

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT BÖLÜMÜ

HER YÖNÜYLE AYDIN İLİ
MEZUNİYET ÇALIŞMASI

HAZIRLAYAN
DOĞAN AKIN
960895
4-B

DANIŞMAN
Doç.Dr. BÜLENT YORULMAZ

LEFKOŞA 2001

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT BÖLÜMÜ

HER YÖNÜYLE AYDIN İLİ
MEZUNİYET ÇALIŞMASI

HAZIRLAYAN
DOĞAN AKIN
960895
4-B

DANIŞMAN
Doç.Dr. BÜLENT YORULMAZ

LEFKOŞA 2001

ÖNSÖZ

Aydın ile ilgili mezuniyet çalışması hazırlarken hareket noktamız, Aydın İli hakkında sağlıklı bilgilere dayanan, derli toplu, bilimsel kriterlere uygun bir kaynak sunabilmektir.

Geçmiş kültürlerin izlerini taşıyan Aydın'ı Tarih Biliminin babası sayılan Heredot "Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı ve en güzel iklimin bulunduğu yer" olarak nitelendirmiştir. Aydın; tarih boyunca Eti, Frigya, Lidya, Pers, Roma ve Bizans çağlarını yaşadıktan sonra Selçukluların ve Osmanlıların egemenliğine girmiş, Kurtuluş Savaşından sonra 1923 yılında il olmuştur. Kurtuluş Savaşında, Yörük Ali Efe'si, Demirci Mehmet Efe'si gibi efeler, kızanları ve halkıyla büyük yararlılıklar göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna önderlik eden dahi Mustafa Kemal Atatürk, 1937 yılında Sümerbank Nazilli Basma Fabrikasını açarak sanayide de bir kurtuluş savaşını başlatmış ve Aydın sanayileşmesinin önderliğini yapmıştır.

Günümüzde artık Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi Aydın ekonomisini yabancı fabrika sahipleri yönlendirmemekte, Atatürk'ün Nazilli'de yaktığı kıvılcımla önderlik ettiği Aydın Sanayileşmesinde Ulusal hedefler yakalanmış ve gelişim süreci artan bir ivmeyle devam etmektedir.

Aydın'da yıllardan beri varolan büyük bir potansiyel harekete geçmiştir. Yaratılan öz kaynakların da kısa zamanda faaliyete geçmesi ile AYDIN 2000'li yılların başında ülke bazında hak ettiği yere oturma noktasına gelmiştir.

Kuşkusuz Aydın İli'ni her yönüyle bilimsel kriterlere uygun mükemmel bir şekilde bu çalışmamızda ortaya koyduğumuz iddia edilemez. Ancak, en azından, mevcut bilgilerimiz ve veriler çerçevesinde bir çok uygarlığa beşiklik yapmış, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklarla haklı şöhretine ulaşmış, Cumhuriyet Döneminde önemli siyasal kimlikler yetiştirmiş, ülkemizin bu güzel ili hakkında bir kaynak çalışma olduğu kanısındayız.

Allah'ın bahsettiği doğal güzellikleri, güneşi, denizi ayrıca folkloru ve tarihi zenginlikleriyle de tüm insanları büyüleyerek ilgisini çekmiştir. İşte bu güzel vatan parçasının engin kültür ve tarihine bir kez daha dalmak bize büyük zevk verdi.

Biz çalışmalarımızı oluştururken gereğince titiz davrandığımız kanısındayız. Ne var ki bütün gayretimize rağmen, gözden kaçırdığımız veya ulaşamadığımız noktalar olabilir. Bu nedenle şimdiden hoşgörünüze sığınıyoruz.

Saygılarımla
Doğan Akın

960895 4 / B

İÇİNDEKİLER

<u>KONU</u>	<u>SAYFA</u>
I - AYDIN İLİ'NİN TARİHİ	1
1 - GİRİŞ	1
A - ETİLER DEVRİNDE AYDIN İLİ	1
B - KARIYENLER DEVRİ	2
C - İYON, LİDYA, İRAN, ROMA VE BİZANS DEVRİ	2
D - SELÇUKLULAR DEVRİ	3
E - OSMANLILAR DEVRİ	4
2 - KURTULUŞ SAVAŞINDA AYDIN	5
A - YORAN İSYANI	6
B - SÖKE'NİN İŞGALİ	7
C - YUNAN İŞGALİ GENİŞLİYOR	7
D - AYDIN'IN İŞGALİ	8
a - İLK ULUSAL BİRLİK	8
b - MALGAÇ BASKINI	8
c - ERBEYLİ BASKINI	9
ç - TELLİDEDE SAVAŞI	10
d - KÖPRÜBAŞI SAVAŞI	11
e - AYDIN KENT SAVAŞI	11
E - AYDIN'IN İKİNCİ İŞGALİ	12
- UMURLU CEPHESİ	12
3 - ATATÜRK AYDIN İLİNDE	14
A - ATATÜRK AYDIN İLİNDE	14
B - ATATÜRK KUŞADASI'NDA	14
C - ATATÜRK SÖKE'DE	14
D - ATATÜRK AYDIN'DA	15
E - ATATÜRK NAZİLLİ'DE	16
F - ATATÜRK UMURLU'DA	16
G - ATATÜRK GERMENCİK'TE	17
II - İL'İN COĞRAFİ YAPISI	18
1 - GİRİŞ	18
2 - İL'İN FİZİKSEL COĞRAFYASI	18
A - YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	19
a - DAĞLAR	19
b - OVALAR VE VADİLER	20
c - PLATOLAR	20
ç - TEPELİKLER	20
d - AKARSULAR	21
da - BÜYÜK MENDERES	21

db - DANDALAZ ÇAYI	21
dc - AKÇAY	22
dç - ÇİNE ÇAYI	22
dd - DİĞER AKARSULAR	22
e - GÖLLER VE BARAJLAR	22
f - DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ	22
III - NÜFUS	23
1 - NÜFUS VE NÜFUS ARTIŞI	23
2 - İLÇELER NÜFUSU	24
IV - EĞİTİM	25
1 - TARİHÇE	25
2 - OKUR - YAZARLIK	25
3 - BİTİRİLEN SON ÖĞRENİM KURUMUNA VE CİNSİYETE GÖRE OKUR - YAZAR NÜFUSUN ORANLARI	26
4 - AYDIN İLİ 1999 - 2000 EĞİTİM VE ÖĞRETİM DURUMU	26
V - AYDIN TESİS VE SPORCU POTANSİYELİ	27
VI - ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ (YÜKSEK ÖĞRENİM)	28
1 - KURULUŞ	28
2 - AKADEMİK PERSONEL	28
3 - İDARİ PERSONEL	28
4 - MEVCUT BİRİMLER	28
VII - SAĞLIK	29
VIII - İDARİ YAPI	31
IX - SOSYOEKONOMİK YAPI	32
1 - GİRİŞ	32
2 - TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖNCESİNDE AYDIN EKONOMİSİ	33
3 - 1923 - 1999 DÖNEMİNDE AYDIN EKONOMİSİ	34
A - AYDIN TARIMINA TOPLU BAKIŞ	34
B - BİTKİSEL ÜRETİM ALANLARI VE TARIMSAL ÜRÜNLER	35
C - AYDIN'IN İLÇELERİNE GÖRE YETİŞEN TARIMSAL ÜRÜNLERİ	36
D - AYDIN İLE ÖZDEŞLEŞMİŞ TARIMSAL ÜRÜNLER	36
a - ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE ZEYTİN	36
b - İNCİR	37
c - KESTANE	38
d - PAMUK	38

E - HAYVANCILIK	39
F - ORMANCILIK	39
4 - SANAYİ	39
A - SANAYİLEŞME SÜRECİNDE AYDIN	39
a - 1923 - 1980 AYDIN İLİ İMALAT SANAYİİ	39
b - 1980 - 1999 AYDIN İLİ İMALAT SANAYİİ	41
ba - GIDA SANAYİİ	42
bb - DOKUMA GİYİM EŞYASI İMALAT SANAYİİ	42
bc - TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI İMALAT SANAYİİ	42
bd - METAL EŞYA MAKİNE TECHİZAT SANAYİİ	42
B - İHRACAAT	42
C - ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ	43
a - AYDIN - UMURLU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	43
b - ASTİM (AYDIN SANAYİ İŞ MERKEZİ KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ) ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	43
c - NAZİLLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	43
d - SÖKE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	43
e - ORTAKLAR ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	43
D - AYDIN EKONOMİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	44
E - 2000 YILI AYDIN İMALAT SANAYİ VE GELİŞTİRİLMESİ HAKKINDA ÖNERİLER	45
5 - TURİZM	46
1 - GİRİŞ	46
2 - AYDIN'IN TURİZM POTANSİYELİ	46
A - DOĞAL GÜZELLİKLER	46
a - AKARSULAR VE GÖLLER	46
b - KIYI ÖZELLİKLERİ	47
c - DİLEK YARIMADASI - BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI	47
d - MAĞARALAR	47
e - KAPLICA KAYNAKLARI	48
f - GEZİ VE MESİRE YERLERİ	48
B - KÜLTÜREL VARLIKLAR	48
a - ÖREN YERLERİ	49
- APHRODİSİAS	49
- NYSSA	50
- ALİNDİ	50
- MİLET	50
- MİLİTOS	50
- PRİENNE	51
- DİDYMA	51
b - MÜZELER	52
- AYDIN MÜZESİ	52

- MİLET MÜZESİ	52
- APHRODİSİAS MÜZESİ	52
c - SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNE AİT ESERLER	52
C - İL'İN TURİZM OLANAKLARI	55
a - TESİS, YATAK VE TURİST DURUMU	55
b - ALTYAPI	55
ba - ULAŞTIRMA	55
bb - KARAYOLU	55
bc - DEMİRYOLU	55
bd - DENİZYOLU	56
be - HAVAYOLU	56
bf - ENERJİ	56
bg - HABERLEŞME	56
c - İNANÇ TURİZMİ	56
D - İL TURİZMİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI	57
a - ALTYAPI SORUNLARI	57
b - KİRLİLİK SORUNU	58
c - ULAŞIM SORUNLARI	58
6 - MADENCİLİK (YERALTI ZENGİNLİKLERİ)	59
7 - ENERJİ	60
- JEOTERMAL KAYNAKLAR	60
X - SİYASAL YAPI	63
1 - GENEL	63
2 - MAHALLİ İDARELER	65
a - İL ÖZEL İDARESİ	65
b - BELEDİYE ORGANLARI	66
c - AYDIN'DA BULUNAN BELEDİYELER	67
d - KÖYLER	67
XI - KÜLTÜR VE SANAT	68
1 - FOLKLOR VE EFELİK	68
2 - AYDIN TÜRKÜLERİ, NİNNİ, MANİ, TEKERLEMELER VE İKİ ÖYKÜ	69
3 - YÖRESEL TÖRELER	76
a - NİŞAN	76
b - DÜĞÜN	77
c - HİDİRELLEZ	77
d - GENCER	78
4 - GİYSİLER	78
a - EFE GİYSİSİ	78
b - YERLİ HALKIN GİYİNİŞİ	79
ba - KADINLAR	79

bb - ERKEKLER	79
5 - AYDIN'DA YETİŞEN ÜNLÜ KİŞİLER	79

XII - İLÇELER	89
BOZDOĞAN İLÇESİ	89
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	89
b - EKONOMİK DURUM	89
BUHARKENT İLÇESİ	90
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	90
b - EKONOMİK DURUM	90
ÇİNE İLÇESİ	90
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	90
b - EKONOMİK DURUM	91
DİDİM (YENİHİSAR) İLÇESİ	91
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	91
b - EKONOMİK DURUM	91
GERMENCİK İLÇESİ	91
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	91
b - EKONOMİK DURUM	91
İNCİRLİOVA İLÇESİ	92
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	92
b - EKONOMİK DURUM	92
KARACASU İLÇESİ	92
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	92
b - EKONOMİK DURUM	92
KARPUZLU İLÇESİ	92
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	92
b - EKONOMİK DURUM	92
KOÇARLI İLÇESİ	93
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	93
b - EKONOMİK DURUM	93
KÖŞK İLÇESİ	93
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	93
b - EKONOMİK DURUM	93
KUYUCAK İLÇESİ	93
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	93
b - EKONOMİK DURUM	93
KUŞADASI İLÇESİ	94
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	94
b - EKONOMİK DURUM	94
NAZİLLİ İLÇESİ	94
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	94

b - EKONOMİK DURUM	95
SÖKE İLÇESİ	95
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	95
b - EKONOMİK DURUM	96
SULTANHİSAR İLÇESİ	96
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	96
b - EKONOMİK DURUM	96
YENİPAZAR İLÇESİ	97
a - TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	97
b - EKONOMİK DURUM	97
KAYNAKÇA	98

I - AYDIN İLİ'NİN TARİHİ

1. GİRİŞ

Aydın İli'nin adı ilk çağlardan beri birçok değişik isimlerle söylenmiştir. Önceleri "Antheia" denirdi. Şehir, M.Ö. XII. Yüzyılda Batı Anadolu kıyılarına gelen Traklar'ca ele geçirilerek yeniden yapıldı ve "Tralles" (mamur, çiçekli, kuvvetli) adını aldı. Büyük İskender'in ölümünden sonra kent, Seleukos Krallığı'nın eline geçince ismi, "Seleukeia" oldu. Yöre Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde iken Neron zamanında "Ceasarec" olarak da söylenirdi. Daha sonra çok şiddetli depremde büyük hasar meydana gelince, Bizans İmparatoru Andronikas kenti yeniden kurdurdu. Bundan dolayı şehre "Andropolis" (Andronik Kenti) dendi.

Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra, uç beylerinden Emir Menteş Bey 1280 - 1282 tarihlerinde çevreyi ele geçirdi. Hisar'ın korunaklı ve güzel olması nedeniyle buraya "Güzelhisar" adı verildi.

Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Aydinoğlu Mehmet Bey, bölgeye 1308'de hakim olunca yöre "Aydın Eli", kent de "Aydın Güzelhisarı" diye anılmaya başlandı.

XV. ve XVI. Yüzyıllara ait Osmanlı tahrir (kayıt-kütük) defterlerinde bugünkü Aydın "Kaza-i Güzelhisar der Liva-i Aydın", "Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" (İlçe merkezi Güzelhisar, Vilayet Aydın) şeklinde geçmekte ve bu defterlerde "Aydın Eli" deyimine yer verilmektedir.

XIX. yüzyıla kadar Eyaletinin merkezi "Güzelhisar"dı. 1850 tarihinde Aydın Eyaleti'nin merkezi; Aydın Güzelhisar'ından İzmir'e nakledilmiş, bu tarihten sonra da kent "Aydın" adını almıştır.

Tarihin bilinen devirlerinden beri çeşitli uygarlıklara merkezlik yapmış ve Tarih Bilimi'nin babası sayılan Herdot'un "*Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı ve en güzel iklimin bulunduğu yer*" olarak nitelendirdiği Aydın, sırasıyla Eti, Frigya, Lidya, Pers, Roma ve Bizans çağlarını yaşamıştır. Daha sonra Selçukluların ve Osmanlıların egemenliğine girmiştir.

Aydın'ın bir Türk kenti olarak tarihi başlangıcı 1390 yılında Yıldırım Bayezit'in şehzadesi Ertuğrul Bey'in Vali olarak Aydın'a atanmasıyla başlar. Bu tarihte bir sancak olan Aydın, idari yönden Anadolu Beylikleri'nin merkezi Karasi'ye (Kütahya) bağlıdır. Yeniçerilerin lağvından sonra 1850 yılına kadar bağımsız bir eyalet halini alan Aydın, bu tarihten sonra İzmir'e bağlı bir sancak olarak yönetilmiştir. Bu yönetim şekli Yunanlıların İzmir'i işgal ettikleri 1919 yılına kadar devam etmiştir. Kurtuluş Savaşından sonra Aydın 1923 yılında il olmuştur.

A - ETİLER DEVRİNDE AYDIN İLİ

Bugünkü Aydın ili toprakları büyük Eti Birliğinin bir parçası idi. Büyük depremler, su baskınları ve ulusların saldırılarına uğrayarak yıkılan kentlerin bir çokları halen toprak altında bulunmaktadır. Buna ilişkin Söke-Samson Dağı'nın kuzeyinde denize kadar uzanan sur yıkıntıları görülebilmekte ise de, bunlar bile hiçbir incelemeye tabi tutulmamışlardır. M.Ö.

1200 yıllarına doğru Etiler'in zayıflamasından sonra komşu iller gibi Aydın ili toprakları da Kumanlar'ın yönetimine geçmiş ve 300-500 yıl prensliklerle idare edilmiştir. Süregelen göç ve saldırı dalgaları arasında MEONLAR - LİDLER - KARİYENLER - İYONLAR M.Ö. 12. Yüzyılda bu toprakları kendilerine yurt edinerek bölüşmüşlerdir.

B – KARİYENLER DEVRİ

Kariyenler tarihten önceki devirlerde Ön Asya'ya gelip yerleşmişler. M.Ö. 4000 yıllarında Ege Denizi adalarına geçerek Girit'te Minos uygarlığının öncüsü olmuşlardır. M.Ö. 3000 yıllarında başlayan kavimler hareketinde, bir kısmı yine eski yurtlarından Anadolu'ya geçerek Aydın, Muğla topraklarına yerleştiler. Milas kentini merkez yaptılar. Çine'nin Araphisar (Şimdiki adı Doğanyurt) köyündeki Alabanda, Demircidere (Şimdiki adı, Karpuzlu) köyündeki Alinda kentlerini yenilediler. Söke, Bozdoğan, Karacasu bölgelerini de ele geçirdiler. Karacasu Geyre köyündeki Afrodiasias ile Yenice'deki Kinda kentlerini kurdular. Kavimler göçü ile başlayan Tor istilaları, bütün Ege kıyılarını ve adaları alt üst etti. Temeli Aka'lar olan İyonlar Ege kıyılarını ve adaları tuttular.

C – İYON, LİDYA, İRAN, ROMA VE BİZANS DEVRİ

İyonlar yerleştikleri bu topraklara İYONYA adını verdiler. İyon kelimesinin Ege, Aka, Eke kelimeleri ile ilişkisi vardır. Etiler'e bağlı olan Frigler Atalar sülalesi üzerinde egemenlik kurmuşlardı. Atalar'ın başkenti SARDASOVA şehri idi. Eti dilinde "Asova" Asya anlamına gelirdi. (ASOVA şimdiki Salihli İlçemizin çevresinde kurulan bir şehrin adıdır).

İyonlar o zamanlar diğer uluslardan daha zayıf ve önemsizdiler. Deniz ticareti ile uğraştıkları için bütün Ege havzası ile ilişkileri vardı. Kısa zamanda kuvvetlenip zenginleştiler. Bazı şehirleri onararak veya yeniden kurarak 12 kıyı şehrini meydana getirdiler. Bunları bir ticaret merkezi yaptılar. İyon şehirlerinin en zengini Milet şehriydi. O zaman Milet Karya arazisi içinde kalıyordu. (Muğla havalisi).

İyonlar Etiler'in kurdukları bir tapınak yıkıntısının yanında yeniden Efes kentini meydana getirdiler. Kenti idare merkezi yaptılar. Efes o zaman Milet, Priyen gibi deniz kıyısı kenti idi. Öbür şehirlerde olduğu gibi İyonlar Efes'te de bilimde, sanatta bir üstünlüğe ulaşarak Etiler'den bu yana Anadolu'nun öz malı olan zengin uygarlığın gelişmesine hizmet ettiler. Buna en güzel örnekleri HOMEROS, DEMOKRİT, STRABON, THALES, HERAKLİT, EZOP, HEREDOT'un Anadolu'da doğup, yetişmesi kültür ve uygarlığın gelişmesine hizmet etmesi olmuştur.

M.Ö. 708 yıllarında Lidyalıların atası olan Tire prensi Giges, İyonlulara karşı savaş açtı. Uzun yıllar süren bu savaşlar her iki ulusu da çok sarstı. Bu uluslar Kimmerlerin saldırısına uğradılar. Kimmerler o zaman Germencik - Tekinköy yakınındaki Menderes (Magnezi) şehrini tahrip ettiler. Tralles (Aydın)'e kadar dayandılar. Bu savaşlarda Lidya Hükümdarı Giges öldü. Lidya'nın siyasal ve sosyal örgütü tümüyle ve doğrudan doğruya Etiler'e benzerdi.

GİGES'in yerine geçen oğlu ARDİS savaşı sürdürdü. İyonlardan Priyen (Güllübahçe) şehrini aldı. Savaş SARDİYAT ve ALYAT'ın zamanında da devam etti. İyon birliği gün geçtikçe çözülmeye başladı. İran saldırıları başlayınca ALYAT İyon'larla barış yaptı. İran Lidya savaşı altı yıl sürdü. ALYAT'ın ölümünden sonra oğlu KRESÜS Lidya kralı oldu. Kresüs İyonlardan Tralles (Aydın) çevrelerini aldı. M.Ö. 546'da Kresüs'ün İranlılar'a yenik ve

tutsak olması ile bu topraklar İranlılar'a geçti. İranlı'lar Anadolu' ya yerleşmeye başladılar. İyon şehirlerinin bazıları, İran Kralı KURUS II.'ye yenilmiş, bazıları savaşı sürdürmüşlerdir.

Fakat hepsi de birer birer yenildiler. Yağma ve yıkıma uğradılar. Sultanhisar (NYSSA) gümüş bir tepsi içinde Kurus II.'ye incir sunarak teslim oldu. Kurus Magnezi, Priyen şehirlerinin tümünü harap etti. M.Ö. 529'da Kurus'un ölümü üzerine Aydın ili ve çevresindeki kentleri biraz rahatladı. Milet, Priyen, Afrodisias, Nyssa, Tral şehirlerini yeniden onardılar. M.Ö. 521 yılında Daryus I kral olunca yine yeni tehlikeler belirdi. İran ordusu her tarafı yakıp yıkarak ilerledi. Milet kenti önünde altı yıl süren çetin bir deniz savaşı sonunda bütün İyon kentleri Daryus I'in eline geçti. Fakat karışıklıkların sonu gelmedi. M.Ö. 485'de Daryus I'in yerine kral olan SERHAS zamanında yapılan Plate savaşında İranlılar yenildi. (M.Ö. 479) İranlılar Didim ve Magnezya'daki tapınakları yıktılar. M.Ö. 333'de İskender büyük bir ordu ile Çanakkale boğazından Anadolu'ya geçerek İran ordusunu bozguna uğratmıştır.

İyon kentlerinden SARD, EFES İskender'e teslim oldu. Priyen - Milet önce direndi ise de sonradan başeğdiler. İskender Alinda (Çine - Karpuzlu), Alabanda (Çine - Doğanyurt Köyü) Afrodisias, Nyssa şehirlerini ele geçirdi. M.Ö. 323'de İskender'in genç yaşta ölümü üzerine generalleri arasında savaş sürdü gitti. Aydın çevresi, generallerden Suriye kralı SELEFKÜS'ün eline geçti. (M.Ö. 281).

Anadolu'daki bu karışıklıklardan korkan Bergama Kralı Romalı'lardan yardım istedi. Aydın ili toprakları M.Ö. 192 yılından M.Ö. 70 yılına kadar Romalılar'ın saldırısına uğramaya başladı. Bergama ve Roma orduları Efes üzerinden Aydın topraklarına girerek Söke - Milet önünden, Menderes nehrini geçtikten sonra Dalama, Yenipazar (Ortası) üzerinden ilerledi, Nazilli - Esenköy Arpaz Kalesi önüne geldi. Kısa zamanda Arpaz, Alinda, Alabanda, Afrodisias, Tral, Priyen, Milet, Nyssa, Magnezi gibi Aydın bölgesinin önemli kentleri işgal edildi. Roma kralı Antoin her kente birer vali atadı. Efes'i başkent, Alabanda'yı örgüt merkezi yaptı. Priyen, Milet ve Nyssa'yı buraya bağladı. (M.Ö. 70)

İskender'le başlayan Hellenizm taraftarlığı, Roma idaresince de desteklenerek sürdürüldü. M.S. 40 yıllarında Egenin uygarlık merkezi olan Milet, Efes, Priyen gibi kentlere gönderilen papazlarla İsa dini (Hristiyanlık) taraftarlar bularak çoğalmaya başladı. M.S. 395 yılında Roma topraklarını İmparator Teodos iki oğlu arasında paylaştırdı. Aydın ili Doğu Roma sınırları içinde kaldı. Büyük Hun İmparatoru Atilla Batı Roma İmparatorluğunu bir saldırı ile yenip ortadan kaldırdı. Merkezi İstanbul (Bizans) olan Doğu Roma İmparatorluğu ise yaşantısını sürdürdü. Başkent İstanbul'a çok önem verildi. Kent gelişip, bayındırlaşmakta iken, devlet örgütünde hristiyanlık dini hakim oldu. Din işlerine bakan piskoposlar idarede söz sahibi idiler. Devlet düzeni tamamıyla dinseldi. Bu nedenlerle Aydın ili de Anadolu patrikliğine bağlandı. Milet - Priyen kentleri birer başpiskoposluk haline getirildi. Selcuklular'ın Anadolu'ya güçlü akınları başlayınca dek Aydın ili Bizans egemenliği altında kaldı.

D - SELÇUKLULAR DEVRİ (1071 - 1307)

Bir Türk ülkesi olan Anadolu'ya 10. Asırdan bu yana Oğuz Türkleri'nin akınları başlamıştı. Bu durumdan korkan Bizans İmparatoru, güvendiği büyük ordusunu M.S. 1071 tarihinde Türklere karşı çıkardı. Malazgirt Savaşında Bizans ordusu yenilgiye uğradı. Türkler yeni anayurtlarını kent kent, bölge bölge işgale başladılar. İşte Aydınoğulları da bu Türk boylarından biri olarak XI. Yüzyılda Ege kıyılarını ele geçirerek buralara yerleştiler. Türklerin kısa zamanda bu başarısı Avrupalı hristiyan ulusları korkuttu. Avrupalı'lar Türklere karşı

seferberlik ilan ettiler. M.S. 1096 - 1099 yıllarında I. Kılıçaslan Haçlı Orduları ile sürekli savaştı. Kılıçaslan'ın Fırat nehrinde boğularak ölmesi ile Ege bölgesi Haçlı Ordularının eline geçti. Sultan Mesut Haçlı Ordularını Tarsus geçitlerinde bozguna uğratarak dağıttı. Konya başkent oldu. Ege bölgesi ve Tral (Aydın) Türklerin eline geçti. (M.S. 1177) Aynı yıl içinde Manuell'in ordusu Aydın ili çevrelerini tekrar işgal etti. Fakat II.Kılıçaslan 1186'da Aydın'ı tekrar fethetti. Kılıçaslan'ın oğlu Gıyasettin Keyhüsrev M.S. 1193 yılında hükümdar olunca Menderes Havzasındaki kentleri sahiplendi.

İstanbul'un Avrupalı Haçlı'lar (Latinler) tarafından alınması üzerine, Bizans'lı kumandanlar Anadolu içlerinde bir çok Rum beylikleri kurdular. Doğudan gelen Moğol akınları Selçuklu Devletini zayıflatmaya başlamıştı. Bu gerileme Sultan Keykavus zamanına kadar sürdü. Devlet parçalanmaya başlayınca, uç beylikler de özgürlüklerini ilan etmeye başladılar. (M.S. 1226) Beyliklerin en güçlüsü Germiyanogulları idi. Alişiroğlu Yakup bey güvendiği kumandanlara Ege Denizi kıyılarını tamamen işgal ettirdi. Her kumandan aldığı yerlere kendi adını koyarak bir emirlik olarak Yakup Bey'e bağladı. O zaman Muğla (Karya) çevresinde Menteş Oğulları hüküm sürmekte idi. Aydın yöresi de M.S. 1270 yıllarında sahiplenildi. Yakup Bey tarafından Ege'ye gönderilen Aydınoğlu Mehmet Bey, buralara daha önce gelip yerleşen ve hristiyanlığı kabullenen, fakat türkçe konuşan yerli Türk boyları ile ilişkiler kurdu. Bu merkezlerden biri de BİRGİ idi. M.S. 1307'de Birgi zaptedildi. Birgi Bey'i kızını Mehmet Bey'e vererek toprakları ve askerleriyle Aydınoğlu'na katıldı. Birgi hükümet merkezi oldu. Oğlu Süleyman ah Menteş Bey'in kızını aldı. Bu akrabalık nedeniyle Karacasu, Bozdoğan, Atça, Köşk, Sultanhisar, Aydın (Tral) Aydın Beyliğine geçti. Bizans'tan kalan Aydın (Tral) kalesi onarılarak asker yerleştirildi. Mehmet Bey babasının adını bu şehre verdi. "Aydın Güzelhisar"

Aydınoğlu Mehmet Bey, Asya ve Anadolu'dan Efes limanına dek uzanan "Büyük Asya Yolu"ndan geçen kervanlardan gümrük almaya başladı. İzmir Valisi olan Umur Bey sayesinde Ege Denizinin tüm kıyıları ele geçirildi. Deniz ticaretinde Adalar, Selanik ve Arnavutluğa dek genişleyerek oralarda sömürgeler kurdu. Umur Bey 300 gemiye ve 39000 deniz askerine sahipti. M.S. 1333'te Aydınoğlu Mehmet Bey'in ölümü üzerine Umur Bey Aydın Beyi oldu. Aralıksız savaşlar yaptı. İzmir'e sığınmış bulunan Rodos şövalyeleri ile Mart 1348 tarihinde yapılan savaşta şehit oldu. 39 yaşında idi. Yerine kardeşi Hızır geçti. 1348-1366 yılları arasında Beyliği idare etti. Hızır Bey ve öbür kardeşleri Umur Bey gibi enerjik değillerdi. Mehmet Bey'in en küçük oğlu İsa Bey 1366 yılında Beyliğin başına geçti. Fakat beyliği uzun sürmedi.

E - OSMANLILAR DEVRİ (1366 - 1919)

Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt kuvvetli ordusu ile Aydınoğulları üzerine yürüdü. İsa Bey savaşı kabul etmeyerek 60 kentini, 300 kalesini, 70000 askerini ve topraklarını Yıldırım'a bıraktı. Yıldırım Beyazıt Aydın çevresini bir eyalet olarak Osmanlı Devletine bağladı (M.S. 1390)

M.S. 1402 tarihinde Timur ordusunun Osmanlı birliğini dağıtması ile İsa Bey'in oğlu Musa Bey Timur'un yardımı ile Aydın Beyliğinin başına getirildi. Aynı yıl öldü.(1402) Yerine oğlu II.Umur, Aydın Beyi oldu. Umur Bey çok yaşamadı. İdareyi damadı Cüneyt ele aldı. 1421 yılına dek idare etti.

Çelebi Mehmet'le tekrar bütünlüğe ulaşmaya çalışan Osmanlı Devletini Aydınoğulları Beyi Cüneyt 1425 yılına dek uğraştırdı. II.Murat zamanında Aydın çevresi yeniden alındı. Bir

sancak olarak Osmanlı Devletine bağlandı. Fakat Osmanlı idaresi Aydın Sancağında kolay kolay egemenliğini sürdüremedi. İsyanlar, soygunlar birbirini kovaladı. 1461 yılında yapılan idare değişikliğinde Aydın Kütahya'ya sancak olarak bağlandı.

Osmanlı İmparatorluğu yükselme devri boyunca Aydın gelişti ve bayındırlaştı. (II. Beyazıt 1481), I. Selim (Yavuz) 1512 – 1566, III. Murat (1574) tarihinde Rodos'un fethi için sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman 100.000 kişilik ordusu ile Aydın – Çine üzerinden Marmaris'e geçti. Dönüşte Karacasu'da konakladı. Kestel Boğazı'ndan Alaşehir'e ulaştı.

1579 yılından sonra İmparatorluk duraklama devrine girmişti. İdarenin güçsüzlüğü yüzünden Aydın çevresinde Zor Mehmet'in kahyası Yusuf Paşa, Kalenderoğlu, Karioğlu gibi eşkiya çeteleri türedi. Aydın ve diğer kentler sık sık yağmalandı. Halk haraca bağlandı ve korkusundan kentlerinin çevrelerini surlarla çevirdiler. Tarihte "CELALİ" adı verilen bu soygun ve isyanlar halkın devlete olan güvenini kaybetti. Bir çok sadrazam ve valiler de değişti. Nihayet 1606'da Kuyucu Murat Paşa sadrazam oldu. Aydın çevresinin güvenliği için 1607 yılında görevlendirilen Halep Valisi Dişlek Hüseyin Paşa huzuru sağladı. 1606 – 1660 yılları arasında yine normal gelişmeler oldu. Oysa Osmanlı İmparatorluğu bir bunalım geçirmekte idi. Bundan yararlanan Sivri Bölük Sarıbeyoğlu (1738), Aydın çevresini yıllarca kasıp kavurdular. 1811 yılında yapılan idari değişiklikle Aydın eyalet merkezi oldu. Isparta, İzmir, Manisa, Antalya, Muğla sancakları Aydın'a bağlandı. 1826 yılında yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra Aydın çevresinde yeniden karışıklıklar çıktı. Eyalet merkezi Müşiri ve vali olarak atanan Çengeloğlu Tahir Paşa yaptığı mücadelede başarıya ulaştı. Devlet eyaletin bayındırlaşmasında savaşımlardan, salgın hastalıklardan ve soyguncu takibinden fırsat bulamıyor, bu nedenle de güvenliği sağlayamıyordu. Buna rağmen Aydın'ın gelişmesi Osmanlılar zamanında daha sürekli oldu. Çarşılar, sebiller, camiler, hanlar, medreseler, paşa sarayları gibi yapıtlarla kent bayındır hale getirilmişti.

17.Y.Y. Aydın, Nazilli, Söke kentlerini gezen Evliya Çelebi buraları ileri bulduğunu ve yörede 26 çeşit ürün yetiştiğini yazmaktadır. Yine 1842 yıllarında Aydın'a gelen Fransız tarihçisi Şarl Teksiye; Aydın Güzelhisar'ı şehrinin 12.000 hane olduğunu, 60.000 kişi yaşadığını, Rumların 400 kişiyi geçmediğini belirtmektedir.

1850 yılında Vali Halil Paşa Vilayet Merkezliğini İzmir'e nakletti. Osman Paşa'yı da Aydın sancağına Mutasarrıf olarak gönderdi. 1908'de II. Meşrutiyet devrimi yeni umutlar belirtti. Bu olay Aydın'da büyük bir sevinçle karşılandı. Fakat Osmanlı İmparatorluğu bunalımlardan ve parçalanmaktan kendini kurtaramadı.

2 – KURTULUŞ SAVAŞINDA AYDIN (13 MAYIS 1919 – 7 EYLÜL 1922)

Yunanistan Girit'i, İtalyanlar Mısır'a dek Trablusgarp vilayetini ve 12 adayı işgal etmişlerdi. Balkanlardan Meriç nehrine dek Sırp, Bulgarlar, Yunanlılar tarafından alındı. Anadolu'da bulunan azınlıklara söz verilen özgürlük imgeleri onları silaha sarılmaya zorluyor ve her biri Türk'e amansız bir düşman kesiliyordu. Osmanlı İmparatorluğu bu durumda iken, I. Cihan Savaşına girmek zorunda bırakıldı. Karşı büyük devletler göz diktikleri toprakları aralarında paylaşmak, Türk toplumunu tarihten silmek, bu ülkeyi rahatça sömürmek amacıyla idiler. Yunanistan sürekli kışkırtıyordu. İtilaf Devletleri 22.11.1914'de Arnavutluk'u, 30.03.1915'de Aydın, Muğla, İzmir, Manisa, Balıkesir, Denizli illerini, 07.10.1915'de Kıbrıs adasını Yunan'a söz verdiler. Tüm bunlar Yunanistan'ı şımartıyordu. Başvekil Venizelos, "Büyük Yunanistan'ın" imgesi içinde bir çok siyasal oyunlar çeviriyor,

çok yakın dostları İngilizlerin ve Fransızların etkisinden kendisini kurtaramayarak, sonunda 1917 yılı biterken I. Dünya Savaşı'nda bu dostlara katıldı.

Çanakkale'de İngiliz, Fransız ordularını perişan eden, Galiçya'da, Kafkaslar'da, Irak'ta, Sina Çöllerinde her türlü olanağın kısıtlılığına rağmen düşmanlara karşı zafer destanları yaratan Türk Ordusu yenilmiş sayıldı. Çok büyük kayıplarla perişan olan İmparatorluk, 30 Ekim 1918 tarihinde "Mondros" ateşkes antlaşmasını imzaladı. Böylece altı yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu kayıtsız şartsız teslim olmuştu. Bundan yararlanan Yunanistan Başvekili Venizelos, kendilerini tek başına galip sayan İngiliz ve Fransız Hükümetleri ile işbirliği yaptı. Özet olarak şunu istiyordu : "Yunanistan'ın da oldukça büyüyebilmesi için, Batı Anadolu'daki toprak parçasının mükedderatını Yunanistan'a katmak mümkündür. Gerekli olan kuvveti, Yunan milletinden isteyebilmem için Türkiye'nin taksimine karar verilmeli ve Türkler Anadolu yaylasına atılmalıdır."

Yunanistan böyle bir uğraş içindeyken, şimdi Türk Vatanının birtakım başıboşluğu ve bencil isteklerin çatıştığı, yoksulluğun kol gezdiği bir yer halinde idi. Rum azınlıklar ise Atina'nın havasına uyarak bayram yapıyor, örgütlenip, silahlanıyorlardı.

A – YORAN İSYANI (19 ŞUBAT 1919)

Söke – Akköy'e bağlı bugünkü adı Yenihisar'ın. o zamanki adı Yoran'dı. 19.02.1919 günü köyün rum halkı isyan çıkararak oradaki jandarma karakolumuzu bastılar. Bir miktar silah ve cephaneyi ele geçiren rumlar, Kovala limanına inerek orada görevli Türk memurunu ailesi ile birlikte yakalayıp, elleri kolları bağlı olarak, sille, tokat ve dipçik darbeleri altında köy meydanına getirdiler. Bir tek Türk memuruna o meydanda akla gelmedik işkenceler ettiler. Bu vahşet hareketlerinden cesaretlenen isyancılar daha da azıtarak çevreye saldırmaya, isyanı büyütmeğe kalkıştılar. İsyân Akköy, Doğanbey (Domatça), Güllübahçe (Gelebeç), Güzelçamlı (Çanlı) gibi köylere bir anda yayıldı. Bu arada pusuya düşürdükleri birkaç jandarma erimizi de şehit ettiler.

O zaman merkezi Aydın'da bulunan 57. Tümen ile Merkezi İzmir'de bulunan 56. Tümenlerden görevlendirilen bir birlik birkaç gün içinde isyanı bastırdı. Aydın'da bulunan 57. Tümenin Kumandanı Albay Şefik Bey'di. Tümenin 173. Piyade Alayı Söke'de, Alayın bir Takımı da Aydın – Eğridir demiryolunu korumak için görevli bulunmaktaydı. Bu tümenler 1. Dünya Savaşında kıyı koruma ve depo kıtası olarak meydana getirilmiştir. Çoğu hasta, geri hizmet görececek subaylarla, Türk aslından gelmeyen Suriye'li aşçı, arabacı ve at bakıcısı erlerdendi. Bu nedenle kendilerinden bekleneni başaramıyorlardı.

İstanbul'daki Hükümet ve Padişah Vatanın içine düştüğü duruma çare bulacak güçte değildi. 1. Cihan Savaşında düşmanlar 7 Mayıs 1919 gününde İzmir'e güçlü bir deniz filosu gönderdiler. Anadolu topraklarının paylaşılması Türklüğü galeyana getiriyor, yapılan mitingler ve protestolarla Türklüğün duygu ve görüşü dünya kamuoyuna duyurulmaya çalışılıyordu. İzmir'de toplanan Aydın, İzmir, Denizli, Muğla, Manisa, Balıkesir Belediye Başkanları ile Müftüleri öök ağır bir dille Paris Barış Konferansı'nın aldığı bu haksız kararları protesto ettiler.

İstanbul Hükümeti bu tür davranışları istemiyor ve daima düşmanların isteklerine boyun eğiyordu. Bu amaçla Anadolu'ya bir öğüt verme kurulu gönderdi. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Abdurrahim de bu kurulda idi. 29 Nisan 1919 günü kurul trenle Aydın'a geldi.

Amaçları Aydın'da şahlanan karşı koyma hareketlerini önlemektir. Ancak Aydın'lılar kararlarını vermişlerdi. Sonuna dek amaçlarının peşinden ayrılmayacaklardı.

İnsanlık tarihinin binlerce yıllık geçmişine tanık olan ülkemiz, kıtalararası bir ülke olmaktan doğan özellikleriyle çeşitli doğal zenginliklerini de kendinde toplar. Tarih boyunca Anadolu'ya akan bütün ordular, Menderes Havzası adı verilen Aydın ili sınırları içinden gelip geçtiler. Bu bakımdan Aydın'ın tarihte çok önemli ve şanlı bir geçmişi vardır.

Yunan ordusu İzmir'in işgaline hazırlanmakta iken, İtalyanlar 29 Nisan 1919 günü Antalya'yı, 13 Mayıs 1919 günü Kuşadası'nı birden işgal ederek, İzmir'e de bir harp gemisi göndermişlerdi. İzmir'in İtalyanlar tarafından işgal edileceğinden korkan düşmanlar kendi desteklerinde Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasını çabuklaştırdılar. Bir taraftan da Anadolu'nun önemli kent ve istasyonlarına haber alma subaylarını gönderdiler. Bu nedenle Aydın'a iki İngiliz Subayı geldi. Mc. Andrews and Forbes Company binalarına yerleştiler. Aynı günlerde Söke yerli rumları aşırı taşkınlıklar yaparak çete örgütü kurmaya çalışan Ömer Ağa'nın oğlu Mehmet Ağa'yı kaçırdılar. Amaçları Aydın'da şahlanan karşı koyma hareketlerini önlemektir. O günkü mahalli hükümet Mehmet Ağa'yı rumların elinden alamadı. Ancak Söke Forbes Müdürü HODER'in ricası ile Mehmet Ağa serbest bırakıldı. Rumların bu taşkınlıkları karşısında Söke halkı Yunan işgalinden korkmaya başladı. Osmanlı Hükümeti'nin yılgınlık içinde bulunduğunu, halk anlamıştı. Kendi varlıklarını haklı bir çaba ile korumak zorunluluğu vardı.

15 Mayıs 1919 günü İngiliz donanmasının desteğinde Yunanlılar İzmir'i işgale başladılar. Bu durum, yurdun her yerinde büyük üzüntü ve tepki ile karşılandı. İlk olarak Hükümetten buyruk beklemeden Ayvalık'a çıkan düşman birliğine karşı Ali Çetinkaya 172. Alayı ile karşı koydu.

B – SÖKE'NİN İŞGALİ (17 MAYIS 1919)

Öbür taraftan İtalyanlar, 16 Mayıs 1919 günü Milas üzerinden yürüyerek, 17 – 18 Mayıs 1919 günü de Söke'ye girdiler. Halk bu girişi acı, duygu ve düşüncelerle izledi.

İtalyan Kumandanı LUKA, halka şöyle sesleniyordu: "Bir memleket kalben fethedilmelidir. Biz buraya Sultan'ın emriyle geldik. Sizlere yardım edeceğiz." Bu sırada İtalyan bayrağı direğe çekilirken Kumandan " Bu bayrak ancak kanla iner" demek suretiyle Söke'li Türkleri sindirmeye çalışıyordu. Bu davranış halkı çok etkiledi. Bu olay karşısında Söke'nin vatansever kişileri boş durmadı. Atatürk'ten aldıkları şifre üzerine en kısa günde ulusal güçlerini kurdular. Bunlara Albay Selahattin Bey, Binbaşı Saip Bey önderlik etti. Bu müfrezenin "Anzavur İsyanı'nda" başarısı görülmüştür. Komutanları Cafer Efe'nin kardeşi Haydar Ağa idi. Bunların arkasından özgürlük hırsları ile silaha sarılanların sayısı gün geçtikçe artıyordu. Önce çeteler halinde çarpışan, sonra ulusal orduya katılan bu yiğitler, düşmanı yurttan atıncaya dek hizmet ettiler.

C – YUNAN İŞGALİ GENİŞLİYOR

Yunanlılar çok geçmeden işgal ettikleri Türk topraklarında rum azınlığı korumak gerekçesi ile yayılmaya başladılar. Birkaç gün sonra Yunan ordusunun Aydın'a geleceği haberi duyulmuştu. Bu olaylar Aydın'da tepki ile karşılanıyordu. Bu maksatla 19 Mayıs 1919 günü "Yedi Eylül İlkokulu" nun o günkü binasında toplandılar. " Kanımızın son damlasına

kadar mücadele edeceğiz” diye yemin ettiler. Halkımıza misilleme olarak yerli rumlar da işgallerden cesaretlenerek şehir içinde ve çevresinde zulümlerini arttırmaya başladılar.

Artan tehlike karşısında 57. Tümenin 75. Alay 1.Batarya taburu önce Yeniköy, Ovağmır tepelerine taşındı. Sonra da Tümen Kumandanı Şefik Bey, taburu Menderes köprüsü karşısındaki sırtlara geçirdi. Tümen merkezini de Çine’ye taşıdı. Telefon hatlarını emniyete aldı.

D – AYDIN’IN İŞGALİ (27.05.1919)

İzmir – Aydın demiryolu boyunca Yunan birlikleri dikkatli olarak ilerlediler. 26 Mayıs 1919 günü Germencik ve İncirlova ele geçirildi. 27 Mayıs 1919 günü düşman Aydın’a kadar sokulmuş ve Tellidede’de, Topyatağı, Aydın, İzmir otoyolu boyunca kentin merkezine doğru adım adım ilerlemişti. Aydın için kara bir gün başlamıştır. Herkes yastı, dükkanlar, lokanta ve işyerleri kapatılmıştır. Aydın şehrinin işgal edilişi çevreye bir yıldırım hızıyla yayıldı. Vatansever kişiler elem ve cesaretsizlik içinde kıvranırken, Aydın efelerinden Yörük Ali’nin, Kılıhoğlu Hüseyin’in, Kara Durmuş’un, Kozalaklı Mehmet’in, Mesutlulu Mestan’ın, Dokuzun Hasan’ın, Demirci Mehmet’in, Sancaktarın Ali’nin kızanları ile düşmana saldıracağı, Bakırköylü Teğmen Kadri Bey’in 80 kişilik kuvveti ile dağa çıktığı duyuldu. Beliren ümit ışıkları, Aydın halkına güç vermeye başlamıştı. Yunan ordusunun girdiği her yerde, mal, can, ırz ve namus güvenliği kalmamıştı. Bunlara dayanamayan vatanseverler silaha sarılarak mücadele yollarını aradılar.

a – İLK ULUSAL BİRLİK (30 MAYIS 1919)

Çine’nin Yağcılar köyünde bulunan Yörük Ali ve Kılıhoğlu Hüseyin Efeler’le Yüzbaşı Ahmet, Teğmen Zekai, Yedek Teğmen Necmi işbirliği yaptılar. Bir kaç gün içinde örgütlenerek köylerinde gönüllüler toplamaya başladılar. Çine’den Aksekili Hacı Abdurrahmanoğlu Mehmet, Giritli Memduh Bey, Kütahyalı Recep Çavuş, Asaf Gökbel, Ramazan Onbaşı, Kuruköylü Ahmet, Çine Evcilerden İbrahim, Yağcılardan Kör Ahmet, Çolak Koca Ahmet, Kozalaklı Mehmet ve Suriyeli bir er bunlara katıldılar. İşte Aydın’da ilk ulusal güç budur. Aydın’dan Çine’ye doğru taşınan 175. Piyade Alayı Kumandanı Binbaşı Hacı Şükrü makinalı tüfek bölüğü kumandanı Teğmen Şerafettin Bey’lerdi. Bunlar Çine Yanıkhan’a yerleştiler. Çine’nin güney sırtlarına da Teğmen Mahmut Bey kumandasındaki Dağ Topçu Taburu yerleşmişti. 30 Mayıs 1919 günü Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey Çine’ye geldi. Efeler ve subaylar daha önce yapılmış olan hazırlıklardan Şefik Bey’e bilgi vermediler. Yalnız Şefik Bey’le tanıştılar ve onun öğütlerini dinleyip elini öperek ayrıldılar. Çalışmalar gizli tutuluyordu.

1 Haziran 1919 günü ulusal güç hazırlıklarını bitirmişti. 5 Haziran 1919 günü Milas üzerinden gelen bir İtalyan birliği Çine’ye karargah kurdu. Milli Kuvvetlerin Çine’de kalması artık tehlikeli olabilirdi. Milis kuvvetler 6 Haziran’da Dalama üzerinden Aydın yüzüne geçerek Armutlu köyünde gece birleştiler. Yenipazar köylerinden de yeni gönüllüler toplayarak Donduran köyüne geldiler. Yörük Ali’nin etrafında, gözünü budaktan esirgemeyen mert 60 yiğit toplanmıştı.

b – MALGAÇ BASKINI (16 HAZİRAN 1919)

Düşman 3 Haziran 1919 günü Nazilli’ye girmişti. Her girdikleri bölgede gösterdikleri zulmü Nazilli’de de tekrarladılar. Hat boyunca tüm köyler kasabalar çok huzursuzdu. Efeler

düşman hakkında bilgi topluyorlardı. 15 – 16 Haziran 1919 gecesi Donduran köyünden hareketle, Menderes ırmağı sandallarla geçildi. Sultanhisar'a yürüdüler. Sultanhisar'ın doğu kesiminde bulunan Malgaç, Demiryolu köprüsünü bekleyen Yunan birliği basılacaktı. Sabahın altısına doğru çevre kuşatıldı. Önce telgraf telleri, direklerine tırmanılarak kesildi. Köprü'nün ayaklarına iki kalıp dinamit yerleştirildi. Büyük bir gürültü ile köprü havaya uçarken neye uğradığını bilemeyen Yunan birliği de silahlara sarıldı. Fakat çevreden açılan yayılım ateşi ile hepsi de yok edildi. Silah sesine Sultanhisar'dan yetişen Rum jandarmaları efeleri görünce silahlarını atarak kaçıp canlarını zor kurtardılar. Bu baskında yalnızca Çine – İbrahımkaşa köyünden Tahtacı Memiş bilinmeyen bir kurşunla yaralanmıştı. Yörük Ali çetesi baskından sonra Uzunlar köyüne ulaştı. Orada bir süre dinlendikten sonra İsabeyli'ye gittiler. İsabeyli'den Nazilli ile haberleşme sağlandı. Nazilli Jandarma Bölük Kumandanı Arap Yüzbaşı Nuri Bey aracılığı ile Demirci Mehmet Efe'ye mektup yazıldı.

İsabeyli'de 19 – 20 Haziran gecesi aldıkları bir kötü haber üzerine gece karanlığından sabaha dek yürüyerek Sinekçiler Köyüne çekildiler. Kulakları haberde ve seste, elleri tetikte olan efelere, köye gelen bir molla Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'yi bastığını haber verdi.

Nazilli'den Yunan'ın kaçmış olması efeleri sevindirdi. 21 Haziran 1919 günü Nazilli'ye gelen efeler, Nazilli'yi yağmalanmış buldular. Hemen Aydın'a doğru düşmanı kovalamaya başladılar.

Yunanlılar, Nazilli ve Atça'dan çekilirken 40 kişiyi de beraberlerinde götürdüler. Malgaç'tan başlayarak hat boyunca her gördükleri canlıya ateş ettiler. Nazilli, Atça ve Sultanhisar'dan beraberlerinde getirdikleri kişileri Köşk'te kurşuna dizdiler.

Nazilli hükümete kalmıştı. İsmail Hakkı Bey'in komutasında Nazilli'ye yetişen Denizli Birliği yeniden düzeni sağladı. İsmail Hakkı Bey'in önderliğinde bir NAZİLLİ HEYETİ TEMSİLİYE'si kuruldu. Umurlu'ya dek düşmanı kovalayan Milis'lerle, Dinar'dan Yüzbaşı Ekrem Bey komutasında gönderilen mızraklı süvari birliği ve 57. Tümenle ilişkileri sağlandı. Sarayköy'de toplanan 1000 kişilik gönüllüler birliği, Çine ve Muğla'dan gelen Muğla birlikleri düşmana karşı hazırlıklara başladılar. Çine'de bir de " Çine Heyeti Milliyesi" kuruldu. Bu kuruluşta; Tüccar Kadıköylü Mustafa, Belediye Reisi Hafız Hidayet (Hidayet Eroğlu), Çaltı köyünden Molla Hasan oğlu Hasan, Dereli köyünden Molla Emin, Molla Mehmet, Emekli Memur Cemal, Memur Nuri, Ziraat Bankası Memuru İbrahim Etem, Çine'li Mehmet (Mehmet Günay), Aydın Vakıflar Müdürü Ahmet Beyler görev aldılar. Toplanan gönüllü birlik 16 – 17 Haziran 1919 gecesi Menderes köprü başına sevk edildi. Aydın kentine sıkıştırılmış olan düşmana karşı köprü başında bir cephe kurulmuştu. Bir taraftan da Umurlu cephesi besleniyordu. Her iki cephede düşmana zaman zaman saldırılar yapılıyor, aman verilmiyordu.

c – ERBEYLİ BASKINI (20 – 21 HAZİRAN 1919)

Malgaç baskınından dört gün sonra 20 – 21 Haziran 1919 günü Erbeyli istasyonu baskını yapıldı. Muğla, Çine, Aydın çevresi halkından oluşan 70 kişilik bir Milis Birliği Bakırköy'lü Teğmen Kadri Bey ve makineli tüfek kumandanı İzzet Bey'in çevresine toplandı. Sınırteke köyü yakınlarından başlanarak Erbeyli istasyonuna doğru sessizce ilerlediler. Erbeyli istasyonunu dört taraftan sardılar. İstasyonda bulunan tam mevcutlu Yunan Efsun Bölüğünün bir kısmı geceleri Erbeyli köyünde oturuyordu. Milislerin köyde oturan düşman birliği hakkında bilgileri yoktu. İlk baskın bombasını Çine'li 55 yaşlarında bir kahraman fırlattı. Ani olarak büyük bir baskın ve yayılım ateşi başlamıştı. Yunan Efsun birliği neye

uğradığını bilmeyerek şaşkına dönmüştü. Bu mücadele sahnesi sabaha dek sürdü. Köy tarafından açılan düşman ateşi ile Milisler iki ateş arasında kalmalarına rağmen savunma savaşı vererek sabahleyin çekildiler. Milisler makinalı tüfek onbaşı dahil, yedi şehit vermişlerdi. Çine’li kahraman bombacı da ağır yaralı idi. Bu baskında Yunan bölüğü 30 ölü, 45 yaralı verdiği gibi büyük bir korkuya da kapılmıştı. 22 Haziran 1919 günü düşman ölü ve yaralıları trenle Aydın’a getirerek burada kalan Türk Halka gösterdiler. Bunun öcünü alacaklarını söylediler. Suçlu aramayı öne sürerek Aydın halkına ve çevre köylerine saldırıya geçen düşman, genç ihtiyar demeden her ele geçirdiğini doğradı. Ayrıca eli silah tutabilecek ve şüphe ettiklerini Erbeyli istasyonuna götürüp (Orada 72 kişi) kurşuna dizdiler. Bununla da kalmayıp, müslüman halkı sindirmek için silah aramayı öne sürerek evlere giriyorlar, erkeklerin gözleri önünde kadınlara saldırıyorlardı. Küçük yavruları süngüleyip, halkı içine doldurdukları camileri, evleri bombalıyarak, ateşleyerek yok ediyorlardı. Aydın bölgesinin birçok yerlerinde şımaran rumlar işkencelerini arttırmışlardı. Bunlara karşılık Türk Milisleri de boş durmadılar. Yunan birliklerine baskınlarını arttırdılar.

23 Haziran 1919 günü Osmaniye’li Kara Durmuş 70 – 80 kişilik gönüllülerle İncirlova baskını yaptı. Aynı gün Yunanlılar Aydın’a toplanmış olduklarından önemli bir sonuç elde edemedi. Kara Durmuş Aydın’a doğru ilerleyerek Ovaegmir köyüne gelip yerleşti. Bunun gibi bütün milisler Aydın kentini sıkıştırmaya başlamıştı. Aydın’da sıkışan Yunan ordusu durmadan İzmir’den yeni kuvvet ve silah istemekte idi.

ç – TELLİDEDE SAVAŞI (24 HAZİRAN 1919)

Ulusal kuvvetler Aydın’ı kurtarmak amacıyla idiler. Eymir, Yeniköy (Telsiz Tepeleri) tepelerine 200 kadar gönüllü toplanmıştı. Koçarlı’dan yedek subay Selami Bey’in emrinde gelenlerle, Çine’li Tahir ve arkadaşları da 15 – 20 kişi ile aynı tepelere yerleştiler.

24 Haziran 1919 günü Kara Durmuş’un birliğinden birkaç kişi Tellidede sırtlarının arkasındaki Sakızlı, Dimitrayaki çiftliğinin damlarını yıkarak orada çalışan işçileri korkutarak kovaladılar. Buna karşılık düşman, ağır makinalı tüfeklerle beslenen 800 kişilik bir kuvvetle bu tepeleri sarmak için taarruza geçti.

Karşılıklı ateş öğleden sonra başladı. İki saat sürdü. Kara Durmuş ve arkadaşlarının atacak tek kurşunları kalmadı. Tutundukları yeri bırakarak Menderes köprüsü yönüne, 7 şehit vererek çekildiler. Bu sırada Dedekuyusu tarafında Osmanbükü köyünden Nazım, adamları ile beraber bir Yunan birliğine baskın yaparak hepsini yoketmiş ve aldığı silahlarla cephaneyi köprü başına götürerek teslim etmiştir.

Yunanlılar Tellidede çarpışmalarında 30 ölü verdiler. Milislerin çekilmesi ile düşman Eymir ve Yeniköy’ü işgal ederek evleri yaktı. Canlı kimi bulursa süngüleyip öldürdüler. Buralarda ele geçirdikleri kanlı kıyafetleri süngülerine takarak bir zafer yürüyüşü içinde Aydın sokaklarında dolaştılar.

Köprü başında bulunan “Ulusal Birlik”ler bu köylerin alevler içinde yandığını gördüler. Köprübaşı komutanı Binbaşı Hacı Şükrü, makinalı tüfek bölüğü komutanı Şerafettin, bomba batarya komutanı Üsteğmen Tefik, obüs bataryasında Van’lı Tefik Bey’lerin emrinde bir askeri birliği Yunan taburuna karşı taarruza çıkardılar. “Ulusal Birlik” yine tepelere dek sokuldu. Düşman savaşı kabul etmeyerek Aydın’a çekildi. Türk müfrezesi de köprü başına döndü.

d – KÖPRÜBAŞI SAVAŞI

Kısa zamanda Menderes Köprübaşı çeşitli silah ve kıyafetlerle yurtsever insanların doldurduğu bir savaş yeri oldu. Köprübaşı kumandanı Hacı Şükrü Bey ile çevre il ve ilçelerden gelen birlik komutanları, yapmış oldukları toplantıda Aydın'da bulunan işgalci Yunan birliğine saldırı kararı aldılar. Durum işgalci devletlerin Aydın'daki temsilcisi İngiliz subayına bildirmek üzere imza edildi. Mektupta akacak kanların sorumluluğunun Türklere ait olmayacağı ve hemen Yunanlılara Aydın'ı boşaltması isteniyordu. Bu duyuru yola çıkarılmadan 28 Haziran 1919 günü Yunan kuvvetleri Köprübaşına taarruza geçtiler. Aynı anda Aydın'da halk üzerinde görülmemiş işkence ve zulümlere başladılar. Bu durum işgalci güçlere karşı büyük bir nefret duygusu uyandırmıştı. Bu arada Söke'ye giden Kurmay Yüzbaşı Selahattin Bey, orada bulunan Binbaşı Saip Bey'le toplam 15 kişiden oluşan Söke müfrezesini kurdular. Cafer Efe bu Milislerin en yiğit kişisi idi. Kendilerinden kat kat üstün güçteki Yunan birlikleri ile kahramanca savaştı. Şehit olanlar arasında Cafer Bey de vardı. Germencik Merkez İlkokulu bugün Cafer Efe'nin adını taşımaktadır.

e – AYDIN KENT SAVAŞI (28.06.1919 – 30.06.1919)

28 Haziran 1919 günü düşman çok erken saatlerde köprübaşı'na doğru saldırıya geçti. Düşmanın yaylım ateşleri ovayı yakıp kavuruyordu. Bu yaylım ateşi altında Gölhisar yöresinde bulunan Yörük Ali Müfrezesi ile Kılloğlu Hüseyin Efe'lerin Köprübaşına yetişip, düşmana karşı taarruza geçmesi ile düşman şaşkına döndü ve bozgun havası içinde gerilemeye başladı. Düşman kısa sürede Ovağmır ve Tellidede tepelerine dek sürüldü. Tepelere iyice mevzilenmiş bulunan Yunan kuvvetlerini söküp atmak güçleşmişti. Düşman üç yanından iyice sıkıştırıldı. Bunalan düşman sürekli olarak İzmir'den yardım ve kuvvet isterken 29 Haziran 1919 günü erken saatlerde Tellidede ve Ovağmır tepelerindeki kahramanların üzerine top ateşi açtı. Savaşın şekli değişmişti. Köprübaşı'na mevzilenen toplarımız bu atışa karşılık vermeye başladı. Topçu Teğmen Süleyman Köksal Topyatağı'ndan, siperlerimize mermi yağdıran düşman topunu isabetli bir atışla susturdu. Düşman şimdi kentin mahallelerini ateşe verip, sokağa çıkan çocuk, kadın, ihtiyar demeden herkesi makinalı tüfek ateşine tutmuştu.

Ramazan Bayramı'nın ilk günü öğleye doğru Yörük Ali kuvvetleri Kozdibi mahallesine girmeyi başardılar. Yunanlılar yüksek bina ve minarelere yerleştirilen makinalı tüfeklerle sokakları ve köşebaşlarını mermi yağmuruna tutuyorlardı. Özellikle Beycamii minaresine yerleştirdikleri makinalı tüfek çok geniş bir alanı etkisi altına almıştı. Ateşin minareden geldiğini anlayan Yörük Ali Efe kendi kurşunu ile bu makinalı tüfeği susturdu. Akşama doğru istasyon çevresi, Güzelhisar, Torlak, Kozdibi, Ortamahalle tamamen kurtarılacak Yunan güçleri Pınarbaşı ve Aytepe yamaçlarına doğru sürüldü. İki gün aralıksız süren kent savaşının bezginliği Antalya, Bağarası ve Söke'den kente yetişen asker ve gönüllülerle dayanma gücünü ve moralini yitiren Yunanlılarla rumlar bozgun halinde Topyatağına doğru kaçmaya başladılar.

33 gündür Yunan işgali altında kalan Aydın kurtarılmıştır. Sokaklar ceset yığınları, tank ve yıkıklarla dolu idi. Kentin ileri gelenleri Yunanlılar tarafından tutsak olarak götürülmüşlerdi. Zafere ulaşan güçlerimiz kentin yanmasını önlemek için düşmanı kovalayamadılar. 3 gün 3 gece Aydın yandı. Düşman İncirliova'ya çekildi. Temmuzun 1. Günü Yunan uçakları Aydın üzerinde keşif uçuşları yaptılar.

E - AYDIN'IN İKİNCİ İŞGALİ

3 Temmuz 1919 günü düşman yeni kuvvetleri ile demiryolunun iki tarafını izleyerek Tire'den gelen birlikler de İkizdere boğazından Aydın'a doğru yürüdü. Yörük Ali Efe ve Diğer Milisler savunma düzenine geçtiler. Ufak tefek çatışmalar sonucunda düşman kente girmeye cesaret edemedi. Sabaha dek düşmanı oyalayan Milisler Menderes Nehri'nin karşı tarafında mevzilendiler. Öküzlerin çektiği toplar Çiftlikburnu köyü yakınlarına yerleştirildi.

4 Temmuz günü düşman önce Topyatağı'nı ve Telsiz Tepelerini top ateşine tuttu. Cevap alamayınca çok dikkatli kente girmeye başladı. Çiftlikburnu önlerindeki toplarımız düşmana isabetli atışlara başladı. Düşman da karşı ateşe geçti. Üstün düşman birlikleri Köprü'ye 600 metre uzaklığa dek sokulmalarına rağmen toplarımızın isabetli atışları sonucunda tekrar kaçmaya başladı. Bu heyecanla taarruza kalkan Milislerimizin çok az sayıda olduğunu anlayan düşman, Telsiz Tepeleri'nde durdu ve yeni destek güçleri ile tekrar saldırıya geçti. Ovadaki bir avuç Milis Köprübaşına doğru geri çekilmek zorunda kaldı. Akşam karanlığına dek süren karşılıklı top atışları neticesinde köprüye 600 metre yaklaşan düşman orada mevzilendi.

Bunun üzerine Köprübaşı gece karanlığında Milisler tarafından tamamen boşaltıldı. Gece Köprübaşına gelen bir ihtiyar Türk köylüsü köprünün boş olduğunu görünce elindeki dolma tek tüfeği ile tek başına sabaha dek köprüde nöbet tuttu.

Bir gün önceki çarpışmalarda kendilerini yana çekerek kurtulan Yörük Ali Efe ve Yedek Subay Necmi Müfrezesi gece karanlığında Menderes'i geçtiler ve aynı gece Baltaköy üzerinden sabaha karşı, Köprübaşına gelerek yine düşmanın karşısına dikildiler. 5 Temmuz günü her iki taraf siperlerde bekledi. Düşman gece karanlığında bir avuç Türk yiğidinin üstüne aniden saldırdı. Sabaha kadar boğaz boğaza düşmanla savaştan Yörük Ali Çetesi savunma yaparak geri çekildi. Düşman arasında tek başına kalan Yedek Subay Necmi, ortalık ağarırken kendini bir uçurumdan atarak kurtuldu.

Aydın'ın bu ikinci işgali daha acı oldu. Birkaç gün içinde her taraf yakılıp kül edilmişti. Kentte Türk olarak kimse bırakılmamış ve bu arada Çine istikametinde işgal ettikleri Hallaçlar, Baltaköy, Savrandere, Çiftlikburnu, Yörükler (Böcek) köyleri yakılıyor, talan ediliyordu.

Çine'ye doğru ilerleyen Yunan birlikleri İtalyan'lar tarafından "Paris Barış Konferansı"nın kararlarına göre ve İtalya'nın çıkarları sözkonusu olduğu için Hallaçlar köyü civarında durduruldu. 9 Temmuz'a dek Yunan birliklerinin Köprübaşı'na geri çekilmesi istendi. Köprübaşı'nda her iki düşman birer karakol kurdular.

- UMURLU CEPHESİ

Köprübaşı'nda her iki düşmanın karakol kurmasından sonra Çine taraflarında bulunan Ulusal güçler Umurlu tarafından toplanmaya başladı. Kısa zamanda Umurlu'da 1000 kadar Milis ile Demirci Mehmet, Söke'li Ali Efe'nin 200 kişilik kızanları toplanmıştı.

13 Temmuz 1919 günü Aydın'a doğru Milislerin bir keşif kolu ile Yunanlıların öncüleri arasında çatışma oldu. Bu çatışma kısa zamanda bir savaşa dönüştü. 16 Temmuz 1919 günü Ulusal güçler Aydın'ı düşmandan almak amacı ile toplarımızın desteğinde ilerlediler. Düşman topçularıda karşılık vererek ilerlediler ve 17 Temmuz 1919 günü erkenden

saldırıya geçti. Akşama kadar süren çetin bir savaş sonucunda Milislerimiz gerilemek durumunda kaldılar. 18 Temmuz 1919 günü Umurlu'ya dek gelen düşman Musluca Çayı'na kadar ilerledi ve burada bir cephe kurdu. Buna karşılık kuvvetlerimiz Köşk cephesinde toplandılar. Burada iş bölümü yaparak iki alay kurdular. Bunlardan biri "Ulusal Menderes Alayı" merkezi, Köşk Çiftlik Köyü, Komutanı Yüzbaşı Nuri Bey idi. İkincisi "Ulusal Aydın Alayı" Yörük Ali Efe'nin kızanları ile akıncı Milislerden oluşmuş 1000 kişilik bir kuvvet idi. Komutası Üsteğmen Zekai Bey'e verilmiş ve karargahı Umurlu Çayyüzü Köyünde oluşturulmuştu. Aydın'da ilk Ulusal cepheler kurulurken Atatürk ile doğrudan ilişkiler sıklaştırılmıştır.

Atatürk, daha Amasya'da iken Aydın Kuvayi Milliyesinin takviye edilmesini kararlaştırmış ve Donanma Cemiyetinden 400000 lira yardım yapılmasını istemişti. Fakat İstanbul Hükümeti ve onların işbirlikçileri böyle düşünmüyorlardı ve saldırgan düşmana karşı gelinmemesi, subayların savaşa katılmamaları isteniyordu. Bu amaçla Umum Jandarma Kumandanı olarak bu bölgeye atanan A. Kemal Paşa adlı bir işbirlikçi 19.08.1919 günü Nazilli'de Demirci Mehmet Efe ve Binbaşı Hacı Şükrü Bey tarafından tutuklandı.

4 Ağustos 1919 günü İzmir'e gelen Karadeniz İtilaf Devletleri Başkanı Maraşel Milen hazırlamış olduğu ve İtalyan İşgal Kumandanlığı ile Aydın Cephesine tebligatta bulunduğu planına göre: Umurlu - Musluca çayı boyunca Menderes ırmağına kadar Türk - Yunan sınırı sayılıyordu. Milen hattını İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlı'lardan oluşan birleşik bir ordu koruyacak, birleşik orduya bir General kumanda edecek, kumandan da Milen'in emrinde olacaktır.

Yunan İşgal Ordusunun Başkumandanı, Milen planını benimseyerek bütün birliklerine duyurdu. Yeni cephe boyunca kuvvetlerinin yığılmasına emir verdi. Aynı günlerde Kuvayi Milliye, Nazilli Heyeti Milliyesi icra organı haline gelmişti. Bu organ, Demirci Mehmet Efe'yi Kuvayi Milliye Ordu Kumandanlığına getirdi. Merkez Karargahının da Köşk'ten Nazilli'ye taşınmasını sağladı.

Nazilli Heyeti Milliyesi bir taraftan da Milen'in duyurusuna itirazda bulunarak 27 Ağustos 1919 günü protesto telgrafi çekti. Buna rağmen bütün hazırlıklarını tamamlayan düşman, 22 Haziran 1920 günü Milen çizgisini geçerek genel bir saldırıya başladı. Çetin geçen savaşlar sonucunda kahraman Milislerimiz güçlerince düşmana direndiler, öldüler fakat mevzilerini terketmediler. İkinci günün gecesi tüm Aydın cephesi savunma savaşı vere vere Çiftkahveler'e dek çekildi. Fakat tutunamadı. Bu savaşlar sırasında Büyük Millet Meclisi önemli kararlar almıştı.

Milislerin düzensiz savaşmaları, cephane ve silah yetersizliği, halkın direnme gücünü azaltıyordu. Bu nedenle Bakanlar Kurulu zeybekliğin kaldırılmasına, milisliğin ıslahına, mevcut askeri birliklerin savaşa müdahale etmemesine karar verdi. Düşman 1 Temmuz 1920 günü ikinci defa Nazilli'yi işgal ederken ulusal cephemiz de Sarayköy Gerali Köyüne dek çekilmiş ve karargahını orada kurmuştu.

Düşman, Nazilli, Kuyucak ve Sarayköy Menderes Köprüsüne kadar işgal ederek, Alaşehir üzerinden Afyon'a doğru ilerleyen öbür birlikleri ile Buldan ve Güney çevrelerinde birleşti. Aydın toprakları üzerinden yapılan bu ileri hareket 9 Ağustos 1920'de durdu. Bir yıl sonra Temmuz 1921'de düşmanın "Ankara Seferi" adını verdiği taarruzla da Afyon'a dek Ege Bölgesi işgal edildi.

İşgal altında kalan Aydın halkı göç halinde çevre illere sığınırken, köy ve şehirlerimiz Rumlarca yağmalanıp, birer harabeye çevrildiler.

26 Ağustos 1922 günü başlayan Büyük Taarruz ile bozguna uğrayan düşman kaçarken en vahşi davranışı yine Aydın ilinde gösterdi. Her tarafta toplu katliamlar sürüyordu. Germencik – Kanlıbahçe ve Köşk, Karatepe olayları gibi.

Ulusal Kurtuluş Savaşımızın kahramanı Şanlı Türk Ordusu düşmanın harabeye çevirdiği ilimiz topraklarına 5 Eylül 1922 günü girdi. Aynı gün Kuyucak, Nazilli, 6 Eylül’de Söke, 7 Eylül günü Aydın şehrini kurtardı.

3 – ATATÜRK AYDIN İLİNDE

A – ATATÜRK AYDIN İLİNDE

Tarih boyunca Efe’yi yüklü bulunduğu duygu ve düşüncelerle çevresinin egemenlik sembolü diye gören Ulusal Savaşın Büyük Komutanı Atatürk, Aydın yöresinin milis kuruluşları ile ilk ilişkiyi 28 Mayıs 1919’da kurmuş, onların çalışmalarına yön vermiş, hız katmıştır.

Ulusal Savaşın havasını her zaman yaşayan Aydın’lılar, Eşiz Kahraman Ata’larını bağırlarına basmış, İllerini şereflendirdikleri günler onların gerçek bayramları olmuştur.

Kuşadası halkı ve Söke’liler 4 Şubat 1924, Aydın’lılar 3 Şubat 1931, Nazilli, Umurlu ve Germencik’liler 9 Ekim 1937 günlerinde, Ata’larının şereflendirmelerinden duyulan minnet ve mutlulukları, O’nun ilkelerinin göz kamaştırıcı aydınlığında her yıl dile getirirler.

B – ATATÜRK KUŞADASI’NDA

Büyük kurtarıcı, Büyük Zafer’den iki yıl sonra, 4 Şubat 1924 günü İzmir’den trenle Selçuk’a buyurdular. Başlarında Kuşadası Kaymakamı Ekrem Bey’in bulunduğu binlerce Selçuk’lu ve Kuşadalılarca coşkun sevgi saygı gösterileri içinde karşılandılar. Bir süre Selçuk’lular arasında kalıp, onlarla görüşen Atatürk, yeniden mutlulanan Selçuk’luların alkışları ve sevgi gösterileri arasında Kuşadası’na hareket ettiler. Kasabaya yaklaşıp yolun son kıvrımından geçilirken, o anda Kuşadası’nın apayrı bir görünüşü vardı. Bulunduğu yüksek noktada Atatürk, otomobilini durdurup, Kuşadası’na, uzanıp giden kıyıları, ufkun çevrelediği denizi dakikalarca seyrettiler. Sonra yollarına koyuldular. Kasabanın girişi, Akyar’da Atatürk’ün savaş ve devrimci arkadaşlarından Mahmut Esat Bozkurt’un başlarında bulunduğu binlerce Kuşadalı’nın içli, coşkun sevgi gösterileri ile karşılandılar. Bir süre halkın hal ve hatırlarını sorup görüştükten sonra karşılayıcılarla birlikte Kale kapısına doğru yürüdüler. Yöneticilerle konuşup ilçe ile ilgili incelemelerini, Kale kapısı üzerindeki Türk Ocağı’nda öğleden sonra sürdüren Atatürk saat 15.00 sıralarında kendilerine kavuşmanın mutluluğuna eren binlerce Kuşadalı’nın sonsuz sevgi, saygı, bağlılık gösterileri ile Söke’ye uğurlandılar.

C – ATATÜRK SÖKE’DE

4 Şubat 1924 günü saat 15.30 sıralarında Söke’yi şereflendiren Atatürk, binlerce Söke’linin sevgi, sevinç, bağlılık gösterileri ile karşılandılar. Doğruca Hükümet Konağına giden Atatürk, incelemelerinin diğer bölümü için Belediye’ye gelirken, yolda sevgi gösterilerinde bulunan halk arasından Hüseyin Faik adındaki bir Söke’linin atılarak Ata’sının

ellerini öpmeye koyulması Söke'lileri pek coşturup duygulandırdı ve alkışlar dakikalarca devam etti.

Türk Ocağı'nda Söke'lilerle devrimler hakkında konuşan Atatürk, 17.30'da Kurtuluş Savaşı yıllarının Belediye Başkanı Hüseyin Özbaş'ın evinde bir süre istirahat buyurduktan sonra istasyonda trenine binerek gelişlerinde olduğu gibi sonsuz sevgi, saygı, bağlılık ve mutluluk gösterileri içinde Söke'den Ortaklar'a ve oradan Çamlık'a döndüler.

D - ATATÜRK AYDIN'DA

3 Şubat 1931 günü İzmir'den trenle Aydın'ı şerefleştiren Atatürk, istasyon meydanını dolduran onbinlerce Aydın'ının sonsuz sevgi, saygı ve bağlılık gösterileriyle karşılandılar. Trenlerinden inip iltifatlarda bulundukları karşılayıcılarla birlikte yol boyunca sıralanan ve kendilerini görmeye gelen Aydın'lıların alkışlarını tatlı tebessümleriyle karşılayarak Belediye'ye geldiler. Belediye'den Türk Ocağına geçen Atatürk, Ocak Yönetim Kurullarının çalışmalarına özellikle değinmiş, Cumhuriyet ilke ve erdemleriyle devrimlerinin topluma ulaştırılma yöntemleri üzerinde düşüncelerini ilgililerden sorup, sonra da kendi görüşlerini açıkladılar.

Halka dönük çalışmaların gerek ve önemlerindeki büyük yararları da açıklamalarında belirttiler. Gecelerini özel trenlerinde istirahatle geçiren Atatürk 4 Şubat 1931 günü gelişlerinde olduğu gibi istasyon meydanını dolduran onbinlerce Aydın'ının; coşkunu, ateşli, sevgi, saygı, bağlılık gösterileri ve alkışları arasında Denizli'ye uğurlandılar.

E - ATATÜRK NAZILLİ'DE

Atatürk, 8 Ekim 1937 günü, hem Nazilli basma fabrikasını açmak, hem de Ege'de yapılacak askeri manevraları izlemek üzere özel treniyle doğrudan Nazilli'ye hareket etti. Bu yolculuğunda, Prof. Afet İnan, o günlerde başbakanlıktan ayrılmış bulunan İsmet İnönü'de bulunuyordu. Tren, 9 Ekim 1937 günü saat 14.00'da Nazilli istasyonuna girdi. Burada Başbakan Celal Bayar, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Generaller Asım Gündüz ve İzzet Çalışlar, bakanlar, milletvekilleri, Aydın Valisi, binlerce Aydınlı kendisini karşılamışlardı. Önce halkevine geldiler. Daha sonra, halkın coşkulu alkışları arasında fabrikaya gelmişti. Burada yapılan çeşitli gösterilerden sonra işletmenin açılışı yapıldı. Atatürk, 480 tekstil makinasını çalıştır komutunu verdi ve "Makine sesleri Türk'ün ulusal müziği olsun", "İşte halka refah verecek sesler" diyerek, endüstrimize verdikleri önemi ve yurdumuz ekonomisi için dehalarının enginliğinde hazırladıkları planlarını müjdelediler. İki saatlik bir program sona ermiş ve saat 16.00'ya gelmişti. Atatürk ve beraberindeki heyet Aydın'a gitmek üzere istasyona geldiler. Saat 16.10'da özel tren Aydın'a doğru süzülüyordu.

F - ATATÜRK UMURLU'DA

Halk, efeler ve zeybekleri, Ulusal Savaş'ın kahraman gazileri, milis mücahitleri savaş gıysileri içinde istasyonlarda, yol boylarında, İl'in her yerinde Büyük Ata'larını bağırlarına koymak için birbirleriyle yarışıyorlardı.

9 Ekim 1937 günü, Ata'nın treni Umurlu istasyonuna girerken, Umurlu efeleri yoluna başkoydukları Büyük Komutanlarının treninin önüne yatmışlardı. Ata'larına kendilerini adadıklarını ispatlıyorlardı. O gün efe ve zeybekler Büyük Önder'in alev saçan gözlerinden aldıkları ateşle, her biri 20 yaşlarında birer akıncı oluvermişlerdi. Çok duygulu bir çehre ile treninden inen Atatürk, eski asker, muharip, gazi ve milislerle Umurlu'lulara iltifatlarını, takdirlerini ifade buyurduktan sonra coşkunluk, sevgi, saygı, bağlılık gösterileriyle kesilmeyen alkışlar arasında trenlerine binerek yollarına devam ettiler.

G - ATATÜRK GERMENCİK'TE

1931 yılı Şubat ayında inceleme gezisinin ilk durağı Aydın'a gelirken, efeler ve zeybekler, Ulusal Savaş'ın kahraman gazi milis mücahitleri, Germencik'liler istasyonda Ata'larına kavuşmanın heyecanı içinde yürüyorlar, sevgi, saygı, bağlılık ve mutluluk gösterileriyle alkışlamaktan kendilerini alamıyorlardı. O güleç yüzleriyle trenlerinden inen Ata'ları; eski asker, gazi, muharip ve milislerle Germencik'lilere iltifatlarını sorup, konu hakkında Ahmet German'in cevap ve açıklamalarını dinledikten sonra gelişlerindeki coşkun sevgi, saygı, bağlılık gösterileriyle alkışlar arasında trenlerine binerek Aydın'a uğurlandılar.

Ege manevralarının uygulanışında Germencik ve yakın çevresi manevra idare merkezi halinde idi. Atatürk istirahat buyurdıkları Çamlık istasyonundan bir çok kez Germencik ve Hıdırbeyli'ye geldiler. Beraberlerindeki komutan ve misafirlerle bir kez de Germencik çarşısını dolaştıktan sonra Mursallı Köyü'ne Albay İsmail Hakkı Tekçe komutasındaki Muhafız Alayını denetlediler. Pilav Tepe çevresindeki birliklerin denetimine gelirken Hıdırbeyli'den geçtiler, manevra alanlarını gözetlediği Çobantepe'den dönerlerken Abdurrahmanlar Köyü'ne uğradılar.

Çamlık - Kuşadası arasındaki bir tepeden gözetlemelerini sürdürürlerken, gazetecileri, gazete foto film muhabirlerini kabul buyurdular.

Atatürk, incelemelerini tamamladıktan sonra, 13 Ekim 1937 günü İzmir'e döndüler.

II. İLİN COĞRAFİ YAPISI

1 - GİRİŞ

Yurdumuzun Ege Bölgesinin güney bölümünde bulunan Aydın, doğuda Denizli, batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir, Manisa, güneyde Muğla illeri ile komşu olup, alanı 8007 km²'dir.

37° 44' ve 38° 08' kuzey enlemleri ile 27° 23' ve 28° 52' doğu boylamları arasında kalan Aydın kuzey ve güney kesimi dağlıktır. Doğu - Batı doğrultusunda 584 km uzunluğundaki Büyük Menderes Nehrinin İl sınırları içindeki uzunluğu 281 km. dir.

Yerleşim birimlerimizin çoğunluğu Büyük Menderes Ovası ve Çine Ovası üzerinde kuruludur. Aydın'da Akdeniz iklimi hakimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Ortalama sıcaklık 17.6 C°, ortalama yağışlı gün sayısı 80.6, ortalama yağış miktarı 66.5 mm.'dir. Rakımı 65 m'dir.

2 - İL'İN FİZİKSEL COĞRAFYASI

İl'in genel jeoloji yapısını Büyük Menderes masifi denilen metamorfik kütleler belirler. Büyük Menderes Ovası bu paleozoik yaştaki masifin ortasından geçerek, bölgenin tipik jeolojisini meydana getirir.

Büyük Menderes masifinin ana çekirdeğini, fazla metamorfize olmuş gözlü gnayslar meydana getirmiştir. Bunlar genellikle Bozdoğan, Çine, Söke'ye dek uzanan bir bölge ile, İl'in kuzeyini kaplarlar.

Gözlü gnaysların üstünde ayrı bir jeolojik ünite olarak mikaşist, kalkışist, kuvarsit ve yer yer grafitik şistlerden oluşanlar gelir. Bunların üstünde, Karacasu'nun güney batısı ile Söke, Kuşadası, Selçuk arasında, içerisinde yer yer zımpara horizonları bulunan mezler görülür.

Bunlar bölgenin en yaşlı kayaçlarını meydana getirirler.

Tektonik hareketler sonucu doğu - batı doğrultusunda oluşan Büyük Menderes çöküş (graben) zonu ile buna kuzey - batı, güney - doğu yönünden meydana gelmiş ikincil çöküş zonlarını dolduran neojen sedimanları görülür. Genellikle kalker, gre, marn, killi, kumlu sedimanların oluşturduğu bu sedimanlar, Büyük Menderes Ovasının iki tarafıyla, Kuyucak, Karacasu yarığı ve Koçarlı'nın kuzeyindeki yerel bölgeleri oluştururlar.

Bu sedimanlar linyit kömürlerini kapsadığından ekonomik önemin de içindedirler. Aynı zamanda tüm bölgenin önemli bir su rezarvarı durumunu da sunarlar.

En geç oluşan ve oluşumunu bu güne dek süren alanlar ise yörenin ova olan bölümlerini kaplar. Bölge tektonik yönden hala aktif olduğundan, bunlara bağlı olarak yer yer sıcak su kaynakları görülmektedir.

A – YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

İl'in Coğrafi Konumu : Aydın ili Ege Bölgesinin güney bölümünde yer alır. Batı – Doğu doğrultusunda uzanan Büyük Menderes vadi tabanı, yer yer genişleyip daralarak il toprakları boyunca uzanır. Kuzeyde, Aydın dağlarının batıya bakan yamaçları, güneyde Dandalas Çayı, Akçay ve Çine Çayı'nın vadi tabanları ile bu vadiler arasında yer alan Karıncalı, Madran ve Beşparmak dağ kütlelerinin büyük bölümleri de Aydın İli sınırları içine girer.

Büyük Menderes vadi tabanı ve her iki yanında uzanan dağlar batıda Ege Denizinde son bulur. İl toprakları, kuzeyden İzmir, Manisa, doğuda Denizli, güneyde Muğla illeri ile çevrilidir.

a – DAĞLAR

Büyük Menderes vadi oluşunun kuzey ve güneyinde birbirlerine bazan yaklaşan bazan uzaklaşan iki dağ sırası yer alır. Kuzeyindeki bu dağların sıraları Dinar yakınlarından başlayarak Ege Denizinde son bulur. 300 Km. kadar uzunluktadır. Aydın dağları genel adını alırlar. Kolayca aşılabilen kütlelerden oluşmuş bu dağlar, dar ve derin vadilerle parçalanmıştır. Bu derin vadilerin tabanlarında genellikle, kuruyan sel yataklarının çakılları görülür. Yamaçları ve vadiler, zeytinlikler, daha yukarıları ormanlarla kaplıdır. Büyük Menderes ve Küçük Menderes vadisi arasında bir duvar gibi uzanırlar. Yükseklikleri çok olmamasına rağmen geçit vermezler. Bu nedenle Aydın – İzmir karayolu ve demiryolu, bu dağların eteklerini izleyerek, Ovacık ve Gümüş Dağı arasındaki vadiden Selçuk'a ulaşır.

Aydın dağlarının yer yer yükselen tepeleri Horsunlu'nun kuzeyinde Karlık 1723 m., Kuyucak'ın kuzeyinde Karadağ 1353 m., Nazilli'nin kuzeyinde Oyuk Dağı 1460 m., Sultanhisar'ın kuzeyinde doğusu dik kayalıklardan oluşan Malgaç 1343 m.'dir. Bunlar Aydın üzerinde yeniden yükselerek Cevizli Dağlarını meydana getirirler. Bunlardan Üçkoz tepesi 1646m.ye ulaşır. Cevizli Dağlarından sonra alçalarak Ortaklar yakınında geçit verirler ve güney batıya yönelirler. Bu sırada Gümüş Dağı 1020 m.dir. Yeniden bir yay çizerek batıya doğru uzanan Samson Dağları bir yarımada yaparak Dipburun'da denize ulaşırlar. Dik kayalıklardan oluşan ve özellikle kuzey yamaçları ormanlık olan Samson Dağlarının en yüksek tepesi 1229 m.dir.

Büyük Menderes Nehrinin güneyindeki dağlar yer yer büyük vadilerle yarılmış kütleler görünümündeki Dandalas Çayı'nın doğusunda Babadağ'ın yamaçları yükselmeye başlar. Bu dağın doruğu (2380 m.) Denizli ili sınırları içindedir. Doğu yamaçlarında Karacasu yaylası, Karıncalıdağ'da ormanlarla kaplı tepeler 1699 m.ye yükselir; diğer yandan Büyük Menderes'e doğru uzanarak Akçay vadisinde sona erer. İl'in en büyük yükseltisini sunan Madran Dağı, üç yanı vadilerle çevrili büyük bir kütleinin ortasında yükselir. Çine Çayı'nın batısında Gökbel ve daha sonra tepeleri bir testere ağzı gibi kayalıklardan oluşan Beşparmak Dağları, Bafa Gölü çevresinde dolanarak Ege Denizine ulaşırlar. Güneydeki dağ sıraları Menteşe Dağlık kütlesiyle ayrılmaz bir bağlantı kurarak Muğla ili sınırları içinde uzanırlar.

b – OVALAR VE VADİLER

Aydın toprakları ortasında Büyük Menderes vadisi batı – doğu doğrultusunda uzanmaktadır. Bu vadi tabanı 10 – 20 Km. arasında değişen büyük bir oluktur. Büyük Menderes Nehri bu tabanda kuzey, bazan güney dağlarına yaklaşıp menderesler çizerek akar . Tektonik hareketler sonucu çökerek oluşan Büyük Menderes ova düzlüğü, Batı Anadolu'nun en geniş ovasıdır. Büyük Menderes'in yüzyıllardır taşıdığı alüvyonlar bu ovayı gittikçe zenginleştirmiştir.

Özellikle kuzeyden akan kontrolsüz derelerin ova düzeyine verimsiz kütleleri yığmasına rağmen, bu derelerin bir bölümü üzerinde düzenleme yapılmış, çevreye zarar vermeleri önlenmiştir.

Cumhuriyet önceki dönemde sazlık ve bataklıklarla kaplı olan ovada tarım alanları azdı. Cumhuriyetten sonra bataklıkların kurutulması, sulama kanallarının açılması, baraj ve regülatörlerin kurulması, ovanın hemen tümünü tarıma elverişli bir hale getirmiştir.

Büyük Menderes vadisi, ana vadiyi oluşturur, özellikle güneyden Büyük Menderes'e karışan Dandalas Çayı, Akçay ve Çine Çayı'nın vadi tabanlarında da ikinci derecede büyük ova düzlükleri yer alır. Bunlar içinde; Bozdoğan – Nazilli karayolunun doğusunda Çerkez Ovası, Çine Çayı orta çıkırında Çine Ovası (159 km²), Çine Çayına dökülen Karpuzlu Çayı çevresinde Karpuzlu Ovası başlıcalarıdır. Büyük Menderes Ovası da yerel olarak Aydın Ovası, Yenipazar Ovası, Koçarlı ve Söke (863 km²) Ovaları gibi adlar alırlar. Akarsu vadileri dışında Samson Dağlarının batısında bir ay şeklinde denize doğru açılan Davutlar platformu İl'in başlıca düzlükleridir.

c – PLATOLAR

İl'de geniş alanlar kaplayan platolar yoktur. Ancak halk arasında yayla olarak adlandırılan dağlar üzerinde derelerle yarılmış bazı düzlükler vardır. Genellikle bu yaylalardan yaz aylarında hayvancılık bakımından yararlanılır. Bunlardan başlıcaları Madran Yaylası, Gökbel Dağları üzerinde Hacıoğlu ve Kaplan Yaylalarıdır.

Halkın yaz aylarında serinlemek amacıyla çıktığı yaylalar da vardır. Aydın merkezine yakın Bey Dağları üzerinde Paşa Yaylasını, Karacasu ve çevresinin yararlandığı Karıncalı Dağ eteklerinde Karacasu Yaylasını, Kuyucak ilçesi yakınında Sarıcaova Yaylasını bu tür yaylalardan sayabiliriz. Günümüzde yaz aylarında dinlenmek amacıyla daha çok deniz kıyıları önemsendiğinden bu tür yaylalara ilgi azalmıştır.

ç – TEPELİKLER

Aydın İli'ni kuzey ve güneyinden saran dağları, Toroslar, Kuzey Anadolu Kenar Dağları veya Doğu Anadolu'nun bazı volkanik doruklarıyla yükseklik yönünden karşılaştıramayız. Fakat yükseldikleri ova tabanının denizden ancak birkaç yüz metre yükseklikte bulunuşu bu dağ sıralarına heybetli bir görünüm kazandırır. Her iki sıra da denize doğru ulaştıkça yer yer alçalırlar. Maki topluluklarıyla kaplı, kalkerli tepeleri oluştururlar. Örneğin; bunların en geniş Bafa Gölü'nün batısında Büyük Menderes ile Ege Denizi arasında yer alan tepeliklerdir.

Gümüş Dağı'nın batısındaki tepelikler yavaş yavaş alçalarak Kuşadası körfezine ulaşırlar. Kuşadası kıyılarında yamaçlar kayalık kıyılar halinde denize iner. Bu yörede plajlar kısa ve dağınıktır.

d – AKARSULAR

da – BÜYÜK MENDERES :

Menderes, Aydın Ovasında akarken bir çok dirsekler çevirir. Adı oluşturan sözcükle ilgili olarak da şu kayıtlara ve söylentilere rastlanmaktadır: Çok eski devirlerde Menderes adının dolaşarak evvelki yere gelen anlamında "Atabenon" olduğu söylenir. "Serkasof" un oğlu "Meandr" Sivrihisar (Pesinont) kenti ile savaştığı sırada zafer müjdesini ilk getirecek adamı kurban edeceğini mabutlar anasına vaadetmiş, bu sevinçli müjdeyi ilk önce oğlu "Arkelaus" ile kızkardeşi ve anası müjdelemiş. Meandr, mabuna verdiği söze yerinerek kendini nehre atmış. Bu olaydan sonra Atabenon adı Meandr olmuş. Demostrot'a göre, yine bu Pesinont savaşında yenilen General Atanon (Meandre) yenilme haberine çok üzülmüş delirmiş ve bu durumuyula oğlu ve karısını öldürmüştür. Kendine geldiği zaman yaptığı işin feciliğinden kendini nehre atmış. Böylece nehir onun adı olan Meandre adını almıştır.

Menderes, Ege Bölgesinin en uzun akarsuyudur. İç Batı Anadolu'da Sandıklı – Afyon arasındaki platolardan doğar. Çivril yakınlarından geçtikten sonra Dinar'dan gelen ve Işıklı Gölü'nü dolduran sularla beslenir. Sağdan katılan Banaz Çayı'nı aldıktan sonra, dar ve derin vadileri izleyerek Sarayköy yakınlarında ova düzlüğüne iner.

Denizli ovasından gelen Çürüksu burada soldan Büyük Menderes'e katılır. Bundan sonra Büyük Menderes vadisi diyebileceğimiz bir oluk içinde, batıya doğru yönelir. Aydın ili sınırları içine girer. Nehrin uzunluğu 584 Km., İl içindeki uzunluğu 281 Km. dir.

Sarayköy yakınlarında ovaya indikten sonra, nehrin yatağının eğimi azalır. Aşağı çıkışında menderesler çizerek akmaya başlar.

Bu yüzden nehir yatağı sık sık değişir. Çünkü mendereslerin karşı kıvrımlarını durmadan oyar. Aydın'ın 9 km. güneyinden geçtikten sonra Söke yakınlarında güneye yönelir. Büyük Söke ovasını oluşturarak soldan Bafa Gölü'nün fazla sularını alır. Balat köyü yakınlarında bir delta ile Ege Denizi'ne dökülür.

Büyük Menderes, tarihi çağlarda Bafa gölünü de içine alarak Latmos körfezine dökülüyordu. Getirdiği alüvyonlarla bu körfezin önünü kapatmış, daha sonra da Milet limanını da doldurarak, bu gün Milet önünde 10 km. derinliğinde bir alan kazanmıştır. Nehrin rejimi, Akdeniz Bölgesi akarsularının genel karakteri içindedir. Kışın yağın yağmurlar ve ilkbaharda eriyen karlarla taşar ve çevresine büyük zarar verir. Yazın yağışların azalması, buharlaşmanın artışı, sulamada yararlanma gibi nedenlerle yatağında hemen hemen kaybolur.

db – DANDALAZ ÇAYI

Karacasu'nun güney-doğusunda toplanan suların sonucudur. Başlangıçta Ceyre Çayı adını alır. Babadağ eteklerinden gelen Işıklar deresi ve Akyar deresi sağdan katılır. Çakıllı ve kayalı bir yatakta hızla akarak düzlüğe iner ve Kuyucak yakınlarında Büyük Menderes'e karışır. 44 km uzunluğundaki çayın, il içindeki uzunluğu 31 km'dir.

dc – AKÇAY

Muğla'nın kuzey doğusundaki dağlardan doğar. Tavas ovasına bakan yamaçlardan gelen Yenidere ile birleşir. Dar ve derin vadiler içinde hızla akmaya başlar. Bozdoğan yakınlarında, ova düzeyine inmeden önce, üzerinde Kemer barajı kurulmuştur. Yaptığı taşkınlikların Büyük Menderes'i de etkilemesi böylece önlenmiştir. 132 km uzunluğundaki çayın, il içindeki uzunluğu 51 km'dir. Karıncalıdağ ve Madran arasındaki vadiyi kuzey batıya doğru akarak geçer. Yenipazar yakınında Büyük Menderes'e kavuşur.

dç – ÇİNE ÇAYI

Yatağan ovasında toplanan Bencik ve Kamış derelerine, Bözüyük köyü kenarında "Pınarbaşı" denilen büyük bir kaynaktan çıkan suların katılmasıyla oluşur. Sağnan Gökçay ve Madran derelerini içine alır. Eskiçine'de ova düzeyine iner. Çine ovasını suladıktan sonra soldan Karpuzlu Çayı katılır. Çiftlikburnu köyü yakınında Büyük Menderes'e ulaşır. Çine Çayı'nın üzerinde 1995 yılında baraj inşaatına başlanmıştır. 92 km uzunluğundaki çayın, il içindeki uzunluğu 34 km'dir.

dd – DİĞER KÜÇÜK AKARSULAR

Bölümleri içinde söz ettiğimiz çaylardan başka, Aydın ili sınırları içinde Büyük Menderes'e katılan pek çok dere vardır. Örneğin;

Sağ yandan katılanlar : Feslek, Kestel, Malgaç, Köşk, Musluca, İmamköy Dereleri, Aydın'dan katılan; Tabakhane Deresi, Aydın – Germencik arasında; Karagöz, Yalkı, İkizdere, Alangüllü dereleridir.

Sol yandan katılanlar : Kocadere, Dalama dereleri, Çine Çayından sonra; Çakırbeyli, Çakmar, Koçarlı, Sarıçay dereleridir.

e – GÖLLER VE BARAJLAR (Bkz. Turizm ve Enerji bölümleri)

f – DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Büyük Menderes vadisi, diğer Ege ovaları gibi batıda denize doğru açılan bir oluk biçimindedir. Bu yüzden denizin ıltıcı etkisi ve yağış getiren rüzgarlar iç kısımlara kadar kolaylıkla girer.

Trenle veya karayolu ile İç Anadolu yönünden Büyük Menderes vadisine girenler, Denizli'den İzmir'e doğru yaz kış tüm ova ve yamaçları kaplayan yemyeşil bir örtüyle karşılaşılır. Ova tabanında incir, zeytin ve portakal bahçeleri büyük alanlar kaplar. Bunların dışında bağlar, bahçeler ve pamuk tarlaları geniş yer tutar.

Aynı zamanda Akdeniz yöresinin bitki örtüsü, sert yapraklı, kurağa dayanıklı bodur makiler görülür. Kocayemiş, mersin, defne, delice ve aş zeytinler, menengeç, dere boylarında zakkumlar ve bunlar arasında kekik, nane, lavanta çiçeği gibi kokulu bitkiler de vardır.

Bunların yanı sıra dağlarda çam çeşitleri, kestane, çınar, dişbudak, ıhlamur gibi ağaçlar görülür. İl topraklarının % 37'si ormanlarla kaplıdır. Bunların beşte biri üretime elverişli koru ormanlarıdır.

III – NÜFUS

1 – NÜFUS VE NÜFUS ARTIŞI

Aydın İli'nde 1927 yılında 211.750 olan nüfus, 1997 yılında 897.821'e ulaştığını görüyoruz. 1927 yılında nüfusun % 19.53'ü şehirlerde yaşarken, 1990 yılında bu oran % 51.97'e yükselmiştir.

Türkiye'nin nüfusu ise 1927 yılında 13.648.270'den, 1997'de 62.810.111 kişiye ulaşmıştır. 1927 yılında % 24 olan şehir nüfusu ise 1997 yılında % 65.03'e ulaşmıştır.

Aydın'ın 1935 yılındaki nüfus artış hızı binde 26.18 iken, 1997 yılında bu oran binde 12.27'ye düşmüştür. Türkiye nüfus artış hızı ise 1997 yılında binde 15.08 olmuştur. Aşağıdaki tabloda 1927 yılından 1997 yılına kadar Aydın şehir ve köy nüfusu, oranı ile Türkiye nüfus artış hızı ve kıyaslaması verilmiştir.

(Tablo – 1)

Aydın Şehir ve Köy Nüfusu, Oranı ve Yıllık Artış Hızı Türkiye Kıyaslaması

<u>Şehir ve Köy Nüfusunun</u>						<u>YILLIK NÜFUS ARTIŞ</u>			<u>TÜRKİYE YILLIK NÜFUS</u>		
		<u>Şehir</u>	<u>Köy</u>	<u>Toplam İçindeki Oranı</u>		<u>HIZI</u>			<u>ARTIŞ HIZI (Binde)</u>		
<u>Sayım</u>						<u>AYDIN (Binde)</u>					
<u>Yılı</u>	<u>Toplam</u>	<u>Nüfusu</u>	<u>Nüfusu</u>	<u>Şehir</u>	<u>Köy</u>	<u>Toplam</u>	<u>Şehir</u>	<u>Köy</u>	<u>Toplam</u>	<u>Şehir</u>	<u>Köy</u>
1927	211.750	41.349	170.401	19.53	80.47	---	---	---	---	---	---
1935	261.078	49.578	211.500	18.99	81.01	26.18	22.69	27.01	21.10	17.5	22.23
1940	281.784	57.148	224.636	20.28	79.72	15.26	28.42	12.05	17.02	26.72	17.34
1945	294.407	61.904	232.503	21.03	78.97	8.76	15.99	6.88	10.58	15.10	9.12
1950	335.663	79.475	256.188	23.68	76.32	26.23	49.97	19.40	21.73	22.47	21.49
1955	414.564	108.752	305.812	26.23	73.77	42.22	62.73	35.41	27.75	55.67	17.48
1960	467.341	141.686	325.655	30.32	69.68	23.97	52.91	12.57	28.53	49.21	19.53
1965	524.918	165.953	358.965	31.62	68.38	23.24	31.62	19.48	24.62	39.71	17.14
1970	564.802	186.856	377.946	33.08	66.92	14.65	23.73	10.31	25.19	47.33	12.51
1975	609.869	214.505	395.364	35.17	64.83	15.35	27.60	9.01	25.00	41.75	13.79
1980	652.488	245.329	407.159	37.60	62.40	13.51	26.85	5.88	22.80	30.47	13.29
1985	743.419	302.311	441.108	40.66	59.34	26.09	41.77	16.02	24.88	62.61	- 10.58
1990	824.816	384.711	440.105	46.64	53.36	20.78	48.21	- 0.46	21.71	43.10	- 5.56
1997	897.821	466.517	431.304	51.97	48.03	12.27	26.69	- 1.68	15.08	28.27	- 6.57

Kaynak DİE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Tablo incelendiğinde nüfus artış hızında 1945 yılında önemli bir düşüş görülmektedir. 1940 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü ve bu dönemde askerlik çağındaki erkeklerin askere alınmış olması, 1945 yılında Aydın nüfus artış hızının % 8.76 olmasına neden olduğu söylenebilir.

1955 yılında Aydın nüfus artış hızı % 42.22 iken bu oran sürekli düşerek 1980 yılında % 13.5'e düşmüştür. Bu düşüşte yurt dışına yaşanan işçi göçünün ya da başka gelişmiş illere olan göçün etken olduğu söylenebilir. Bir diğer etken de aile planlaması çalışmaları olabilir.

Öte yandan 1980 yılında % 13.51 olan nüfus artış hızı 1985'de % 26.9'a yükselmiştir. Bu artışta özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen göçün de etkisi vardır.

Aydın'ın 1927 yılında % 80.47 olan köy nüfusu, 1997 yılında % 48.03'e düşmüştür.

2 – İLÇELER NÜFUSU

Aydın'ın 1997 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre toplam nüfusu 897.821'dir. Nüfusun % 51.97'si şehirlerde (466.517), % 48.03'ü köylerde (431.304) yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu 112, nüfus artış hızı % 12.27'dir.

İlçeler arası en fazla nüfusu 193.896 kişiye Merkez İlçe barındırmakta, ardından 140.498 kişiyle Nazilli ve 125.282 kişiyle Söke İlçesi gelmektedir. İlçelere göre 1997 yılı nüfus sayımı sonuçları aşağıdaki tablo 2'de verilmiştir.

(Tablo 2)

1997 Yılı Nüfus Sayımına Göre İlçelere Göre Nüfus Ve Yoğunluğu

<u>İLCE ADI</u>	<u>YÜZÖLÇÜMÜ</u> <u>Kilometrekare</u>	<u>Toplam</u> <u>Nüfus</u>	<u>Şehir</u> <u>Nüfusu</u>	<u>Köy</u> <u>Nüfusu</u>	<u>Nüfus</u> <u>Yoğunluğu</u>
Merkez İlçe	584	193.896	133.939	59.957	332
Bozdoğan	849	37.643	8.427	29.216	44
Buharkent	121	13.076	6.612	6.464	108
Çine	957	55.348	18.455	36.893	58
Didim	402	31.690	20.797	10.893	79
Germencik	404	43.931	12.376	31.555	109
İncirliova	181	38.372	17.264	21.108	212
Karacasu	781	23.262	6.170	17.092	30
Karpuzlu	272	13.797	2.207	11.590	51
Koçarlı	471	32.647	7.305	25.342	69
Köşk	188	25.285	7.975	17.310	134
Kuşadası	264	51.267	37.100	14.167	194
Kuyucak	468	33.947	9.278	24.669	73
Nazilli	664	140.498	102.593	32.905	212
Söke	954	125.282	62.361	62.921	131
Sultanhisar	267	22.636	5.892	16.744	85
Yenipazar	180	15.244	7.766	7.478	85
TOPLAM	8007	897.821	466.517	431.304	112

1990 Yılı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Aydın'da 405.891 çalışan nüfusun % 62.6'sı olan 254.962 kişi tarım sektöründe; % 7.3'ü olan 29.889 kişi imalat sanayiinde; % 5.7'si olan 23.193 kişi inşaat sektöründe; % 7.7'si olan 31.540 kişi ticaret sektöründe; % 11.1'i olan 45.459 kişi toplum hizmetleri ve kişisel hizmetlerde ve % 6.2'si olan 21.448 kişi de diğer sektörlerde çalışmaktadır.

Türkiye'de çalışan nüfusun % 48.3'ü tarım kesiminde çalışırken il'de bu rakam % 62.6'dır. Öte yandan Türkiye'de çalışan nüfusun % 13.9'u imalat sanayiinde çalışırken Aydın'da bu oran % 7.3'tür. Çalışan nüfus açısından demek ki il tarımda, Türkiye ortalamasının çok üzerinde imalat sanayiinde ise; Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır.

IV – EĞİTİM

1 – TARİHÇE

Aydın’da çağdaş eğitim kurumlarının faaliyete geçmesi XIX. Yüzyılın sonlarına rastlar. 1884 yılında Aydın Sancağında 49 medrese bulunmakta idi.

1912 – 1917 yılları arasında idareci olarak bulunan Vali Hüsnü Bey zamanında, “Kenzül – İrfan (Yedi Eylül)”, “Teslihiye (Güzelhisar)”, “Rabia Hanım (Halide Hatun)” ilkokulları ile Erbeyli Köy okulları yapılmıştır.

Aydın’da ilk olarak 1925 – 1926 eğitim yılı başında “Aydın Cumhuriyet Mektebi” adı ile bir ortaokul açılmış, bu okul 1947 – 1948 yıllarından itibaren Lise olmuş ve “Aydın Lisesi” adını almıştır. 1939 – 1940 öğretim yılında Söke ilçesinde özel bir ortaokul açılmış 1945 – 1946 yılında resmîleştirilerek “Söke Ortaokulu” adını almıştır. 1957 – 1958’de Nazilli, 1964 – 1965’de Söke, 1967 – 1968’de Çine, 1969’da Bozdoğan, 1969 – 1970’de Kuyucak, 1972 – 1973’te de Sultanhisar ve Germencik Liseleri açılmıştır.

Aydın’da Ortaklar İlköğretmen Okulu’nun 16.08.1944 tarihinde Köy Enstitüsü olarak temeli atılmış, 1945 – 1946 öğretim yılında ise, Kızılçullu Köy Enstitüsünden gelen öğrencilerle öğrenimini sürdürmüştür. Nazilli Erkek İlköğretmen Okulu da 1961 – 1962 öğretim yılında eğitim ve öğretime başlamıştır.

Aydın’da ilk Kız Enstitüsü, Akşam Kız Sanat Okulu olarak 1944 yılında öğretime açılmış, 1950 – 1951 yılında Kız Enstitüsü durumuna getirilmiştir. 1964 – 1965’de Nazilli, 1968 – 1969’da Söke ilçelerinde Kız Enstitüleri eğitim ve öğretime geçmiştir.

1992 yılında ise Adnan Menderes Üniversitesi kurulmuştur.

Özetle “Millet Mektepleri”nden sonra hızlanan kentleşme karşısında kentlerde ilköğretim üzerinde durulurken mesleki ve teknik öğretim kurumlarının özellikle de kız ve erkek sanat enstitülerinin kurulmasına başlanmış, ortaokulların yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Son yıllarda yüksek öğretim kurumlarında ülkemizde önemli atılımlar yapılmasına rağmen üniversitelerimizin tamamında istenen kaliteyi yakaladığımız söylenemez.

2 – OKUR – YAZARLIK

Aydın’da 1927 yılında 28.438 erkek nüfusun % 13.3’ü; 31.328 kadın nüfusun % 2.0’si okuma yazma bilmekte iken, toplam 59.826 nüfusun ise % 7.3’ü okuma yazma bilmekte idi.

Okuma yazma oranı ilk kez 1950 yılında, kadınlarda ise 1975 yılında % 50’nin üzerine, il genelinde toplam nüfusta ise okuma yazma oranı ilk kez 1965 yılında % 50’nin üzerine çıkmıştır.

1975 yılında okuryazarlık oranı erkeklerde % 77.42, kadınlarda % 54.23’e ulaşmıştır. Aynı yıl Türkiye ortalaması ise erkeklerde % 75.1, kadınlarda % 48.3’tür.

1990 Yılı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre İl'de 372.004 erkek nüfusun %89.21'i, 366.195 kadın nüfusun % 73.73'ü okuma yazma bilmekte, il genelinde ise toplam okuma yazma oranı % 81.53'tür. Bu oranlar Türkiye ortalamalarından yüksek bir durumdadır.

3 – BİTİRİLEN SON ÖĞRENİM KURUMUNA VE CİNSİYETE GÖRE OKUR YAZAR NÜFUSUN ORANLARI

1970 yılında nüfusun erkeklerde % 35.27'si, kadınların % 38.36'sı ilkokula gidemezken, 1990 yılında bu oranlar sırasıyla erkeklerde % 16.81'e, kadınlarda % 19.28'e düşmüştür. 1970'li yıllarda okuryazar nüfusun erkeklerde % 1.06'sı, kadınların % 1.13'ü yüksekokula giderken bu oranlar 1990 yılında sırasıyla % 4.29 ve % 2.46'ya yükselmiştir. Bu oranlar gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok alt düzeylerde kaldığı görülecektir.

İlk bakışta ilkokul çağındaki nüfus yüksek düzeyde olmasına karşın % 100 oranında okullaşma yoktur. Burada vurgulanması gereken nokta gerek yasal olarak gerekse kalkınma planları amaçlarına göre ilkokul çağındaki çocukların % 100'ünün okula gitmesinin sağlanması gerektiğidir.

4 – AYDIN İLİ 1999 – 2000 EĞİTİM VE ÖĞRETİM DURUMU

1999 – 2000 Eğitim ve Öğretim yılında İl'de 489 okulda, 156.075 öğrenci öğrenim görmekte ve 7610 öğretmen görev yapmaktadır.

1995 –1996 öğretim yılında Aydın genelinde okul başına düşen öğrenci sayısı İlkokullarda 126, Genel Ortaokul ve Liselerde 276, Mesleki ve Teknik Okullarda ise 293; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise İlkokullarda 21, Genel Ortaokul ve Liselerde 20, Mesleki ve Teknik Okullarda ise 8'dir. Türkiye Geneline bakacak olursak; okul başına düşen öğrenci sayısı İlkokullarda 134, Genel Ortaokul ve Liselerde 343, Mesleki ve Teknik Okullarda 359, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı İlkokullarda 28, Genel Ortaokul ve Liselerde 26, Mesleki ve Teknik Okullarda 18 olarak gerçekleşmiştir.

Bu rakamları değerlendirecek olursak, Aydın'ın Türkiye ortalamasına göre çok iyi bir konumda olduğu görülecektir. Bu durum kuşkusuz Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Sınavları'nda Aydın'ın hep ön sıralarda yer almasındaki önemli etkenlerden birisidir.

V - AYDIN TESİS VE SPORCU POTANSİYELİ

2000'li yıllara girerken İl genelinde 6 spor salonu, 2 inşaat halinde spor salonu, 6 çim yüzeyli futbol sahası, 34 toprak yüzeyli futbol sahası, 1 açık yüzme havuzu, 1 trap-skeet atış poligonu, 1 gençlik ve izcilik kamp tesisi olmak üzere toplam 51 tesisi vardır.

Aydın genelinde 250 atıcılık, 189 atletizm, 1208 basketbol, 131 bilardo, 39 bisiklet, 8 boks, 3 dağcılık, 320 güreş, 1107 hentbol, 198 judo, 570 karate, 163 masa tenisi, 5 oto sporları, 58 özürlüler (futbol), 303 satranç, 22 sualtı, 295 taekwondo, 1466 voleybol, 11 vücut geliştirme ve 70 yüzme olmak üzere toplam 6558 lisanslı sporcumuz vardır.

VI – ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ (YÜKSEK ÖĞRENİM)

1 – KURULUŞ

Adnan Menderes Üniversitesi 03.07.1992 tarihli, 3837 sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında Kanun” ile kurulmuştur.

2 – AKADEMİK PERSONEL

Üniversitemizde 33 Profesör, 35 Doçent, 78 Yardımcı Doçent, 46 Öğretim Görevlisi, 318 Okutman, araştırma görevlisi, doktor, öğretim görevlisi olmak üzere toplam 510 akademik personel görev yapmaktadır.

3 – İDARİ PERSONEL

Üniversitemiz Rektör Merkez Örgütü, Fakülte, Enstitü ve Yüksekokullarımızda Genel İdari Hizmetler, Teknik Hizmetler ve Sağlık Hizmetleri kadrolarında görev yapan idari personel sayısı 504’dür.

4 – MEVCUT BİRİMLER

1999 Yılında Adnan Menderes Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Nazilli İ.İ.B. Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Tıp ve Eğitim Fakülteleri olmak üzere toplam 6 fakülte, önlisansta ise, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Turizm İşletmecilik ve Yüksek Okulu, Aydın Sağlık Yüksek Okulu, Söke Sağlık Yüksek Okulu, Aydın Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Çine Meslek Yüksek Okulu, Kuyucak Meslek Yüksek Okulu, Söke Meslek Yüksek Okulu, Sultanhisar Meslek Yüksek Okulu, Yenipazar Meslek Yüksek Okulu, Nazilli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Söke Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu olmak üzere toplam 12 yüksek okulda 3337 öğrencisine eğitim – öğretim vermektedir.

VII. SAĞLIK

Aydın, sağlık hizmetleri ülke ortalamasının üzerinde olan illerden biridir. İl'in Akdeniz ikliminin etkisinde oluşu sosyo – ekonomik gelişkinliği, öbür illerle bağlantısı ve il içi ulaşımı sağlayan yollarının bulunuşu, il nüfusunun eğitim olanaklarından bir çok il'e göre daha fazla yararlanması, Aydın'ın sağlık düzeyini yükseltmektedir. İl'de beslenme düzeyi, çevre sağlığı koşulları, sağlık kültürü ve sağlık olanaklarından yararlanabilme düzeyi, bir çok ilden daha gelişkindir. Ancak İl'in Türkiye geneline oranla gelişkin olan bu düzeyi, il nüfusunun tümüne eşit olarak yansıtmamaktadır.

İl'de 1999 yılında bir Üniversite Araştırma ve Uygulama Hastanesi, altı Devlet Hastanesi, bir Doğumevi, iki SSK Hastanesi, beş Özel Hastane, beş Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Merkezi, beş Verem Savaş Dispanseri, 98 Sağlık Ocağı, 206 Köy ve 295 Mahalle Sağlığı, üç Halk Sağlığı Laboratuvarı ve üç Sağlık Meslek Lisesi bulunmaktadır.

Aydın'daki hastanelerde 1661 kadro yatak ve 1639 fiili yatak mevcuttur. İl sağlık personeli yönünden durumu ana kalemler olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir.

(Tablo 3)

Sağlık Personelinin Yıllara Göre Dağılımı

<u>Sağlık Personeli</u>	<u>1985</u>	<u>1990</u>	<u>1996</u>	<u>1999</u>
Hekim Sayısı	391	490	617	676
Hemşire	467	674	832	806
Ebe	294	457	753	771

Kaynak : İl Envanteri ve İl Sağlık Müdürlüğü

İl'deki sağlık personel sayısının gelişen nüfusa göre yeterli olduğu söylenemez. Öte yandan son on yılda temel sağlık göstergelerinden en sevindirici gelişme bebek ölüm hızındaki düşüşlerdir. 1985 yılında binde 50 olan bebek ölüm hızı 1999 yılında binde 25'e düşmüştür. Sağlık hizmetlerine ilişkin bazı temel göstergeler aşağıda verilmektedir.

(Tablo 4)

Hastanelerin Yatak Adedi

<u>Hastane Adı</u>	<u>Kadro Yatak Adedi</u>
Aydın Devlet Hastanesi	400
Aydın Doğumevi Hastanesi	125
ADÜ Ar. ve Uyg. Hastanesi	120
Nazilli Devlet Hastanesi	300
Söke Devlet Hastanesi	145
Çine Devlet Hastanesi	50
Kuşadası Devlet Hastanesi	25
Germencik Devlet Hastanesi	30
Aydın SSK Hastanesi	250
Nazilli SSK Hastanesi	114
Menderes Özel Hastanesi (Aydın)	20

Nazilli Özel Hastanesi	19
Söke Özel Hastanesi	9
Didim Özel Hastanesi	14
Kuşadası Özel Hastanesi	<u>40</u>
TOPLAM	1661

(Tablo 5)

Sağlık Hizmetlerine İlişkin Bazı Göstergeler

	<u>1985 (1)</u>	<u>1990 (1)</u>	<u>1999</u>
Toplam Yatak Sayısı	1017	1188	1639
Yatak Başına Düşen Kişi Sayısı	731	694	600
Yatak İşgal Oranı	---	---	62
Hekime Düşen Hasta Sayısı	1851	1336	1326 (2)
Bebek Ölüm Hızı (%)	50	46	25 (2)

(1) Kaynak : İl Envanteri

(2) 1999 Nüfus Tahminine Göre hesaplanmıştır.

VIII - İDARİ YAPI

Aydın'da Merkez İlçe dahil 17 ilçe, 54 belediye, 486 köy ve 245 mahalle bulunmaktadır. İdari yapıya ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

(Tablo 6)

<u>İLÇE ADI</u>	<u>BELEDİYE SAYISI</u>	<u>KÖY SAYISI</u>	<u>MAHALLE SAYISI</u>
Merkez	6	56	34
Bozdoğan	2	44	12
Buharkent	1	8	5
Çine	2	65	11
Germencik	4	27	14
İncirliova	2	19	10
Karacasu	4	29	13
Karpuzlu	1	18	4
Koçarlı	3	44	10
Köşk	1	24	3
Kuşadası	3	6	19
Kuyucak	6	23	28
Nazilli	4	58	30
Söke	8	35	25
Sultanhisar	3	11	11
Yenihisar (Didim)	3	5	12
Yenipazar	1	14	4
TOPLAM	54	486	245

XI – SOSYOEKONOMİK YAPI

1 – GİRİŞ

Aydın ilinin sosyoekonomik yapısını irdelemeden önce içinde bulunduğu Ege Bölgesi'nin genel hatlarıyla yapısını vermekte fayda vardır. Ege Bölgesi ülkemizin verimli ve gelişmiş tarım alanlarına sahip bir bölgedir. Türkiye'nin ekili dikili alanları içindeki payı % 11'dir. Ülke genelinde ekili alanların % 20'si sulanırken Ege'de bu oran % 28'dir. Ortalama verim Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Ege doğal güzellikleri, kültürel ve tarihi zenginlikleriyle Ülke ve Dünya turizminin önemli ilgi odaklarından birisidir. Bölge turizmi sürekli gelişim içindedir. Konaklayan kişi sayısı Türkiye toplamının % 20'sini, tesis sayısı % 25'ini oluşturmaktadır.

Ege Bölgesi İmalat Sanayiinin 1990'lı yıllarda Türkiye İmalat Sanayii içindeki payı, istihdamda % 4, üretimde % 11, katma değerde % 12, yatırımda % 7'dir.

Özetle Ege Bölgesi Cumhuriyet döneminde ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bölgenin iklimi, ulaşım kolaylığı, tarımın zenginliği ve üretken insanları sayesinde bugün potansiyel bir güç olarak ülkemiz ekonomik yaşamındaki yerini almıştır. Bölge, çevrelediği alanıyla, coğrafyasıyla ve ekonomisiyle bir bütünlük arz etmektedir.

Ege Türkiye'nin gelişme potansiyeli en yüksek yörelerinin başında gelmektedir. Bu potansiyel içerisinde Aydın İli'ni irdeliyecek olursak, Aydın'a dışarıdan bakıldığında gelişmiş bir İl olduğu imajı ülke genelinde hakimdir. Bu imaj, tarım ve turizm için doğru ancak, sanayi yapısı incelendiğinde, henüz sanayi kimliğini kazanma sürecindeki bir il olduğu sonucuna ulaşılacaktır.

Aydın'ın tarıma elverişli 395.494 hektarının % 64'ü sulanan arazi olup, Türkiye ortalamasının (% 48) çok üzerindedir. İl, Türkiye genelinde zeytin, incir, kestane üretiminde birinci, pamuk üretiminde Adana'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

Sahip olduğu uzun kıyı şeridi, Mavi Bayraklı tesisleri, antik kentler ve müzeleri ile iç ve özellikle dış turizm açısından büyük bir potansiyele sahip Aydın, ülke genelinde ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye yatak kapasitesinin % 14'ü olan 43.716 yatak ve 627 tesise sahip Aydın, 1994 yılında ülke döviz gelirinin % 13'ü olan 55.289.280 dolar sağlamıştır.

1994 yılında toplam 13.5 trilyon TL mevduat üreten İl'de ancak 3 trilyon TL'si yani % 22'si kredi olarak kullanılmış iken, 1997 yılında ise 167 trilyon TL toplam banka mevduatının 69.4 trilyon TL'si kredi olarak kullanılmıştır. Bu durumda kredi kullanım oranının % 22'den % 42'ye yükseldiği görülmektedir. 1994 yılında üretilen banka mevduatı yönü ile ilk 8 il arasında olan Aydın, 1997 yılında 14. sırada yer almıştır. Bu durumu gözle görülen Aydın'daki sanayinin gelişmesi karşısında mevduatın sanayiye yönelmesi şeklinde değerlendirmekteyiz.

Öte yandan çeşitli sektörlerde İl'de 1994 yılında 11 adet yatırım teşvik belgesi alınmışken, 1996 yılında 80 belge, 1997 yılında 75 belge ve 1998 kasım ayı itibarıyla ise 9 belge alınması sanayinin geliştiğinin bir göstergesidir.

İl'de faaliyette olan Aydın Organize Sanayi Bölgesi, ASTİM ve kuruluşları devam eden Nazilli, Söke ve Ortaklar olmak üzere beş Organize Sanayi Bölgesi ile Aydın bir çok İl'e nasip olmayan dengeli bir gelişme sürecini yaşamaktadır.

İl'in 1997 yılı Genel Nüfus Sayımı kesin sonuçlarına göre toplam nüfusu 897.821 kişidir. İl nüfusunun % 52'si (466.517) kentlerde, % 48'i (431.304) köylerde yaşamaktadır. Nüfus artış hızı % 12.27'dir. Okuma yazma oranı % 96'dır. Aydın'da çalışan nüfusun % 62'si tarım sektöründe, % 7.3'ü imalat sanayinde, % 5.7'si inşaat sektöründe, % 7.7'si ticaret sektöründe, % 12.7'si mali kurumlar ve toplum hizmetlerinde istihdam edilmektedir.

İller itibariyle kişi başına gayri safi yurt içi hasıladan kişi başına düşen paya bakıldığında 1988 yılında 1811 dolarla Aydın'ın iller sıralamasındaki yeri 14. sıradayken, 1994 yılında 2247 dolarla 18. sıraya düşmüştür. Bu yıllarda Türkiye ortalaması sırasıyla 1685 dolar ve 2173 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Aydın jeotermal enerji bakımından da Türkiye'nin en yüksek sıcaklığa sahip ve en zengin rezarvuarlarına sahiptir.

2 - TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖNCESİNDE AYDIN EKONOMİSİ

Aydın, tahıl dışı tarımın yaygınlığı ve yüksek verim gibi özellikler nedeniyle, bütünüyle tarıma dayalı Osmanlı Ekonomisi içinde özel bir yere sahipti. Toplam ekili alanın 1/3'ü ne yakınında tahıl dışı tarım yapılmaktaydı. Bunun dışında zeytincilik ve incircilik yörede şimdi olduğu gibi oldukça önemliydi.

Sanayi bitkilerinin ekiminin yaygınlığına rağmen Aydın'da tahıl önemini hiçbir zaman kaybetmemiş, buğday ve arpanın yanı sıra, yörede darı mısır ve çavdar ekimi de yapılmaktaydı. Darı özellikle Sancağın batı kesiminde, Söke ve Kuşadası ilçelerinde ekilmekteydi. Aydın, baklagiller üretimi açısından da gelişmiş toplam ekili alanların % 5'ine yakınına oluşturmuyorlardı. Özellikle, ülke üretiminin % 7'sinden fazlasını karşılayan bakla tarımı önemliydi.

Yörede pamuk ekimi de yaygın olarak yapılmaktaydı. Batıdaki Ege Deniziyle kıyısı olan ilçeler ile Çine dışındaki bütün ilçelerde pamuk ekonomik açıdan büyük önem kazanmıştı. Ülke ortalamasının iki katına yaklaşan yüksek verim özelliği ile pamuk tarımı yapılan alan, Osmanlı Devleti pamuk ekili alanlarının % 5.6'sı kadarken, bu ekili alanlardan elde edilen pamuk üretimiülke toplamının 1/10'unun üzerinde idi. Sancağın batı kesiminde tütün ekimi pamuk ekimine oranla daha yaygın idi. Yine bu bölgede zeytincilik de gelişkindi ve Osmanlı topraklarından elde edilen ürünün 1/40'ını oluşturmaktaydı. Bütün ilçelerde yaygın olarak susam ekimi yapılmaktaydı.

Bütün bunların yanısıra, Aydın'ın tarımsal yapısının en belirgin özelliği günümüzde olduğu gibi, o sıralarda da incir üretimi idi. Osmanlı topraklarındaki incir ağaçlarının yarısından fazlası (3.5 milyonun üzerinde) Aydın'da idi. 1913'te Aydın Sancağında 43.724 ton (Osmanlı üretiminin % 44'ü) incir elde edilmişti. Bunun 23.192 tonu yurtdışına satılmıştı.

Hayvancılık 1913'te çok gelişkindi. Koyun ve keçinin Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine kıyasla daha yaygın olmasının yanısıra, büyükbaş hayvancılık daha da gelişmişti. 1913'te 14.202 ton süt, 554 ton peynir ve 297 ton tereyağı elde edilmişti.

Arıcılık bütün Sancakta yapılıyor olmasına karşın, Çine’de ve Sancak Merkezi’nde yoğunlaşmıştı. Sayım yılında Sanvakta 32.370 kovandan 175 ton bal ve 112 ton balmumu elde edilmişti.

7 Haziran 1866 yılında 133 km. uzunluğundaki İzmir – Aydın demiryolunun işletmeye açılması Menderes Vadisi için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Söke Ovası tamamen pamuk üreten büyük bir tarımsal kaynağa dönüştü. Tarımsal üretimin artışı ile birlikte, büyüklü küçüklü tarıma dayalı sanayi kuruluşları da il genelinde kurulmaya başladı. Yöre yüzyıllar sonra ilk kez böylesine ekonomik bir gelişim yaşamaktaydı.

1890 Aydın Vilayet Salnamesi’ne göre; Aydın Sancağı’ndaki işletmeler, sırasıyla 104 yağhane, 10 sabunhane, 509 değirmen, 210 un fabrikası, 188 fırın, 107 han, 286 mağaza, 44.345 dükkan, 35 kiremithane, 2 otel, 52 meyhane, 5 mumhane, 15 tren istasyonu, 6 telgrafhane, 5 hastane ve 1 kütüphane bulunmaktaydı. Aydın’da İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya konsoloslukları bulunmaktaydı. Nazilli ve Aydın’da Osmanlı Bankası şubeleri vardı. Toplam nüfusu 205.577 kişi idi.

Aydın’da, Milli Aydın Bankası’ndan önce incir ticaretinin yanı sıra bankacılıkla da uğraşan “Aydın İncir ve Nilameye-i zürra Anonim Şirketi” adı altında bir şirket kurulmuştur. 18 Ocak 1912 yılında 10.000 Osmanlı Lirası sermaye ile kurulan bu şirket bir süre sonra işlemlerini durdurmuştur.

Aydın Milli Bankası, 18 Temmuz 1914’te yönetim merkezi Aydın’da olmak üzere kurulmuştur. Kuruluş anında 10.000 lirası ödenmek üzere 50.000 Osmanlı Lirası sermaye ile kurulan bankanın hisse senetleri de ada yazılı ve sadece Osmanlı uyruklarına özgüdür. Milli Aydın Bankası, Türkiye’de Akşehir Bankası’ndan sonra milli sermaye ve milli unsur ile yönetilmek üzere kurulmuş ikinci Türk bankasıdır. Kuruluşundaki amaç, bankacılıktan çok, o güne kadar incir ürününü, Yemiş çarşısı komisyoncuları ve Aydın tefecilerinin parasıyla üretmeye çalışan üreticiyi kurtarmak, eline geçecek ürün üzerine bir kooperatif kurmaktır. Tariş, Milli Aydın Bankası’nın bir kolu olarak “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi” ismiyle 21 Ağustos 1915 tarihinde kurulmuştur. Tariş, ana ürünleri olan incir, üzüm, pamuk, zeytin ve zeytinyağının yanı sıra bu ürünlerden elde ettiği yan ürünleri de işleyerek ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır.

3 – 1923 – 1999 DÖNEMİNDE AYDIN EKONOMİSİ

A – AYDIN TARIMINA TOPLU BAKIŞ

Aydın’da başlıca ekonomik faaliyet tarımdır. 1998 yılında İl faal nüfusunun % 57’ye yaklaşan büyük bölümü tarım kesiminde çalışmakta ve il gelirinin % 35’ine yakın bir bölümü tarım kesiminde yaratılmaktadır.

Büyük Menderes ve kollarının suladığı alüvyonlu, verimli topraklar tarıma çok elverişlidir. Sulama potansiyeli gerek yerüstü, gerekse yer altı su olanakları ile yüksek olan bu topraklarda her türlü ürün yetiştirilmektedir.

Polikültür tarımın yaygınlık kazandığı Aydın’da en çok üretilen türler pamuk, incir, zeytin, tütün gibi sanayi bitkileri ile sebze ve meyvelerdir. Son yıllarda, Türkiye genelinde gözlenen tarımın, sanayi ve ticaret karşısında görece önemini yitirmesi Aydın’da da ortaya çıkmaktadır. Tarımın il gayri safi hasılası içindeki payı 1970’lerde % 37.5 dolayından %

33.5'e kadar gerilemiştir. Aynı şekilde Aydın'ın tarımsal gelirinin Türkiye tarım geliri içindeki payı % 3 dolayına düşmüştür.

Hayvancılık faaliyeti, Aydın'da bitkisel üretiminin yanında, ancak ikincil bir uğraş dalı durumundadır. Sadece süt sığırcılığının, tavukçuluğun ve arıcılığın il ekonomisinde belirgin bir yeri vardır. Büyük bölümü ormanlarla kaplı olan Aydın ilinde ormancılık faaliyetleri çok gelişmiştir ve ülke ormancılık gelirinin yaklaşık % 3.75'lik bölümü Aydın'da yaratılmaktadır.

B – BİTKİSEL ÜRETİM ALANLARI VE TARIMSAL ÜRÜNLER

Aydın'ın sahip olduğu 395.494 hektar kültür arazisi içinde 197.590 hektar ve % 50 pay ile zeytin ve meyvelikler en geniş alanı kaplamakta, 110.250 hektar ve % 28 payla sanayi bitkileri ekilişleri ikinci sırayı almaktadır. İlimiz Türkiye genelinde zeytin, incir ve kestane üretiminde birinci, pamuk üretiminde Adana'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

(Tablo 7)

Türkiye ve Aydın'ın Yıllara Göre Bazı Önemli Tarımsal Ürünler Miktarları

YILLAR	İNCİR (Yaş) (Ton)		KESTANE (Ton)		ZEYTİN (Ton)		PAMUK (Saf) (Ton)	
	TÜRKİYE	AYDIN	TÜRKİYE	AYDIN	TÜRKİYE	AYDIN	TÜRKİYE	AYDIN
1990	300.000		80.000	35.726	1.100.000	237.997	654.600	244.425
1991	314.000		81.000	36.130	640.000	33.209	559.426	266.100
1992	250.000		85.000	36.523	750.000	83.686	573.706	262.862
1993	270.000		80.000	36.040	550.000	70.072	602.238	269.583
1994	279.000		76.000	34.311	1.400.000	356.670	628.286	246.950
1995	300.000	197.407	77.000	36.780	515.000	106.553	851.487	284.791
1996	290.000	221.360	65.000	34.993	1.800.000	220.970	784.047	285.216
1997	243.000	148.166	61.000	21.661	520.000	51.408	795.162	277.580
1998		163.995		17.987		448.112		260.098
Uzun yıllar Aydın - Türkiye ortalaması %		% 68		% 45		% 16		% 40

Kaynak : DİE, Aydın İl Tarım Müdürlüğü

Aydın'ın tarıma elverişli 395.494 hektarının % 64'ü sulanan arazi olup, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Aydın İli'nin arazi kullanım şekli aşağıdaki gibidir.

(Tablo 8)

<u>KULLANIM ŞEKLİ</u>	<u>ALAN Ha</u>	<u>%</u>
Kültür Arazisi	395.494	47
Çayır - Mera Alanı	47.466	6
Ormanlar	326.649	39
Elverişsiz Arazi	48.020	6
Göl ve Bataklık Sahalar	14.271	2
TOPLAM	831.900	100

(Tablo 9)

<u>KÜLTÜR</u>	<u>ALAN HA</u>	<u>%</u>
<u>ARAZİLERİ</u>		
Zeytin ve Meyvelikler	197.590	50
Sanayi Bitkileri	116.374	29
Hububat	35.670	9
Sebze Alanı	17.306	4
Yem Bitkileri	6.862	2
Diğer Alanlar	<u>21.692</u>	<u>6</u>
TOPLAM	395.494	100

Aydın'ın tarımsal üretiminden elde ettiği 1994 yılı Gayri Safi geliri 25.7 trilyon, 1995 yılı Gayri Safi geliri ise 45 trilyon civarındadır. Türkiye içindeki payı % 3'tür.

C - AYDIN'IN İLÇELERİNE GÖRE YETİŞEN HAKİM TARIMSAL ÜRÜNLERİ

Aydın - Nazilli - Kuyucak güzergahında hakim tarımsal ürünler; Pamuk, Narenciye, Şeftali, Erik, Hububat, Karpuz, Çilek ve Sebzelerdir.

Aydın - İncirliova - Germencik güzergahında hakim tarımsal ürünler; Zeytin, İncir, Sebzeler, Pamuk, Hububattır.

Germencik - Söke güzergahında hakim tarımsal ürünler; Pamuk, Zeytin, İncirdir.

Kuşadası - Davutlar güzergahında hakim tarımsal ürünler; Şeftali, Bağ, Narenciye, Sebze, Zeytin, Hububattır.

D - AYDIN İLİ İLE ÖZDEŞLEŞMİŞ TARIMSAL ÜRÜNLER

a - ÇEŞİTLİ YÖNLERİ İLE ZEYTİN

Zeytin tanesi taş çekirdekli etli bir "MEYVE"dir; biçimi genellikle uzunca, oval, rengi siyaha çalar yeşil, tadı taze iken acıdır. Zeytin meyvesi işlendikten sonra sofralık ya da sıkılarak yağı kullanılır.

Zeytin yaprağından tıpta tansiyon düşürücü olarak kullanılan bir madde çıkarılır. İnsan sağlığı açısından son derece önemli olan zeytinyağı, kolesterolü çözücü ve yok edicidir.

Anavatanı Anadolu içinde Akdeniz Bölgesi olan zeytin, Türkiye’de başlıca Akdeniz, Ege, Marmara bölgeleriyle Karadeniz’in ılık iklimli kıyı kesimlerinde yetişir. Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretimi bakımından dünyada üçüncü veya dördüncü sırayı alır.

Aydın ilinde, 19.600.000 adet zeytin ağacı olup, Türkiye zeytin ağacı sayısının % 23’ünü oluşturmaktadır. Bu ağaçlardan ülke üretiminin % 47’sini oluşturan 356.670 ton zeytin üretilmiştir.

1991 – 1995 yılları arasında ağaç başına zeytinyağı üretimi İspanya’da 2.56, İtalya’da 2.63, Yunanistan’da 2.46, Türkiye’de ise 0.900 Kg.’dır. Ağaçlarımızda verim düşüklüğüne yol açan faktörler 1986 – 1992 yılları arasında don, kuraklık gibi anormal iklim olaylarının yanı sıra, sırkla hasat ve hasatın var yıllarında Nisan ayına kadar sürmesi gibi faktörlere bağlanabilir.

Zeytin sektörümüzde en büyük problem durumunda olan verim düşüşünü önleyici tedbirlerin alınması, ağaç başına verimin artırılması, var-yok döneminin önlenmesi amacıyla üreticinin tarımsal uygulamalarla desteklenmesi gerekmektedir.

b – İNCİR

Aydın iline özgü bir meyve olan incir, ilin simgesi haline gelmiştir. Aydın’da yetiştirilen incirin özelliklerine başka bölgelerde rastlanmamaktadır. Aydın incirleri nitelik

itibarıyla Sarılop, Göklop, Sofralık, Bardacık ve Karayaprak gibi çeşitlere ayrılır. Bunlardan Sarılop ve Göklop türleri özellikle kurutmaya çok elverişlidir.

Aydın'daki incir ağaçlarının büyük bir bölümü merkez ilçededir. Ardından İncirlioğlu, Germencik ve Nazilli ilçeleri gelir. Aydın ilinde incir, 34.864 hektar alanı kaplamaktadır. Mevcut incir ağaçlarından 5.729.530 adedi meyve vermekte, 714.590 adedi ise meyve vermemektedir.

İncir kuru olarak paketlemenin dışında, incir ezmesi, incir pekmezi, taze incir konservesi, incir reçeli, incir marmeladı, konsantre incir şekillerinde de piyasaya sürülmektedir. İncirin sadece Sarılop ve Göklop cinsleri kurutulmaya uygundur. Diğer cinsleri taze olarak tüketilmektedir.

İncirin zengin mineral ve vitamin içermesi ve şekerinin doğrudan kana geçmesi özelliklerinden dolayı hazır bir enerji kaynağıdır. Hazmı kolaylaştırıcı, bağırsak düzenleyici ve kabızlığı önleyici niteliklerinden dolayı tıbbi olarak da kullanılmaktadır. Erbeyli'de bir İncir Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır.

c – KESTANE

Aydın için büyük bir potansiyel üretimi olan kestane, gittikçe önem kazanmıştır. İlde Türkiye yıllık üretiminin % 42'si yani 35.000 ton kestane üretilmektedir. Bu üretimin 1995 yılında yalnızca 111 tonu ihraç edilebilmiş, geri kalan miktarı iç tüketimde başka iller tarafından işlenmiştir.

d – PAMUK

Tekstil sanayiinin hammaddesi ve birinci derecede dışsatım ürünlerinden olan pamuk, Aydın ilinde 30.000'in üzerinde çiftçi ailesinin geçim kaynağıdır. 1927'de 3.000 tonun altında olan pamuk üretimi, 1997 yılında 277.580 ton seviyelerine ulaşmıştır.

E – HAYVANCILIK

1950'lerden sığır yetiştiriciliği, tavukçuluk ve arıcılık dışındaki hayvancılık faaliyetlerinde gerileme görülmüştür. Bu gerilemede pamuk ve tütün ekim alanlarının genişlemesi için çayır ve meraların tarlaya dönüştürülmesinin etkisi vardır.

İl'de hayvan varlığı sayısal olarak fazla yoğun olmamakla birlikte hayvan başına düşen verim Türkiye ortalamasının üzerindedir. Sağılan inek başına Türkiye'de ortalama süt verimi 1.230 litre olduğu halde ilimizde bu rakam 2.895'tir. Yine yumurta üretimi ülke genelinde tavuk başına 150 adet olduğu halde ilde 166 adettir. İlimizdeki hayvan varlığı aşağıdaki gibidir.

(Tablo 10)

CİNSİ	MİKTAR (BAŞ)
Sığır	216.452
Koyun	197.030
Keçi	113.165
Tavuk	1.745.174
Arı Kovanı	107.348 (Adet)

F – ORMANCILIK

İl topraklarının yaklaşık % 36'sı (326.649 hektar) ormanlarla kaplı olmasına karşın, ormancılık alanında faal nüfusun ancak % 2'lik bir bölümü ormancılık kesiminden yararlanmaktadır. Bununla beraber, Türkiye orman gelirinin yaklaşık % 3.8'i Aydın'dan sağlanmaktadır. İl ormanlarının % 47'si koru ve % 53'ü baltalık niteliğindedir.

4 – SANAYİ

A – SANAYİLEŞME SÜRECİNDEKİ AYDIN

a – 1923 – 1980 AYDIN İLİ İMALAT SANAYİİ

Aydın'ın bugünkü sanayi yapısını irdeleyebilmek için öncelikle geçmişine kısaca göz atmak gerekir.

1927 sanayi sayımında Aydın'da 1.282 işletmede 10.000'i aşkın işçi çalışmaktaydı. Bunlardan 324'ü 4'ten fazla işçi çalıştıran işletmelerdi. Bu tür işletmelerde 8.400 kişi çalışıyordu. İşletmelerin % 46'sı tarım, % 14'ü dokuma, % 18'i de makine imalat sanayiinde; çalışanların ise % 71'i tarım, % 6'sı dokuma, % 8'i makine imalat sanayiinde faaliyet gösteriyordu.

1930'lu yıllarda Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı ile Nazilli'de 7 Eylül 1937'de Atatürk tarafından işletmeye açılan Basma Fabrikası, Aydın sanayiinin temel taşlarından

birini oluşturmuştur. Bu fabrika 1950 yılında 60.000 ton iplik ve 23.000.000 metre basma üretecek kapasitede idi. 1973'de ise fabrika 67.000 ton iplik ve 27.000.000 metre basma üretecek kapasite düzeyine ulaşmıştır.

1940 yıllarında Aydın ilinde 15 zeytinyağı fabrikası ile 43 kadar yağhane, bir kısmı Aydın kentinde olmak üzere sabun fabrikaları vardır ve Türkiye'de güzel sabunlar çıkarmakla ünlenmiş fabrikaların bir çoğu da Aydın'dadır. Bunlardan başka pamuk, susam ve diğer nebatı yağlar çıkartılan birçok imalathaneler de mevcuttur.

1940'lardan itibaren ilin her tarafında çırçır fabrikaları ile pamuk prese fabrikalarının miktarı her geçen gün daha da artmaktadır. Özellikle Nazilli'de 1937 yılında kurulan büyük kombina, bu bölgelerin pamuklarını işlemekte ve ekonomik durumun yükseltilmesine fayda sağlamaktaydı.

Cumhuriyet sonrası dönemde temel olarak ihracata yönelik tarımın yaygın olduğu Aydın'da imalat sanayii, incir, pamuk, zeytin gibi tarım ürünlerini işleyen sektörler de gelişmiştir.

1950'lerden sonra, Kemer Hidroelektrik Santrali'nin devreye girmesiyle enerji olanakları artan ilde, tüketim malları sanayiinin yanı sıra, taşa ve toprağa, inşaat malzemeleri sanayii de kurulmuştur. İl'de geleneksel olarak üretimi sürdürölen ve tarımda makineleşmeyle birlikte hızlanan bir başka sanayi kolu da, ağırlıkla tarım araçları üreten metal eşya – makine imalat sanayiidir.

1964'te Aydın imalat sanayiinde 10'dan fazla işçi çalıştıran 61 işletme bulunmakta, büyük işletmelerin 12'si gıda, 41'i dokuma sektöründeydi. Büyük imalat sanayiinde çalışan 10.500 kişinin 9.345'inin dokuma sektöründe faaliyet gösteriyor olması, toplam katma değerin ise % 93'ünün bu sektörde yaratılması, sektörün ağırlığını ortaya koymaktadır.

1958'de faaliyete geçen Aydın Tekstil İplik Dokuma İşletmesi ile birlikte Aydın'daki pamuk ipliği ve pamuklu dokuma üretimi önemli ölçüde arttı.

Aydın'da büyük ölçekli dokuma tesislerine 1970'li yılların ortalarında iki fabrika daha katılmıştır. Bunlar, yılda 3.500.000 metre pamuklu dokuma üretecek kapasiteye sahip Söktaş ve 26.000 içlik Nazilli İplik Fabrikası'dır.

Aydın imalat sanayiinde 1960 – 1980 arasında önemli gelişme gösteren bir sanayii kolu da gıda sanayiidir. 1964'te 10'dan fazla işçi çalıştıran 12 işletmenin bulunduğu gıda sanayi sonraki yıllarda hızla gelişmiş, 1980'de 10'dan fazla işçi çalıştıran işletme sayısı 112'ye çıkmıştır. Gıda sanayi içinde zeytin işletmeciliğinin yan sanayii olarak sabun imalatı da önemli gelişme göstermiştir.

1954 – 1955'te 700'ü aşkın işçi çalıştırarak kurulan Söke Çimento Fabrikası'nın, 1976 – 1980 yılları arasında yıllık çimento üretimi 230.000 ton, çimentonun hammaddesi olan klinken üretimi ise 220.000 tondur.

1975'te il faal nüfusun % 14'ünün oluşturan 40.285 kişi imalat sanayii kesiminde çalışmaktaydı. 1975 – 1978 yılları arasında il gayri safi hasılası içinde, ortalama % 10 – 11 paya sahip olan imalat sanayiinde ağırlık, tarım ürünleri işleyen tüketim malları sanayiindedir.

1980 sanayi sayımı geçici sonuçlarına göre, 10'dan fazla işçi çalıştıran işletmelerin yaklaşık % 50'si gıda sanayiinde, % 20'si de dokuma sanayiinde faaliyet göstermektedir.

İlde inşaat malzemeleri sanayiinde faaliyet gösteren diğer kuruluşlar tuğla ve kiremit fabrikaları ve bu fabrikalara hammadde sağlayan ocaklardır.

Türkiye'nin en büyük dondurma makinası üreten fabrikası Nazilli'dedir. 1940'larda atölye ölçeğinde kurulmuş, daha sonra genişleyerek Türkiye'nin en büyük ve modern dondurma makinası, derin dondurucu üreten fabrikası durumuna gelmiştir.

b - 1980 - 1999 AYDIN İLİ İMALAT SANAYİİ

Türkiye'de 1980 sonrasında ekonomik sektörler itibariyle ticaret öne çıkarken, sanayi, ticaretin gerisinde kalmıştır. Ancak son yıllarda sanayi ve ekonomik etkinlikler hız kazanmış, son üç yılda yerli ve yabancı yatırımlar artmıştır. Bu gelişmeyi sağlayan başlıca faktörler; bölgenin coğrafi konumunun yeniden önem kazanması, organize sanayi bölgelerinin gelişmesi, ucuz işgücü, arsa fiyatlarının daha düşük, nüfusun dinamik, ekonominin dengeli olmasıyla bölgedeki huzurlu ortam ile birlikte ve beraberliğin büyük etkisi sözkonusudur.

Türkiye genelinde zeytin, incir ve kestane üretiminde birinci, pamuk üretiminde Adana'dan sonra ikinci sırada bulunan İlimiz sahip olduğu muazzam sanayi potansiyeline rağmen, uzun yıllardır ağır düzeyde seyreden sanayileşme çabalarında özellikle son beş - altı yıldır gözle görülür önemli hamleler gerçekleştirmiş ve köklü bir ilerleme dönemine girmiştir. 1994 yılında üretilen banka mevduatı yönü ile ilk 8 il arasında olan Aydın, 1997 yılında 14. sırada yer almıştır. Bu durumu gözle görülen Aydın'daki sanayinin gelişmesi karşısında mevduatın sanayiye yönelmesi şeklinde değerlendirmektediriz.

İl'de faaliyette olan Aydın Organize Sanayi Bölgesi, ASTİM ve kuruluşları devam eden Nazilli, Söke ve Ortaklar olmak üzere beş Organize Sanayi Bölgesi ile Aydın bir çok İl'e nasip olmayandengeli bir gelişme sürecini yaşamaktadır.

İlimizde çeşitli sektörlerde uygun yatırım alanları mevcuttur. Kestane, süt, sebze ve meyve işleme alanları gibi gıda, vitrifiye seramik, madencilik, jeotermal ve rüzgar enerjisi gibi alanlar başlıca bakir yatırım alanlarıdır.

İl imalat sanayiinde Türkiye genelinde önemli rakamlara ulaşan başlıca ihraç ürünleri olarak; gıda sektöründe salamura zeytin ve zeytinyağı, yemeklik konserve, ambalajlanmış incir, incir ezmesi, içme suyu, süt ve süt ürünleri; makine - metal eşya sektöründe çeşitli tip ve ebatla tarım makinaları, dondurma makinaları ve derin dondurucular, jant, çeşitli iş makinaları, elektrik malzemeleri, kızgınyag ve kalorifer kazanlarını; çeşitli tekstil ve konfeksiyon ürünleri; taş ve toprağa dayalı sanayide çimento, hazır beton ve prefabrik yapı elemanları, madencilik sektöründe ise işlenmiş mermer, feldispat ve kuvarsi sayabiliriz.

Aydın sanayiinin 2000'li yıllarda ülkemiz sanayiinde önemli bir yere sahip olması için öncelikli olarak Çine barajının süratle bitirilmesi, Karacasu, Dandalaz ve İkizdere barajlarının yapımlarının gerçekleştirilmesi, Aydın Çıldır Hava Alanının da yeterli hale getirilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca çiftçinin sorunlarına ciddi bir şekilde yaklaşılarak, tarımda kısa zamanda modernleştirme, verim ve kalite sağlanmalıdır. Aydın - İzmir otoyolunun ulaşımına açılması, Aydın Sanayiinin ve bölgenin dışa açılımını çok daha kolay ve hızlı hale getirmiştir.

ba – GIDA SANAYİİ

Aydın, 1994 yılında ülke üretiminin zeytinde % 47'si, kestanede % 42'si ve incirde % 60'ını üreterek lider konuda olmasına rağmen; bu potansiyeli işleyerek, üretilecek katma değeri ilde bırakacak ölçüde sanayileşememiştir. Son yıllarda yeni işletmeler ve yeni yatırımlar devreye girmeye başlamıştır. Örneğin; 1981 yılında 70 ton/yıl kapasiteyle alabalık üretimine başlayan Bağcı Su Ürünleri 1999 yılı başında 3000 ton/yıl alabalık üretimi, 2000 ton/yıl balık işleme tesisi, 3000 ton/yıl atık değerlendirme ünitesi ile kapasitede Türkiye'nin birinci, nitelik olarak Dünya'nın tek tesisi konumundadır.

bb – DOKUMA GİYİM EŞYASI İMALAT SANAYİİ

Dokuma giyimeşyası imalat sanayiinde Aydın, Çukurova'dan sonra ülke üretiminin % 46'sı oranında pamuk üreterek ikinci sırada yer alır. 1994 yılında 246.555 ton pamuk üreten Aydın'ın, 1995 yılında 92.208 hektar ekilişle 275.030 ton, 1997 yılında 92.306 hektar ekilişle 277.580 ton pamuk üretmiştir.

1954 yılında kurulan Aydın Tekstil AŞ, 1972 yılında kurulan 968 kişi istihdamıyla Söktaş AŞ., 1991 yılında kurulan 90 kişi istihdamıyla Mavi Ege Söke Giyim Sanayii AŞ. Gibi kuruluşlar, sektörün önde gelen kuruluşlarıdır.

bc – TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI İMALAT SANAYİİ

İl'de taş ve toprağa dayalı imalat sanayiinde 22 işletme faaliyet göstermektedir. Sektörün önde gelen kuruluşlarından Söke Çimento Fabrikası, 1989 yılında özel sektöre satılmıştır. Bugünkü adıyla Batı Söke Çimento Fabrikası'nın yıllık çimento üretimi 324.000 tondur.

İl'deki tuğla fabrikalarının yıllık üretim kapasiteleri 104.320.730 adettir. Türkiye'de üretilen feldispat madeninin yaklaşık % 95'i Çine ilçesinden çıkarılmaktadır.

bd – METAL EŞYA MAKİNE TEÇHİZAT SANAYİİ

Tarım sektörünün gelişmiş olduğu ilde özel bir önem taşıyan tarım iş makinaları sanayiinde; pulluk, diskaro, gübre serpme makinaları, pulverizatör gibi tarım iş makinaları yüksek kalitede üretilmektedir. Türkiye'nin en büyük dondurma makineleri, derin dondurucu ve dondurma muhafazası üreten ve ülkenin önemli elektronik sanayi kuruluşlarından biri Aydın'dadır.

B – İHRACAT

Aydın'dan ihracatı yapılan başlıca ürünler olarak; gıda sektöründe salamura zeytin ve zeytinyağı, yemeklik konserve, dondurulmuş yılan, alabalık, kerevit, ambalajlanmış incir, incir ezmesi, içme suyu, süt ve süt ürünleri; makine-metal eşya sektöründe çeşitli tip ve ebatla tarım makinaları, dondurma makinaları ve derin dondurucular, jant, çeşitli iş makinaları, elektrik malzemeleri, kızgınyag ve kalorifer kazanlarını; çeşitli tekstil ve konfeksiyon ürünleri; taş ve toprağa dayalı sanayide çimento, hazır beton ve prefabrik yapı elemanları, madencilik sektöründe ise işlenmiş mermer, feldispat ve kuvarsı sayabiliriz.

Bu ürünleri ihraç edildiği ülkeleri sıralayacak olursak Amerika, Almanya, İsrail, İtalya, Avusturya, Hollanda, Rusya, Kazakistan, KKTC, Belçika, Arabistan, Fransa, İsviçre, Mısır, Tunus ve Cezayir gibi ülkelerdir. Yapılan ihraç tutarı ise 31.12.1997 tarihi itibarıyla Aydın Merkez, Nazilli, Kuşadası, Söke, Didim ilçeleri ticaret odalarından alınan döviz girdisi olarak toplam 55.153.910 USD.'dir. İzmir, İstanbul ve diğer gümrüklerden Aydın çıkışlı ihracat tutarının 100.000.000 USD. olduğu tahmin edilmektedir.

(Tablo 11)

1990'lı Yıllarda İhracat Rakamları

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Tutarı (USD)</u>
1993	14.074.488
1994	27.059.200
1995	51.209.292
1996	33.496.948
1997	55.153.916

C – ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

a – AYDIN – UMURLU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Aydın – Denizli asfaltı 11. Km.'de toplam alanı yollarla birlikte 1050 dekar olarak kurulan sanayi bölgemizde 74 tesis oluşacak olup, halihazırda 21 firma üretim halinde, 24 adedi inşa halinde, 24 adedi ise proje aşamasındadır. Bölgede genelde tekstil, gıda ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar mevcuttur.

b – ASTİM (AYDIN SANAYİ İŞMERKEZİ KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ) ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Aydın ili merkezinde ve Aydın – Denizli karayoluna cepheli olup, toplam alanı 5300 dekar. Bölgede 41 adet firma üretim halinde, 12 inşa halinde, 4 adet inşaatı bitmiş gayriaktif tesis ve inşaatına başlanılmamış 61 adet proje vardır. Toplam üye sayısı 116'dır.

c – NAZİLLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Nazilli ilçesinde Eğrek mevkiinde olup, arazi büyüklüğü 1500 dekar civarındadır.

d – SÖKE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Söke ilçesinde, Söke – Aydın demiryolunun güneyinde yer alan Kızılgın mevkiinde olup, arazi 1300 dekardan 2000 dekara çıkarılmıştır.

e – ORTAKLAR ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Aydın iline bağlı Germencik ilçesi Ortaklar beldesinde Gümüşyeniköy Karakovan mevkiinde 1000 alanda kurulması düşünülmektedir.

D - AYDIN EKONOMİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Sağlıklı ve sürekli ekonomik gelişimin dinamosu, sanayileşme olmasına rağmen, Türkiye’de 1980 sonrasında ekonomik sektörler itibariyle ticaret öne çıkarken, sanayi, ticaretin gerisinde kalmıştır. Bu süreç ekonomiyi global olarak durgunluğa sokmuş, Aydın bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Ancak, son yıllarda sanayi ve ekonomik etkinlikler hız kazanmış, son üç yılda yerli ve yabancı yatırımlar artmıştır. Bu gelişmeyi sağlayan başlıca faktörler; bölgenin coğrafi konumunun yeniden önem kazanması, organize sanayi bölgelerinin gelişmesi, ucuz işgücü, arsa fiyatlarının daha düşük, nüfusun dinamik, ekonominin dengeli olmasıyla bölgedeki huzurlu ortam ile birlik ve beraberliğin büyük etkisi sözkonusudur.

Organize Sanayii Bölgelerinin tamamlanarak faaliyete geçmesi durumunda, Aydın Sanayinin yapısı, çeşitli sektörler, verimlilik ve kapasite yönünden çok aşama kaydedecektir.

Türkiye genelinde zeytin, incir ve kestane üretiminde birinci, pamuk üretiminde Adana’dan sonra ikinci sırada bulunan İlimiz, sahip olduğu muazzam sanayi potansiyeline rağmen, uzun yıllardır ağır düzeyde seyreden sanayileşme sürecinde özellikle son beş – altı yıldır gözle görülür önemli hamleler gerçekleştirmiş ve köklü bir ilerleme dönemine girmiştir. Bunun en önemli göstergeleri 1994 ve 1997 yılları karşılaştırıldığında kredi kullanım oranının % 22’den % 42’ye yükseldiği görülmektedir. 1994 yılında üretilen banka mevduatı yönü ile ilk 8 il arasında olan Aydın, 1997 yılında 14. sırada yer almıştır. Bu durumu gözle görülen Aydın’daki sanayinin gelişmesi karşısında mevduatın sanayiye yönelmesi şeklinde değerlendirmekteyiz.

İl’de faaliyette olan Aydın Organize Sanayi Bölgesi, ASTİM ve kuruluşları devam eden Nazilli, Söke ve Ortaklar olmak üzere beş Organize Sanayi Bölgesi ile Aydın bir çok İl’e nasip olmayan dengeli bir gelişme sürecini yaşamaktadır. Buna ilaveten öncelikli olarak Çine Barajı’nın süratle bitirilmesi, Karacasu, Dandalaz ve İkizdere barajlarının yapımlarının gerçekleştirilmesi, Aydın Çıldır Hava Alanı’nın da yeterli hale getirilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki çalışmalar devam etmektedir.

Diğer taraftan çiftçinin sorunlarına ciddi bir şekilde yaklaşılarak, tarımda kısa zamanda modernleştirme, verim ve kalite sağlanmalıdır. Aydın – İzmir otoyolunun ulaşımına açılması Aydın Sanayinin ve bölgenin dışa açılımını çok daha kolay ve hızlı hale getirmiştir.

Polikültür tarımın yaygınlık kazandığı Aydın’da en çok üretilen türler pamuk, incir, zeytin, tütün gibi sanayi bitkileri ile sebze ve meyvelerdir. Toprak ve iklim koşullarının uygunluğu dolayısıyla pamuk verimi İl’de oldukça yüksektir. Pamuk ekim alanının büyüklüğü açısından Adana’dan sonra ikinci, zeytin, incir ve kestanede Türkiye birincisidir.

Hayvancılık faaliyeti, Aydın’da bitkisel üretimin yanında, ancak ikincil bir uğraş dalı durumundadır. Sadece süt sığırcılığının, tavukçuluğun ve arıcılığın il ekonomisinde belirgin bir yeri vardır.

Büyük bölümü ormanlarla kaplı olan Aydın İl’nde ormancılık faaliyetleri çok gelişmiştir ve ülke ormancılık gelirinin yaklaşık % 3.75’lik bölümü Aydın’da yaratılmaktadır.

E – 2000 YILI AYDIN İMALAT SANAYİ VE GELİŞTİRİLMESİ HAKKINDA ÖNERİLER

Aydın; tarım, turizm ve sanayinin birarada bulunduğu, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan EGE'nin orta yerinde bulunması nedeniyle; ülkemizin topyekün kalkınması, rekabetçi dünya ekonomisi içindeki yerini almasında önemli işlev ve potansiyele sahip bulunmaktadır.

Ülkemiz coğrafyasında şanslı bir konuma sahip Aydın İli'miz zengin tarımsal kaynaklarının yanı sıra, organize sanayii bölgeleri, Türkiye'nin en önemli turizm merkezleri, altyapı yatırımları, dayanışma içindeki kamu ve özel kuruluşları ve Adnan Menderes Üniversitesi ile Türkiye'nin en gelişmiş 20 ili arasında yer almaktadır.

Aydın İmalat Sanayinin geliştirilmesi hakkındaki önerilerimizi aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür :

- a) Tarıma dayalı sanayi potansiyelini korumak amacıyla;
 - Tarımda üretim planlaması ile sanayici – çiftçi işbirliği yapılmalıdır.
 - İdeal parsel büyüklükleri tespit edilerek bunların gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kurumlaşması sağlanmalı ve miras yoluyla arazilerin durmadan küçülmesine izin verilmemelidir. Bu yönde miras hukukunda yasal düzenlemeler T.B.M.M.'nce yapılmalıdır.
- b) Bir taraftan tarımdaki insan gücü azalırken diğer taraftan tarım ihmal edilmemeli aksine güçlü traktör ve makine kombinasyonları ile tarım desteklenerek birim alanda en yüksek verimin alınması sağlanmalıdır.
- c) Aydın İli yatırım potansiyeli öncelikle Aydın'lı yatırımcılara olmak üzere iç ve dış yatırımcılara tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
- d) Aydın'da yetişmiş, Aydın dışında büyük yatırımlarla kendini kanıtlamış Aydın'lı yatırımcıların hemşehrilik bilinciyle İl'e ilgilerinin yöneltmesi için çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.
- e) İl'de ilgili odalarca iş yaşamına ilişkin eğitim ve tanıtım çalışmaları ağırlıklı bir şekilde sürdürülmelidir.
- f) Öte yandan Devletin teşvik mevzuatı gözden geçirilmeli, teşvik sektörel bazda değil ürün bazında verilmeli ve teşvik mevzuatını uygulayan kurumlar arasında dağılımı giderilmesi ve uygulamanın yerelleştirilmesi sağlanmalıdır.
- g) Aydın İli Türkiye'de jeotermal enerji potansiyeli bakımından en yüksek sıcaklığa ve en zengin jeotermal alanlarına sahiptir. Bilindiği gibi jeotermal enerji yeni, tekrarlanabilen, temiz, ucuz ve çevre dostudur.
- h) İl'in tarım potansiyeli de dikkate alınarak jeotermal enerjinin sera ısıtması, kurutmacılık, elektrik üretimi, soğuk hava depoları gibi tarım ve sanayi alanlarında ileri teknolojilerle kullanımı sağlanmalı ve özellikle endüstride kullanımı düzenleyecek Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan Jeotermal Kaynak

Kanununun T.B.M.M.'nden bir an önce çıkması için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

- i) Jeotermal enerji kaynaklarına yakın bir yerde tarım ürünlerini işleyecek ihtisas organize sanayi ya da sera bölgesi kurulmalıdır.

5 – TURİZM

1 – GİRİŞ

Aydın Anadolu'nun batısında, bu toprakların kaderini paylaşan eski uygarlıklara beşiklik yapmıştır.

Binlerce yıl öncesine dayanan tarihi akışı içinde; insanlığın kültür mirası olan Tralles, Ponionon (Paniyonyon), Pygela (Pigela), Milet, Priene, Magnesia (Magnezya), Gerga, Alinda, Alabanda, Nisa, Didim, Afrodisias (Afrodisyas) gibi taşınmaz eski eserler, ilimizin çeşitli yörelerine dağılmı, özellikle Büyük Menderes Vadisi tarihi M.Ö. 5000 yılına dayanan yerleşim merkezleri ve tarihi eserleriyle zengin bir açık hava müzesi görünümünde olup, kültür turizmine, koylarındaki Tusan, Mocamp, Kadınlar Denizi, Yavansu, Aslanburnu, Güzelçamlı, Kalamaki, Dipburun, Didim, Altinkum, Tavşanburnu, Akbük gibi plajlarıyla kıyı turizmine; doğanın her türlü yeşiline ve rengine sahip Paşa Yaylası, Kahvederesi, Naci Pınar, Bulgur, Ömür, Sarıcaoğva, Madran Yaylalarıyla yayla turizmine; Kızıldere, İmamköy, Alangüllü, Davutlar'daki kaplıcalarıyla sağlık turizmine uygun bir yerleşim merkezidir.

Turizm; döviz akışını ve yabancı sermaye girişini arttırması, istihdama katkısı, ek ihracat özelliği göstermesi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi hızlandırması, altyapının gelişmesinde rol oynaması, hizmet üretiminin yanı sıra mal üretimini de arttırması nedeni ile gerçek bir kalkınma görevi yapmaktadır.

2 – AYDIN'IN TURİZM POTANSİYELİ

A – Doğal Güzellikler

a – Akarsular ve Göller

İl'deki en büyük nehir Büyük Menderes Nehridir. İç Batı Anadolu'da Sandıklı – Afyon arasındaki platolardan doğan nehrin il hudutları içindeki uzunluğu 281 Km'dir. Büyük Menderes Nehrine karışan akarsular ise Dandalaz Çayı, Akçay ve Çine Çayı'dır.

Bafa Gölü İl'in en büyük gölü olup, Büyük Menderes Deltasının güney doğusundadır. Bu göl ülkemizde az bozulmuş ender kıyı sulak alanlarından biri olan Büyük Menderes Deltasının jeomorfolojik gelişimi sonucunda Ege Denizi'nin bir koyu iken göl halini almıştır. Bölgede gözlemlenen başlıca kuş türleri; Tepeli Pelikan, Cüce Karabatak ve Deniz Kartalıdır. Ayrıca 300000'in üzerinde değişik türde su kuşları için bu göl kışlak alanı niteliğindedir. Gölün güneybatı eteklerinde antik Heraklenia kenti bulunmaktadır. Antik kent içerisinde kurulduğu dönemi karakterize eden, Athena Tapınağı, Agora, Konsey Binası, Tiyatro, Hamam, Nymhain (Çeşme), Endy mian Tapınağı bulunmaktadır. Son yıllarda artan çevre kirliliği, aşırı plansız kaynak kullanımı ve yapılaşma gibi olumsuz etkenlerden korunması amacı ile 31.03.1994 günü Bakanlar Kurulu'nun 94/5451sayılı kararı ile “ Tabiat Parkı” ilan edilmiştir. İl'deki diğer göller ise Samson Dağı etekleri ile Menderes Deltasının ayrım yerinde

4 Km²'lik alanı kaplayan Karina Gölü ile Bafa Gölü'nün kuzeyindeki ovada yer alan Azap Gölüdür.

b – Kıyı Özellikleri

Aydın ilindeki dağların genellikle kıyıya koşut oluşu, çok girintili çıkıntılı bir kıyı oluşmasına neden olmuştur. Söke ovasının denize ulaştığı ve Büyük Menderes Deltasının bulunduğu kıyı oldukça uzun, düz ve sığdır.

Akbük, Didim – Altinkum, Davutlar, Kuşadası ilçesinde Kadınlar Denizi Plajı, Belediye Halk Plajı, Güvercinada Plajı, Yılandıburnu Plajı, Yavansu Plajı, Büyük ve Küçük Kalamaki Plajı, Dipburnu Plajları vardır.

c – Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

Dilek Yarımadası ve yarımadaının güneyinde yer alan Büyük Menderes Deltası Kuşadası ve Söke ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. Dilek yarımadası 1996 yılında 2870 sayılı Milli Parklar Kanununa dayanarak "Milli Park" alanı olarak ayrılmıştır.

Yarımadaının hemen güneyinde yer alan Büyük Menderes Deltası içerisinde 209 kuş türü görülmekte olup, bunlardan 70'i ise kuluçkaya yatmaktadır. Bölge aynı zamanda nesli tehlike altında olan ve bütün dünyada sadece 2000 bireyinin kaldığı sanılan Tepeli Pelikan'ın en önemli kuluçkalama alanlarından biridir. Tepeli Pelikan'ın yanı sıra, yine dünya çapında soyları tehlike altında olan cüce karabatak adlı türde barındırmaktadır. Kışları sayıları 30000 başı aşan ördek ve 6000'in üzerinde Flamingo gözlenmektedir. Son yıllarda artan çevre kirliliği, aşırı ve plansız kaynak kullanımı ve yapılaşma gibi olumsuz etkilerden korunması amacı ile Büyük Menderes Deltasının Milli Park kapsamına alınması ve Dilek Yarımadası Milli Parkı ile birleştirilmesi Bakanlar Kurulunun 31.03.1994 tarih ve 94/5451 sayılı kararı ile kararlaştırılmıştır.

Milli Parkın hemen kuzeydoğu sınırında Dilek Tepesi eteğinde bulunan Güzelçamlı kasabası yöresindeki kutsal alan M.Ö. 9-8. Yüzyıllarda İyonya'nın siyasal ve dinsel merkezi olan Ponionion Konfederasyonunun toplantı yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Zengin doğal çevre sürüngenlerin, memelilerin, kuşların ve bataklıkların yanı sıra nesli tükenmeye yüz tutmuş Anadolu parsının da batıda yaşadığı son noktadır. Ayrıca Akdeniz fokı ve deniz kaplumbağaları Milli Parkın kıyılarında yaşama ve üreme olanağı bulmuştur.

Milli Parkta; memelilerden; Anadolu Parsı, Yaban Öküzü, Yaban Domuzu, Vaşak, Tilki, Tavşan, Sansar, Çakal, Kurt, Yabani at; kuş türlerinden; Yaban Güvercini, Bildircin, Çulluk, Yeşilbaş Ördek, Kartal, Atmaca, Şahin, Akbaba; balık türlerinden; Kefal, Çupra, Levrek, Sinerik, Serayas, Turna, Sarpa, Barbun, Mercan, Frengeri, Traňa bulunur.

d – Mağaralar

Kirazlı Köyü Arslan Mağarası: Kuşadası'nın doğusunda ve 15 Km uzaklıktadır.

Sırtlanini Mağarası: Karacasu Yukarı Cumaarası köyünden 45 dakikalık yürüme mesafesindedir. 348 metre uzunluğunda ve 32 metre derinliğindedir. Aphrodisias'a 10 Km uzaklıktadır.

e – Kaplıca Kaynakları

İl’de; Germencik ilçesinde İzmir – Aydın karayoluna 16 km uzaklıkta Alangüllü, Gümüşlü köyünde Gümüşlü, Aydın – Denizli karayolu üzerinde Ortakçı kaplıcaları vardır. Ayrıca Merkez ilçede İmamköy Güzellik Suyu, Buharkent (Kızıldere), Salavatlı ve Davutlar kaplıcaları vardır. Bu kaplıcalar daha çok yerel hizmet vermekte olup, turizme açık tesisler olmadığı gibi yaygın kullanımları da yoktur.

f – Gezi ve Mesire Yerleri

İl’in önemli gezi ve mesire yerlerini şöyle sıralamak mümkündür:

Kuyucak – Çamlık mesire yeri, Karapınar Köyü; Söke – Milas yolu üzerindeki Bafa Gölü kenarındaki plaj ve mesire yerleri; Söke Priene Harabeleri, Güllübahçe; Söke – Milet Harabeleri Balat köyü ve Büyük Menderes Deltası kenarı, Karina, Tavşanburnu; Yenihisar Apollon Tapınağı, Hisar Mahallesi Orman Kampı; Karacasu ilçesi Necippınar yaylası, Subaşı Yaylası, Sermeşe Yaylası, Dedebağ Yaylası; Ömür Yaylası; Merkez Pınarbaşı Mesire yerleri; Bozdoğan Kemer Barajı kenarları; Madran Yaylası; Çine – Topçam Barajı ve çevresi.

B – KÜLTÜREL VARLIKLAR

Aydın ili arkeolojik yönden Türkiye’nin en zengin yörelerinden biridir. M.Ö. IV.bin’in sonundan günümüze kadar Hitit, Lidya, İyon,Roma, Bizans, Selçuk, Aydınoğulları, Osmanlılar ve Türk Uygarlıklarına sahne olan il, bu birikimin sonucu olarak sahip olduğu antik kentler ve müzeleri ile iç ve özellikle dış turizm açısından oldukça büyük potansiyele sahiptir.

a – Ören Yerleri

– APHRODISİAS:

Karacasu İlçesinin 12 km doğusunda Geyre Köyü yakınında ve Karya bölgesinin kuzeydoğusundadır. Helenistik Çağda tanrıça Aprodite'ye izafeten Aphrodisisas ismini alan kentin tarihi Geç Kalkolitik Çağa (M.Ö. IV.Bin'in başı) kadar inmektedir. Ancak kent Roma Çağında gelişmiş ve Hadrianus zamanında (M.S. 117 – 138) en bayındır hale gelmiş bir kültür ve sanat merkezi olmuş, Bizans Döneminde de piskoposluk merkezi haline gelerek önemini korumuştur.

- NYSSA:

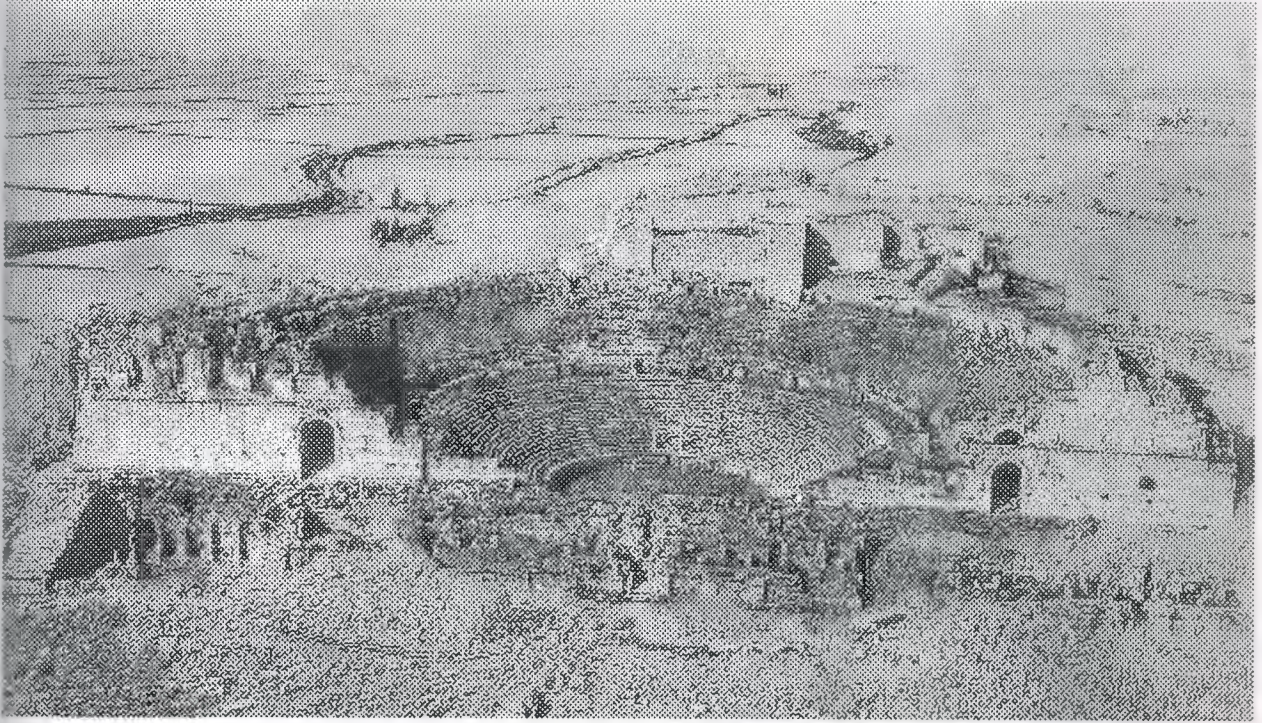
Sultanhisar ilçesinin 3 km. kuzeyindedir. M.Ö. III. Yüzyılda kurulmuş, Hellenistik Çağda gelişerek asıl önemine Roma Çağında ulaşmıştır. Kent bir derenin iki yakasında kurulmuş, bu dere büyük tünellerle kapatılarak özellikle tiyatro civarında kentin iki yakası birleştirilmiştir. Önemli yapıları; Tiyatro, Stadium, Gymnasium, Agora, Kitaplık, Halk Meclisi'dir.

- ALİNDİ:

Çine ilçesinin batısında Karpuzlu İlçesinin yakınındadır. Bir Karya Kenti olan Alinda'nın M.Ö.V.Yüzyılda kurulduğu sanılmaktadır. Kent bir tepe üzerine kurulmuş, Hellenistik Çağ başlarında yapılan şehir surları ile Agora günümüze kadar iyi korunmuş olarak gelmiştir.

- MİLET:

Söke İlçesi Balat köyü sınırları içerisindedir. Eskiden deniz kenarında büyük bir liman kenti iken, Menderes alüvyonları dolgusu bugün denizle kentin ilgisini kesmiştir.

- MİLİTOS:

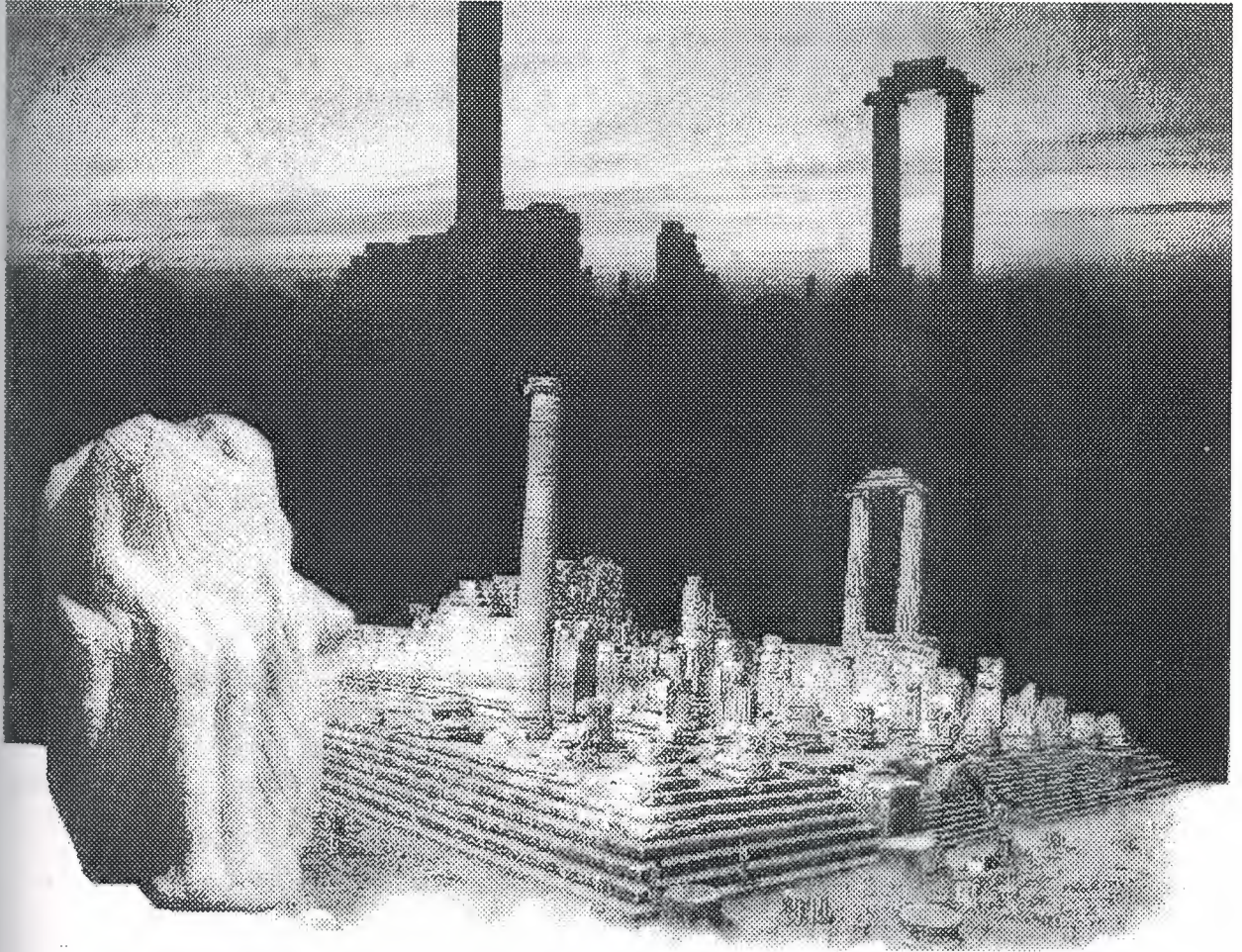
M.Ö. II. Bin'in ortasında önemli bir Milen Kolonisidir. M.Ö. VII. Yüzyılda varlığını sürdüren kent M.Ö. 494 yılında Pers egemenliği altına girmiştir. Büyük İskender ile yeniden egemenliğine kavuşan kent en bayındır günlerini yaşayarak Roma Çağında önemini korumuştur. Önemli yapıları; Tiyatro, Delphinion, Gymnasium, Halk Meclisi, Güney Agora, Stadium, Feustra Hamamları, İlyasbey Camii, Kervansaray, Kent Surları, Odeon, Aprodite Tapınağı, Hodria Hamamları, Agora'dır.

- PRIENE:

Söke ilçesine 15 km. uzaklıkta Güllübahçe kasabası yakınlarındadır. En eski İyon kentlerinden birisidir. İlk kuruluş yeri kesin bilinmemekte ise de ilk kuruluş tarihi M.Ö. 500'den öncedir. M.Ö. 350 yılında Priene bugünkü yerine kurulmuştur. Şehir planı birbirini dik kesen cadde ve sokaklardan oluşmaktadır. Hellenistik Devirde önemli bir merkez olan kent Roma egemenliğine geçmiş, Bizans Döneminde ise önemli bir piskoposluk haline gelmiştir. Önemli yapıları Athena Tapınağı ve Agora'dır.

- DİDYMA:

Yenihisar ilçesi sınırları içerisindedir. M.Ö. VI. Yüzyıldan Roma Çağı sonuna kadar önemini kaybetmeyen dini bir merkezdir. Milethos'tan başlayan kutsal yol, kıyı boyunca uzanarak Didyma'daki Panermos Limanına, oradan da güneydoğuya doğru iki tarafı rahip heykelleri ile süslü bir yoldan Didyma Apollon Tapınağına ulaşır. Çok büyük ve anıtsal bir yapıdır.

Bu yukarıda sayılan ören yerleri dışında İl'de; Alabanda (Çine ilçesinin 15 km. batısında), Amyzon (Koçarlı ilçesi Akmesit köyünde), Antiocheia (Kuyucak ilçesi Başaran belediyesinde), Gerge (Çine ilçesi Eski Çine'nin 7 km. güneyinde), Kadıkalesi (Kuşadası ilçesinde 10 km. güney sahilde), Magnesia (Ortaklar Kasabası Tekin köyü yakınında), Myus (Söke ilçesi Balat köyünün 15 km. kuzeydoğusunda), Neopolis (Kuşadası ilçesinde), Ponionion (Kuşadası Davutlar Belediyesinin güneybatısında), Phyglia (Kuşadası ilçesi Kuştur

tatil köyü içerisinde), Tralles (Aydın ilinin 1 km. kuzeyinde), Orthasia (Yenipazar ilçesi Donduran Köyünde) ören yerleri vardır.

b – Müzeler

Aydın Müzesi: İlk olarak 1959 yılında Merkez Zafer İlkokulu'nun bir odası ve bahçesi müze olarak ayrılmıştır. Arkeolojik çalışmaların hızlanması ile 1969 yılında yeni bir müze binası yapılmış ve müzenin konumu memurluktan müdürlük haline getirilmiştir. Günümüzde Müzede envanteri yapılmış 4754 eser var olup bunun 1488'i arkeolojik, 2030'u etnografik eser, 1236'sı ise madenden yapılmış paralardır. Yeni müze binası Aydın kent merkezinde olup 3025 metrekaresi açık sergi avlu, 1500 metrekaresi ise ana yapı olmak üzere 4525 metrekareden oluşmaktadır.

Milet Müzesi: Söke ilçesine 65 km. uzaklıkta Balat Köyü yakınında bulunan antik kent Milet kentine özgü müze, köyden 1,5 km. uzaklıkta, Milet Tiyatrosunun yakınındadır. 1973 yılında yenilenen binada Milet kentinde yapılmış kazılardan çıkartılmış eserlerin sergilendiği büyükçe bir salondan başka açık sergi ve avlu kısmı, idare binası, depoları bulunmaktadır.

Aphrodisias Müzesi: Karacasu ilçesine bağlı Geyre köyünde ve antik Aphrodisias kenti içindedir. Antik kentte çıkan çok sayıda kıymetli heykeller sergilenmektedir. Müze 12 Temmuz 1979'da ziyarete açılmıştır.

c – Selçuklu ve Osmanlı Dönemine Ait Eserler

Camiler

Aydın'da Selçuklu ve Beylikler döneminde yapılan dini eserler yangın ve deprem tahribiyle ortadan kalkmıştır. Bugüne dek varlığını onarılmak şüretiyle ayakta tutan camiler XVI. ve XVII. Yüzyıllara aittir. Bunlar;

– Üveys Paşa Camii:

Bu camii, 1565 yılında Kadı Muhittin Efendi'nin oğlu Üveys Çelebi tarafından yaptırılmış, Aydın Vakıflar İdaresince restore edilmiştir.

– Hacı Ali Ağa Camii (Çarşı Camii):

Karacasu Pazar yerinde bulunan bu caminin yapım yılının, çeşmesinde bulunan yazıya göre 1591 yılı olduğu tahmin edilmektedir.

– Cuma Önü Camii:

Karacasu Cuma mevkiinde bulunan bu cami Hacı Ali Çavuş tarafından 1768'de yaptırılmıştır.

– Ağa Camii:

Nazilli Dumlupınar mevkiinde bulunan cami Yahya Paşa tarafından 18. Yüzyılda yaptırılmıştır.

- Nazilli Eski Yeni Camii:

Nazilli’de bulunan cami 1866’da yaptırılmıştır.

- Kestane Pazar Camii:

Nazilli’de Kestane Pazarı’nda bulunan camii 1900 yılında yaptırılmıştır.

- Neşetiye Köyü Camii:

Germencik Neşetiye köyünde bulunan ve 18. Yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilen bu caminin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

- Kuyucak Çarşı Camii:

Caminin çeşmesinden 1836 yılında yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

- İlyas Bey Camii:

Eski Balat (Milet) harabelerinin bulunduğu yerde, 1403 tarihinde Menteşe Beyi İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır. Türk mimari ve özellikle Beylikler Dönemi mimari özelliklerini üzerinde taşıması bakımından büyük önem taşımaktadır.

- Kaleiçi Camii:

Kuşadası ticari merkezinde bulunan cami Öküz Mehmet Paşa tarafından 1618’de yaptırılmıştır. Giriş kapılarının geçme geometrik dokusu ve inci kakmaları ilginçtir.

Kervansaraylar ve Hanlar

- Mehmet Paşa Kervansarayı:

Kuşadası iskelesinin karşısında bir kale görünümünde olan Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı 1618 yılında Öküz ve Oğuz adıyla anılan Sadrazam Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

- Osmanoğlu Hanı:

Osmanlıların Zincirli Han dedikleri bu han, Hasuh Paşa’nın Aydın Muhassalı bulunduğu sırada 1699-1707 yıllarında yaptırılmıştır. Aydın kent merkezindedir.

Kaleler

- Arpaz Kalesi:

Arpaz (Arpad) Kalesi, Doğu Anadolu’dan Menderes Ovasına akıp gelen Türkler tarafından kurulmuştur. Nazilli ilçesine bağlı Esenköy’dedir.

- Körteke Kalesi:

Bozdoğan ilçesine bağlı Körteke köyü ile Örencik Köyü arasında doğal bir tepenin üzerindedir.

- Cincin Kalesi:

Koçarlı ilçesinin aynı adı taşıyan köyündedir. 18. yüzyılda Aydın yöresine hakim olan Cihanoğulları kolundan Cin Bey tarafından yaptırılmıştır.

- Küçük Ada (Güvercin Ada):

1834 yılında Osmanlıların eline geçen Küçükadadaki kale, Mora isyanı sırasında adalardan gelecek saldırılara ve ayrıca korsanlara karşı savunma kalesi olarak kullanılmıştır. Bu ada Kuşadası İskelesi yapıldığı zaman dalga kıran ve batan bir yol ile karaya bağlanmıştır.

Türbeler

- İsmail Türbesi:

Bu türbe Horasanlı Ali Han oğlu İsmail Han'a aittir. İsmail Han'ın Aydınoğulları ile Horasan'dan gelip Aydın'a yerleştiği söylenmektedir. İsmail Han Türbesi, Üveys Paşa Camii'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Türbe bugün tamamen yıkılmış olup, giriş cephesinden ve diğer cephelerinin yer yer yıkıntılarından türbenin onikigen formda olduğu anlaşılmaktadır. Aydın şehir merkezindedir.

- Ahi Bayram veya Ahi İbrahim Türbesi:

XIV. yüzyıl başlarında Menteşe Beyliği zamanında yapılmış olduğu sanılan türbenin bütünü dikdörtgen plandadır. Türbe Eskiçine köyündedir.

- Atika Hanım Türbesi Çeşmesi:

Bu türbe ve çeşme Aydın'da 1774'te Abdullah Paşa'nın kızı Atika Hanım tarafından yaptırılmıştır.

Hamamlar

- Gümrükönü (Çifte) Hamamı:

Aydın'da Veysi Paşa Mahallesinde ilginç 16. Yüzyıl Osmanlı resmi hamam yapısıdır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

- Cemal Bey Hamamı:

Aydın Köprülü Mahallesinde bulunan Hamam 1764 yılında Cemal Bey tarafından yaptırılmıştır.

- Kaleiçi Hamamı:

Kuşadası ilçesindeki Kaleiçi Camii ve Kervansarayla aynı zamanda yaptırılmıştır.

- Hacı Veli Hamamı:

1727'de Karacasu Yaylalı Mahallesinde yaptırılmıştır.

C - İL'İN TURİZM OLANAKLARI

a - TESİS, YATAK VE TURİST DURUMU

1998 Yılında Konaklama tesisi olarak Turizm Bakanlığından işletme belgeli toplam 124 tesis, 22323 yatak, Turizm Bakanlığı'ndan Yatırım Belgeli 67 tesis 10103 yatak bulunmaktadır. Bunun yanında belediye denetimli konaklama tesisleri sayısı 677, yatak kapasitesi 28622'dir. Ayrıca; Turizm Bakanlığından yatırım belgesi almış olup, işletmeye açık 37 adet tesis ve 4645 yatak kapasiteli Turizm İşletmesi mevcuttur. Ayrıca ikinci konut olarak 96 site, 12511 ev, 56088 adet yatak ve 18 kamu kampında 1103 odada 5073 adet yatak mevcuttur.

İlimizde toplam 186 adet Seyahat Acentası bulunmaktadır. Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yat işletmeleri 9 adet olup, 205 yat, 1454 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Sadece Kuşadası Limanından 1998 yılı itibarıyla 262769 adet günübirlik, 34080 turist giriş, 30118 turist çıkış yapmıştır.

b - ALTYAPI

ba - ULAŞTIRMA

bb - KARAYOLU

İl konumu itibarıyla ilk çağlardan beri önemli yolların geçtiği bir yöre olmuştur. Günümüzde de Aydın - Denizli ve Aydın - İzmir karayolları yük ve yolcu trafiğinin yoğun olduğu yollardır. E-24 Uluslararası Karayolu Denizli üzerinden İç ve Güneydoğu Anadolu'yu batıya ve ihraç limanı olan İzmir'e bağlamaktadır. Bu karayolu ağırlıklı olarak yük taşımacılığına hizmet etmektedir.

Aydın'dan kıyıyı izleyerek güneye inen yol ise daha çok turizme hizmet etmektedir. Üzerinde otomobil trafiği yoğunudur. Kuşadası ilçesini çevredeki il ve ilçelere bağlayan yollar Kuşadası - Selçuk, Kuşadası - Söke, Kuşadası - Söke ayrımı - Davutlar yollarıdır.

Aydın ilinde toplam Devlet yolu uzunluğu 318 Km, il yolu uzunluğu 365 Km, köy yolu uzunluğu ise 3790 Km.'dir. 3790 Km.'lik köy yolunun 724 Km.'si asfalt, 1484 Km.'si stabilize, 1960 Km.'si tesfiye, 622 Km.'si ise ham yoldur.

bc - DEMİRYOLU

Aydın ilini batı - doğu doğrultusunda kateden demiryolu üzerinde Söke, Germencik, Incirlioğlu, Aydın Merkez, Köşk, Sultanhisar, Nazilli, Kuyucak ve Buharkent ilçeleri bulunmaktadır. Aydın ili hudutları içinde toplam demiryolu uzunluğu Söke - Buharkent arası

134.6 Km. ve hemzemin geçit sayısı 178'dir. Bunun 169 adedi serbest hemzemin geçit kalan 9 adedi bekçili / bariyerli hemzemin geçittir. İl dahilinde sadece Kuyucak – Horsunlu istasyonları arasında 34.20 uzunluğunda bir adet tünel vardır.

bd – DENİZYOLU

İl'in tek limanı Kuşadası limanıdır. Limanın rıhtım uzunluğu 971 metre, su derinliği ise 15 metredir. Limanın gemi kabul kapasitesi 6 gemidir. Kuşadası Limanı Türkiye'de denizyolu ile en fazla giriş – çıkış yapılan limanıdır.

İlçede ayrıca yatların barınabilmesi için bir yat limanı mevcuttur. Yat limanı 1150 metrelik iç rıhtım uzunluğu, 630 adet yat kapasitesi ile yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. Bu Yat Limanı ile Kuşadası ilçesi yat turizmi açısından da önemli bir potansiyele sahiptir.

Ege adalarında turistik ring yaparak Efes Turu için gününbirlik yabancı turist getiren yolcu gemileri, yatlar ve motorlar gerek Denizcilik İşletmelerine ait limana, gerekse yat limanına yanaşarak yolcu giriş ve çıkışlarını yapmaktadırlar. Limandan kalkan feribotlarla da Kuşadası – Sisam seferleri devamlı yapılmaktadır.

be – HAVAYOLU

İl'de bulunan Aydın – Çıldır (Stool tipi) Havaalanı 1990 – 1993 arasında tamamlanmıştır. Pist uzunluğu 1435 metre olup, bu haliyle yalnızca pervane tipi uçakların iniş – kalkış yapabilmesine müsaittir. Bu nedenle bu havaalanı şimdiki haliyle il turizmine hizmet verememektedir. Halen İl'e gelen turistler İzmir Adnan Menderes Havaalanından ve küçük çaplı da olsa Selçuk (Stool tipi) Havaalanından yararlanmaktadırlar.

bf – ENERJİ

İl'in işletmede olan ve planlaması yapılmış hidroelektrik enerji potansiyeli toplam 129 MW gücünde olup, üretilecek yıllık ortalama enerji; 411 GWh'dir. Halen işletmede olan Kemer Barajı HES'in kurulu gücü 48 MW, yıllık ortalama enerjisi 143 GWh'dir. Çine HES planlaması tamamlanmış inşa halindedir. Üretim ve iletim sektörünün dağıtım sektörüne enerji verdiği Aydın, Nazilli, Germencik, Söke, Kuşadası ve Akbük'te bulunan trafo merkezleri 154 KV'lık enerji nakil hatları ile beslenmektedir. Bu sistem tüm ülkeyi kapsayacak şekilde enterkonnekte sisteme bağlıdır.

bg – HABERLEŞME

Aydın il sınırları içinde 1999 yılında 179 adet telefon santraline 285.358 abone bağlıdır. İl sınırları içerisinde 300 adet jetonlu, 1165 adet magnetik kartlı, 1465 adet ankesör kurulu telefon cihazı bulunmaktadır.

c – İNANÇ TURİZMİ

Hristiyan dini inanç merkezlerinin çoğunluğu ülkemizin çeşitli yerlerinde bulunduğu düşünülürse, bundan en iyi şekilde faydalanmak için gerekli tedbirlerin alınıp planların hazırlanması turizmimize yarar sağlayacaktır.

Efes ve Meryemana evi kalıntıları değerlendirilirse eğer, Hristiyanlık aleminin 3. Konsül toplantısının Efes'te yapıldığı, bu dinin önemli kişilerinin zaman zaman Efes'te ikamet ettikleri ve Hristiyanlığın en önemli merkezlerinden birinin Efes olduğu bilinmektedir. İsa Peygamberin annesi son günlerini yine İsa'nın havarilerinden Aziz St. Jan ile birlikte şimdiki Meryemana evinin bulunduğu yerde Bülbül Dağı'nda geçirmişti. Efes ve Meryemana evinin Ülkemiz'de İlimiz sınırlarında bulunması inanç turizmi açısından bize avantaj sağlamaktadır.

Hristiyanların, inanç turizmi kapsamı içinde tüketici olarak yaratacağı ekonomik değerler, Efes ve Meryemana evi sebebiyle Kuşadası ve çevresine büyük döviz girdisi sağlayacaktır.

D – İL TURİZMİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

a – ALTYAPI SORUNLARI

Kuşadası Türkiye'de ilk kez arıtılmış suların denize deşarj edildiği yörelerden biridir. Beldede çok sayıda büyük otellerin kendi arıtmaları mevcuttur. Yine çok sayıdaki tatil sitesinin atıkları için foseptikler kullanılmaktadır. Sızdırmalı ve sızdırmaz foseptiklere sahip olan sitelerde, arazinin kalker ve karstik yapısından dolayı sulak çatlaklardan kısmen de olsa arıtılmış olarak denize gitmektedir. Ancak sızdırmaz foseptikler vidanjörlerle boşaltılmadıkça sokaklara ve caddelere taşabilmektedir. Kuşadası'nın ve havzadaki tüm yerleşmelerin bir an önce kanalizasyon şebekesine bağlanması ve toplanan atık suların ortak bir arıtma tesisinde arıtılması yerinde olacaktır. Aksi takdirde denizi ve çevreyi kirletmekte sinek ve koku yapmaktadır. Deniz kirlenmesinde en büyük sorunlardan birisi de gemi ve yatların atıklarıdır. Kıyıya gelen zift ve çöp gibi atıkların yarattığı kirlilik zaman zaman büyük sorun olmaktadır.

Mevcut şekliyle Kuşadası'nın kanalizasyon sistemi tamamlanmamıştır, yapımı devam etmektedir. Fakat projede arıtma tesisleri görülmemektedir. İller Bankası'na hazırlanan projenin yeniden kapasitelendirilmesi ya da gözden geçirilmesi ve arıtma tesisinin kanalizasyon projesine ilave edilmesi gerekmektedir.

Didim ve Akbük'te de durum farklı değildir. Örneğin; Didim Altinkum'da 16.000 kişi kapasiteli arıtma tesisi yaz aylarında 10 katına çıkan kapasiteyi karşılayamamaktadır. Didim İlçemizde 55 Km'lik kıyı boyuna sahip alanda DİDİM ÇEVRE PROJESİ kapsamında atıksu şebeke ve kollektör inşaatı, kısmi yağmursuyu kollektör inşaatı, atıksu arıtma tesisi deniz deşarjı ve katıatık düzenli depolama tesisleri bulunmaktadır.

Aydın Merkez, Nazilli, Söke ve Çine gibi belirli büyüklükteki kentlerde ve kıyı kentlerinde çöpler ilkel yöntemlerle toplanıp dökülmektedir. Öncelikle kıyı şeridinden başlayarak çöp imha ve değerlendirme tesisleri kurulmalıdır.

İçmesuyu ihtiyacı da kıyı şeritlerindeki yerleşmeler için öncelikle ele alınması gereken bir diğer konudur. İçmesuyu özellikle yaz aylarında çok yetersiz kalmaktadır. Kuşadası'nın içmesuyu probleminin çözümü için Sarıçay ve Davutlar Barajlarının yapımı gerçekleştirilmeli, fakat bu yapıları kadar Pamucak Deltasında bulunan suyun Kuşadası'na getirilmesi sağlanarak ilçenin içmesuyu problemi çözümlenmelidir.

İl Özel İdaresi Kuşadası, Davutlar, Güzelçamlı Belediyeleri bir araya gelerek KUŞ – ATAK birliğini kurmuşlardır. KUŞ – ATAK Projesi çerçevesinde yapılan çalışmalar tamamlandığında Kuşadası havzasında yaşanan ve belli başlıları yukarıda sayılan altyapı sorunları önemli ölçüde çözümlenecektir.

b – KİRLİLİK SORUNU

İl'deki turistik yerleşimlerdeki kirlilik unsuru sadece çevre kirliliği değil; görüntü ve gürültü kirliliği de diğer kirlilik unsurlarıdır.

Kıyılarda kirliliğe yol açan nedenler altyapı sorunları bölümünde de belirtildiği gibi, kentlerdeki evsel ve endüstriyel atıkların deniz suyuna karışmasından kaynaklanmaktadır. İl'deki kıyıları kirleten bir diğer unsur da; Büyük Menderes Nehrinin doğuş noktasından denize döküldüğü yere kadar bulunan yerleşmelerde evsel ve endüstriyel atıkların nehre atılması sonucu denize doğru kirlilik yoğunluğunun artmasının, nehrin denize ulaştığı Ege Denizi kıyılarını kirletmesidir.

Bu kirlilik unsurlarının ortadan kaldırılması için gerekli önlemler alınmalıdır. KUŞ – ATAK Projesine işlerlik kazandırılarak turistik yerleşmelerdeki altyapı sorunları çözümlenmelidir. Ayrıca Büyük Menderes Nehri boyunca bulunan sanayi tesislerinin atık sularının nehre akıtması engellenmeli, bu tesislerden arıtma tesisi olmayanların arıtma tesislerine kavuşturulması sağlanmalı ve mevcut arıtma tesislerinin de verimli çalışıp çalışmadığı düzenli bir şekilde kontrol edilmelidir.

Kirlilik unsurlarından bir diğeri olan gürültü kirliliği de özellikle Kuşadası ilçesinde büyük ölçüde etkisini göstermektedir. Her türlü aşırı müzik yayınları önlenmeli, çatlak eksozlu araçların trafiğe çıkmalarına mani olunmalı, mutlak surette şehir içinde klakson yasağı getirilmelidir.

Bir diğer kirlilik unsuru olan görüntü kirliliğinin en büyük nedeni ise, kıyılarda aşırı derecede betonlaşma ve yapılaşma olayıdır. Betonlaşmanın önüne geçilmeli, özellikle sahil şeridinde denizi kapatan, deniz ve kıyı görünümünü bozan sitelere ve yapılaşmaya hiç olmazsa bundan sonra izin verilmemelidir.

Görüntü kirliliğinin nedenlerinden bir diğeri de şehir içi enerji nakil hatları ve PTT hatlarının en turistik merkezlerde salkım saçak çirkin manzaralar yaratmasıdır. Ayrıca enerji nakil hatlarının alışveriş merkezlerinde zaman zaman kopması tehlike yaratmaktadır. Uzun vadeli programlarda enerji nakil ve telefon hatlarının yeraltına alınması planlanmalı, ilgili kuruluşlar ve belediyeler bundan sonraki bu tür yatırımlarda çok amaçlı kullanıma imkan veren yer altı şebekesine göre proje geliştirmek için gerekli koordinasyonu sağlamalıdır.

c – ULAŞIM SORUNLARI

İl'e karayolu, demiryolu ve denizyolu ile ayrıca İzmir Adnan Menderes Havalimanı vasıtası ile havayolu ile ulaşım imkanları vardır.

Ancak özellikle turistik yörelerimizde karayolları ulaşımı açısından aksayan yönler bulunmaktadır. Bir an önce projelendirilerek Aydın --Kuşadası ulaşımının kısaltılması sağlanmalıdır. Böylelikle Aydın'dan Kuşadası'na 35 – 40 dakikada rahatlıkla ulaşılabilecektir. Çamlık – Kuşadası yolunun standart bir karayolu olması Çamlık

ekonomisini de geliştirecek, Kuşadası kıyılarına olan yükü azaltacak, potansiyel yerleşim ve tesis alanları ile Aydın – Çamlık – Kuşadası entegrasyonu sağlanabilecektir.

Turizm yöresi olan Didim – Akbük'ü Bodrum Havaalanı'na bağlayacak yol yenilenmelidir. İzmir – Çamlık – Ankara arasında hızlı tren seferlerinin başlatılması tehlikeli karayolu seyahatlerini güvenli hale getirecektir. Ayrıca Aydın Çıldır Havaalanında Charter uçaklarının gece – gündüz iniş – kalkışına uygun hale getirilmesi bölgenin turizm açısından önemini arttıracaktır.

6 – MADENCİLİK (YERALTI ZENGİNLİKLERİ)

Aydın'ın önemli maden varlıkları arasında linyit, zımpara taşı öncelikli paya sahiptir. Diğer maden varlıklarımız ise demir, feldispat, kuvars, kükürt, tuğla-kiremit hammaddesi, uranyum şeklindedir.

İl'de linyit rezervi toplamı (görünen + muhtemel) 30.383.000 ton, zımpara taşı rezervi toplamı ise (görünen + muhtemel) 9.954.500 ton'dur. İlimizde çıkarılan madenlerden linyit İl'in yakıt ihtiyacı için kullanılmaktadır. Son yıllarda İl dışına yıkanmış linyit satılmaktadır. Diğer işletilen madenler de zımpara taşı ve feldispattır. İl'in bazı ilçe ve köylerinde işletilen kireç taşı ve kil ocakları ise küçük ölçekli olup, temel olarak inşaat malzemeleri sanayiine hammadde üretmektedir.

MTA verilerine göre Aydın maden varlığının dağılımı ve niteliğini gösteren bilgiler aşağıdaki tabloya çıkartılmıştır.

(Tablo – 12)

AYDIN'IN MADEN VARLIğI VE DAğILIMI

<u>Madenin Cinsi</u>	<u>Bulunduğu İlçe</u>	<u>Mevkii</u>	<u>Rezervler (Ton)</u>
Demir	Söke	Çavdar	13.489.626
Demir	Söke	Koçarlı	270.000
Çimento Hammaddesi	Aydın Civarı		2.600.000
Feldispat			197.583.083
Kuvars	Çine	Bozdoğan	1.004.184
Kükürt	Karacasu	Dandalas	500.000
Tuğla - Kiremit Hammaddesi	Söke		Zengin
Zımpara	Bozdoğan	Kargacık	200.000
Zımpara	Bozdoğan	Kazandere	140.000
Zımpara		Yaygın	600.000
		Circivan	
Zımpara	Karacasu	Kabakbelen	8.000
		Circivan	
		Bölükardıç	
Zımpara	Karacasu		1.500
		Circivan	
		Nebidam	
Zımpara	Karacasu	Bingel Köyü	250.000
Zımpara	Söke	Gümüşdağ	8.725.000

		Ovacıkdağ	
		Balatçık Köyü	
Zımpara	Germencik		30.000
Linyit		Şahnalı	14.192.000
Linyit	Dalama	Kuloğulları	10.000.000
Linyit	Nazilli	Hasköy	802.000
		Küçük Çavdar	
Linyit		Mersinbeleni	2.440.000
Linyit	Söke		2.949.000
Uranyum	Söke	Küçük Çavdar	500
Uranyum		Demirtepe	1.300
Jeotermal Enerji Alanı	Germencik	Ömerbeyli	
Jeotermal Enerji Alanı	Sultanhisar	Salavatlı	

Kaynak : MTA

7 – ENERJİ

Aydın il ve ilçelerinde elektrik enerjisi üretimi ilk kez Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyelerce gerçekleştirilmiştir. 1937’de üretime geçen Nazilli Basma Fabrikası da otoprodüktör olarak elektrik enerjisi üretmiş, çevresini de bu olanaktan yararlandırmıştır.

İl’e geniş enerji olanakları sağlayan Kemer Hidroelektrik Santrali 1958’den sonra faaliyete geçmiştir. Santralin tesisleri Büyük Menderes Vadisinin en geniş direnaja alanına sahip Akçay Irmağı üzerinde, Nazilli’nin 46 Km. güneyinde kurulmuştur. 48.000 megavat gücünde yılda ortalama 150 milyon kilovatsaat elektrik enerjisi üreten santral ve diğer tesislerin dış finansman gereksinimleri Fransa’dan alınan 22.200.000 dolarlık proje kredisi ile karşılanmıştır.

İl’in gelecekte önemli enerji kaynaklarından birisi de 350 Hm³ depolama, 22.284 hektar sulama, 9.100 hektar taşkın koruma amacı yanında 118 GWh enerji üretecek Çine Barajı Hidroelektrik Santralidir. Bu projenin önemi yöre halkınca ve DSİ kurumunca çok önceden belirlenmiş, bu nedenle hidrolojik çalışmalara 1938 yılında, etüt çalışmalarına 1960 yılında başlanmıştır. Çine Barajı inşaatı 1995 yılında yeniden ihale edilmiş ve yapımı devam etmektedir.

İl’in potansiyel enerji kaynaklarından biri de sıcaksu kaynaklarıdır. Ancak, bu kaynaklardan enerji üretme çabaları oldukça yenidir.

– JEOTERMAL KAYNAKLAR

Aydın ili Türkiye’de jeotermal enerji potansiyeli bakımından en yüksek sıcaklığa sahip 230°C sıcaklıklı Germencik Ömerbeyli Jeotermal sahası dahil Türkiye’nin günümüze kadar bulunmuş en zengin jeotermal sahalarına sahiptir.

- Aydın - Ilıcabaşı Jeotermal Alanı :

Aydın Ilıcabaşı ve İmamköy jeotermal sahaları bir bütün halinde bölgesel jeolojik, jeofizik, jeomorfolojik ve jeokimyasal etütlerle çalışılmıştır. Açılmış olan kuyulardan 102°C sıcaklıkta ölçülmüş fakat istenen üretim sağlanamadığı için bu proje yarım kalmıştır.

- Aydın - Germencik Ömerbeyli Jeotermal Alanı :

En fazla çalışılmış sahadır. 1980 - 1981 yıllarında gravite ve rezistivite etütleri tamamlanarak 1982 - 1986 yılları arasında 9 adet sondaj yapılmıştır.

- Aydın - Sultanhisar - Salavathı Jeotermal Alanı :

Ömerbeyli jeotermal sahasından sonra en fazla çalışılmış sahadır. İki adet derin sondaj yapılmış ve bu sahanın da 170°C sıcaklıklı, 300 ton/saat debili kuyular ile üretime hazır bir saha olduğu bilinmektedir.

- Aydın - İmamköy Jeotermal Alanı :

Aydın - İmamköy Jeotermal alanı Aydın Ilıcabaşı jeotermal alanının devamıdır. İmamköy sahasında iki kaynak vardır. Birisi İmamköy kuzeyinde kaynak, diğeri Nardere kaynakları olarak bilinmektedir. Bu bölgede çalışmalar Aydın İli Jeotermal Isıtma projesi için MTA tarafından detay çalışmaları yapılmış bir sahadır.

- Aydın - Germencik Bozköy Kaplıcaları :

Bozköy ve Çamur kaplıcalarında sondajlar yapılmıştır. Tesislerin yenilenmesi çalışmaları devam etmektedir.

- Aydın Çamur Kaplıcaları :

Aydın Çamur Kaplıcaları alanı MTA tarafından 1970 yılında yapılan etütler sonucu derin sondajla tahkik edilmek istenmiş fakat kuyu başında gelişen olaylar ve sondaj makine ekipmanlarının yetersizliği nedeniyle kuyu 167 m.'de terk edilmiştir. Bölgede tesis yoktur.

- Aydın - Germencik - Ortaklar Gümüş Kaplıcaları :

Aydın - İzmir asfaltında Ortaklar'dan güneye dönen yoldan 1 km. ileride Gümüş Köyü kenarında yer alır. Kuyu başına konan pompa ile işletme ihtiyacı sağlanmaktadır. Bölgenin, uzun vadede yeterli yatırım yapıldığı takdirde iyi bir tesis için yeterli potansiyeli vardır.

- Aydın - Söke - Sazlıköy Jeotermal Alanı :

Aydın ili Söke ilçesi doğusunda Sazlıköy'de yüzeyleyen kaynaklar bölgenin ismi ile gösterilmiştir. Yer altı suyundan sulama suyu olarak Sazlıköy sulaması için su üretilmektedir.

- Aydın - Söke - Atburgazı Jeotermal Alanı :

Aydın ili Söke ilçesi Atburgazı yöresinde de düşük sıcaklıklı maden suyu ve ılık su kaynakları bilinmektedir.

- Aydın - Söke - Davutlar - Kuşadası Jeotermal Sahaları :

1993 yılında etüd edilmiş olan alan içinde 63°C sıcaklık ölçüldüğünden bahsedilmekle birlikte, üretilen suyun sıcaklığı 43°C'dir.

- Aydın - Nazilli - Gedik Kaynağı :

Aydın Nazilli ilçesi kuzeydoğusunda Gedik mevkiinde bir sıcaksu kaynağının varlığı bilinmektedir. Kaynak sıcaklığı 40°C, debisi ise 1 -2 lt/sn'dir. Herhangi bir tesis yoktur.

- Aydın - Kuyucak - Ortakçı Kaynakları :

Aydın ili sınırı Kızıldere Jeotermal sahasına birleşmektedir. Bu bölgede 100°C sıcaklıklı yüzey kaynakları ile Kızıldere Jeotermal sahası (210°C rezervuar sıcaklıklı) bilinmektedir. Ortakçı Kaynakları bu sahanın batı sınırında yüzeylenen 50°C sıcaklıklı, 5lt/sn debili sıcaksu kaynakları dağılım alanıdır.

Jeotermal enerji yeni, tekrarlanabilen ve yenilenebilen bir enerji türü olup, temiz, ucuz ve çevre dostudur. Jeotermal enerji üretimi için Aydın ili Türkiye'nin en büyük jeotermal potansiyeline sahip olduğundan ileri teknolojiler sayesinde çevreci ve ekonomik olarak bir an önce Aydın halkının hizmetine sunulmalıdır.

X – SİYASAL YAPI

1 – GENEL

Aydın İli'nin ülkemiz genelinde bilinen en önemli yönlerinden birisi de yetiştirdiği önemli siyasal kimliklerdir. Bu kimliklerin başında kuşkusuz Demokrat Parti iktidarı döneminde (1950 – 1960) Türk Siyasal yaşamına damgasını vurmuş, merhum Adnan Menderes gelmektedir. Etem Menderes, Mutlu Menderes, Yüksel Menderes, Dr. Namık Gedik, İsmet Sezgin, Nahit Menteşe, Cengiz Altınkaya, Yüksel Yalova ve Aydın Menderes akla ilk gelen isimlerdir.

Cumhuriyet dönemi Aydın Milletvekilleri içerisinde en fazla seçilme başarısını sekiz dönemle Dr. Mazhar Germen göstermiştir. Ardından yedi dönemle İsmet Sezgin, altı dönemle Nahit Menteşe ve beş dönemle Tahsin San gelmektedir.

Öte yandan Aydın Milletvekillerinden bazıları İktisat, Turizm, Gençlik ve Spor, Ulaştırma, Milli Eğitim, Maliye, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve İskan, İçişleri, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı, Başbakanlık ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı görevlerinde bulunmuşlardır.

Cumhuriyet Dönemi Aydın Milletvekilleri Tablosu :

<u>ADI VE SOYADI</u>	<u>DÖNEMİ</u>
Ahmet ŞÜKRÜ	1
Cami BOZKURT	1
Dr. Mazhar GERMEN	1-2-3-4-5-6-7-8
Mehmet Emin ARKUT	1
Esat İLERİ	1-2
Sadık UMER	1
Tahsin SAN	1-2-3-4-5
Zeki AYDIN	2
Dr. Reşit GALİP	2-3-4
İzzettin ÇALIŞLAR	2
Mithat AYDIN	2-3
Emin FİKRİ	3
Adnan MENDERES	4-5-6-7
Fuat ŞAHİN	4
Abidin ÖZMEN	4-5
Nazmi TOPÇUOĞLU	5-6
Nuri GÖKTEPE	5-6-7-8
Dr. Hulusi ALATAŞ	5-6-7
Agah Sırrı LEVENT	6-7
Dr. Şakir YENER	6
Mümtaz KAYMAK	6
Rafet ALPMAN	7-8

Dr. Rıza LEVENT	7
Mithat AYDIN	8
Neşet AKKUR	8
Dr. Sabri AKIN	8
Emin ERKAYIN	8
Emin BİLGİN	8
Dr. Namık GEDİK	9-10-11
Şevki HASIRCI	9
Etem MENDERES	9-10-11
Dr. A. Baki ÖKTEM	9-10
Nail GEVECİ	9-10-11
Cevat ÜLKÜ	9-10-11
Lütfü ÜLKÜMEN	9
Dr. Necati ÇELİM	10-11
Zühtü URAY	10
Nihat EĞRİBOZ	10-11
Fethi BATUR	11
Piraye LEVENT	11
Ekrem TORUNLU	11
Orhan APAYDIN	1961
Melahat GEDİK	1961
Reşat ÖZARDA	1961-1965
İsmet SEZGİN	1961-1965-1969-1973-1977-1991-1995
M. Şükrü KOÇ	1961-1973
Nedim MÜREN	1961
Yüksel MENDERES	1965-1969
Nahit MENTEŞE	1965-1969-1973-1977-1991-1995
Sinan BOSNA	1965
Kemal Ziya ÖZTÜRK	1965-1969-1973
M. Kemal YILMAZ	1969-1973
Fikret TURHANGİL	1969
Mehmet ÇELİK	1969-1977
Behiç TOZKOPARAN	1973-1977
Mutlu MENDERES	1973-1977
İsa AYHAN	1973
Muharrem SÖKELİ	1977
Selami GÖRGÜÇ	1977
Selahattin ACAR	(Mutlu Menderes'in ölümü ile boşalan Milletvekilliği için yapılan 1979 ara seçiminde seçildi.)
Nabi SABUNCU	1983-1987
Ertuğrul GÖKGÜN	1983
İskender Cenap EGE	1983

Halil GERAL	1983
Osman Eskin TİPİ	1983
Cengiz ALTINKAYA	1987-1991-1995-1999
Mustafa BOZKURT	1987
Ömer Okan ÇAĞLAR	1987
Mehmet YÜZÜGÜLER	1987
Hilmi Ziya POSTACI	1987
Tunç BİLGET	1991
Ali Rıza GÖNÜL	1991-1995-1999
Yüksel YALOVA	1991-1995-1999
Sema PİŞKİNSÜT	1995-1999
Fatih ATAY	1995
Muhammet POLAT	1995
Bekir ONGUN	1999
Ali UZUNIRMAK	1999
Ertuğrul KUMCUOĞLU	1999
Halit DİKMEN	1999

2 – MAHALLİ İDARELER

Aydın ilinde İl Özel İdaresi, 54 Belediye, 487 köy olmak üzere 251 mahalli idare örgütü bulunmaktadır. Amaçları bulundukları yöre halkının ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesine yardımcı olacak hizmetleri gerçekleştirmektir.

a – İL ÖZEL İDARESİ

İl Özel İdaresi ilin yerel hizmetlerini sahip olduğu organlarla gerçekleştirir. Bu organları;

- 1 – Vali
- 2 – İl Genel Meclisi
- 3 – İl Daimi Encümenidir.

Aydın İl Özel idaresinin başı olarak Cumhuriyet Döneminde Görev Yapan Valiler Listası :

1 – Mehmet Vehbi DEMİREL	09.01.1923 – 27.08.1923
2 – Hüsnü	9.09.1923 – 01.12.1923
3 – Osman Ziya TEKELİ	05.12.1923 – 28.02.1926
4 – Halil KAMİL	15.08.1926 – 11.12.1927
5 – Süleyman SAMİ	11.12.1927 – 28.01.1928
6 – Hüseyin Hüsnü BERKER	Nisan 1928 – Eylül 1930
7 – Fevzi TOKER	24.07.1930 – 18.06.1935
8 – Salim Ö. GÜNDAY	20.06.1935 – 30.05.1939
9 – Sabri ÇITAK	12.06.1939 – 20.03.1942
10 – Süheyl Ruhi KARAFAKİOĞLU	27.10.1942 – 04.03.1943

11 – Salim GÜNDOĞAN	26.08.1943 – 07.02.1948
12 – Rüknettin NASUHİOĞLU	01.03.1948 – 01.03.1949
13 – Ethem YETKİNER	26.03.1949 – 20.06.1950
14 – Dünder ATAKER	23.08.1950 – 16.07.1951
15 – Dilaver ARGUN	18.07.1951 – 17.12.1954
16 – Nedim EVLİYA	10.02.1955 – 02.12.1955
17 – Enver SAATÇİGİL	02.12.1957 – 10.01.1959
18 – A. Hikmet ÖZGEN	24.01.1959 – 02.08.1959
19 – Hilmi İNCESULU	26.10.1959 – 12.06.1960
20 – Nihat DANIŞMAN	12.06.1960 – 03.11.1960
21 – M. Doğan ULUERGÜVEN	05.11.1960 – 02.07.1964
22 – Hakkı ALBAYRAKOĞLU	04.07.1964 – 05.12.1964
23 – Muammer ÜRGEN	17.12.1964 – 10.06.1967
24 – Turgut EĞİLMEZ	15.06.1967 – 05.07.1971
25 – Turgut KILIÇER	10.07.1971 – 02.01.1972
26 – Sedat KİRTETEPE	26.01.1972 – 19.06.1975
27 – M. Zekai GÜMÜŞDİŞ	21.07.1975 – 13.02.1978
28 – Enver HIZLAN	17.02.1978 – 19.06.1979
29 – Münir GÜNEY	08.06.1979 – 10.12.1979
30 – M. Kemal ŞENOL	10.12.1979 – 02.08.1983
31 – Aykut OZAN	10.08.1983 – 01.03.1988
32 – Ünal ÖZGÖDEK	01.03.1988 – 23.05.1989
33 – Recep YAZICIOĞLU	14.08.1989 – 19.08.1991
34 – Lütü F. TUNCEL	23.08.1991 – 01.11.1993
35 – Kadir UYSAL	31.12.1993 – 22.03.1996
36 – Muharrem GÖKTAYOĞLU	23.03.1996 –

b – BELEDİYE ORGANLARI

Belediye Meclisi : Belediyenin genel karar organıdır. Doğrudan doğruya belde halkı tarafından 5 yıllık süre için seçilir.

Belediye Encümeni : İcra organıdır. Belediye Başkanı ile, Belediye Daire Amirlerinden, Belediye Meclisinden seçilen üyelerden oluşur.

Belediye Başkanı : Belediyenin yürütme organı olup halk tarafından beş yıllık süre için seçilir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MERKEZ İLÇEDE GÖREV YAPAN BELEDİYE BAŞKANLARI LİSTESİ

1 - Fuat Şahin ERLAÇIN	1925 - 1928
2 - Ahmet Emin ERKAYIN	1928 - 1931
3 - Faiz AYDOĞDU	1931 - 1933
4 - Hüseyin Nafiz KARABUDAK	1933 - 1938
5 - Etem MENDERES	1938 - 1945

6 – Orhan ÇİFTÇİ	1946 - 1948
7 – İrfan SAYDAM	1948 - 1950
8 – Cevat ÜLKÜ	1950 - 1951
9 – Reşat ESENKAN	1951 - 1952
10 – Sevim YATAĞAN	1952 - 1955
11 – İsmet SEZGİN	1955 - 1960
12 – Nahit DANIŞMAN	1960 - 6 AY
13 – M. Erdoğan ULUERGÜVEN	1960 - 1963
14 – Orhan ESİN	1963 - 1973
15 – Cevat ALDEMİR	1973 - 1977
16 – Muharrem AĞABABAOĞLU	1977 - 1980
17 – Nevzat BİÇER	1980 - 1989
18 – Cevat ALDEMİR	1989 - 1994
19 – Hüseyin AKSU	1994 -

c – AYDIN'DA BULUNAN BELEDİYELER

MERKEZ İLÇE : Aydın – Umurlu – Dalama – Çeştepe – Ovağmir – Tepecik

BOZDOĞAN : Bozdoğan - Yazıkent

BUHARKENT : Buharkent

ÇİNE : Çine - Akçaova

GERMENCİK : Germencik – Hıdırbeyli – Ortaklar - Mursallı

İNCİRLİOVA : İncirlioğa - Acarlar

KARACASU : Karacasu – Yenice – Ataeğmir - Geyre

KARPUZLU : Karpuzlu

KOÇARLI : Koçarlı – Yeniköy - Bıyıklı

KUŞADASI : Kuşadası – Davutlar - Güzelçamlı

KUYUCAK : Kuyucak – Horsunlu – Başaran – Pamukören – Yamalak – Kurtuluş

NAZİLLİ : Nazilli – Arslanlı – Pırlıbey – İsabeyli

SÖKE : Söke – Bağarası – Güllübahçe – Sarıkemer – Sazlıköy – Atburgazı – Savuca – Yenidoğan

KÖŞK : Köşk

SULTANHİSAR : Sultanhisar – Atça - Salavatlı

YENİHİSAR : Yenihisar – Akbük – Ak – Yeniköy

YENİPAZAR : Yenipazar.

d – KÖYLER

Köy tüzel kişiliğinin yönetim organlarını;

- a) Muhtar
- b) İhtiyar Meclisi
- c) Köy Derneği, adı ile sıralayabiliriz.

XI – KÜLTÜR VE SANAT

1 – FOLKLOR VE EFELİK

Folklorumuzun kökü; engin bir kültürün, eğitimin, bilimin kaynağıdır. Onda her şeyin güzelini, incisini buluruz. Bu yer, bu folklorun otağı, efesi ile anılır. Ve denir ki her zaman : “Efeler Diyarı Aydın....”

Efeler, zeybeklerin başı ve yöneticisi idi. Gerçek yaşantılarını düşündüğümüzde onları türküler ile hatırlayacak, mertlikleri ile anlamış olacağız. Örneğin; Posluoğlu Efe yıllarca Nazilli ve Sarayköy çevresinde dolaştıktan sonra, Çakırcalı Çetesine katılır. Günün birinde pusuya düşürülerek öldürülür. O’nu çok seven halk ise;

“Ah kahpece kalktılar,
Nice canlar yaktılar,
Posluoğlu Mehmed’i
Kancıklayıp yaktılar.

İki tahta çaktılar,
Arasından baktılar,
Posluoğlu Mehmed’i
Kancıklayıp yaktılar.” diye türkü yapmıştır.

Kamalı Zeybek, Çakırcalı Efe’ye rakip bir çetenin efesidir. Çakırcalı Efe ile yaptığı bir çatışmada yaralanmış, topal kalmıştır. Arap Sait Paşa zamanında müfrezeyle dağda çevrilmiş ve yapılan çarpışma sonunda çemberi yarıp kurtulmuştur.

“Kamalıyı bastılar,
Dala martın astılar,
Ürkütülen zeybekler,
İlk kurşunda kaçtılar” türküsü bu olay üzerine yakılmıştır.

Sinanoğlu da Nazilli’nin Yağdere köyünden çıkmış ünlü bir zeybeğdir. Ölümünden sonra Sinanoğlu’na yakılan türkü ile, – halkın ortak duyguları alması nedeni ile – İnce Mehmed türküsünün bazı mısraları arasında benzeyiş bulmak mümkündür.

“Sinanoğlu inip gelir inişten,
Heryanları görünmüyor gümüşten,
Ah inanolsun haberim yok bu işten
Ah ne olaydım, teslim olaydım,
Konak avlusuna kendim varaydım.

Sinanoğlu derler benim adım
Dağlarda bağlı kaldı kır atım,
Hasret çekme midir muradım.

Ah ne olaydım, teslim olaydım,
Konak avlusuna kendim varaydım....”

Folklor, Aydın'ın geleneklerini ortaya koymuş, kendisine özgü biçimini vermiş, ancak ilin ekonomik koşulları, iş ve işe dayanan hareketliliği, ulaşım olanaklarının kolaylığı nedeni ile çevre illerinin de karakterlerini benliğine almış ve böylece folklorunu başlı başına daha derin biçimde işleyememiştir. Örneğin; Muğla ve Denizli illerine ilişkin bazı özellikler Aydın'ın folkloruna da karışmıştır. Tavas Zeybeği, Harmandalı, Somalı Zeybeği, Bengi Zeybeği gibi.

2 – AYDIN TÜRKÜLERİ, NİNNİ, MANİ, TEKERLEMELER VE İKİ ÖYKÜ

a – Aydın Türküleri

ŞU AYDIN'IN UŞAĞI

Her gün sarhoş, her gün sarhoş, şu Aydın'ın uşağı,
Alkanlara da boyanmış Tırabulus kuşağı. Aman aman yare yoktur çare
Eller aman ne derler.

Ay mı doğdu, gün mü doğdu Pınarbaşı Köşküne
Sen doldur da ben içeyim nazlı yarım aşkına

Aman aman yare yoktur çare
Eller aman ne derler

Ah beyoğlu, vah beyoğlu yandı yandı kül oldu
Ne olduysa bana oldu, güzel sana ne oldu.

Aman aman yare yoktur çare
Eller aman ne derler.

AYDIN ZEYBEĞİ

Haydi yallah çaktım çaktım yanmadı
Gavurun kızı sözlerime kanmadı

Haydi yallah tabancası belinde
Gavurun kızı cümlealemin dilinde

Haydi yallah mahzenimizde yangın var
Gavurun kızı içimizde baygın var.

Aydın Dalama'dan Türküler :

ŞU DALMANIN DAĞINI DA DUMAN BÜRÜDÜ

Şu Dalmanın aman dağını da dumanlar bürüdü.
Üçyüz atlı aman beşyüz yaya da yürüdü
Yar peşinde aman civan ömrüm de çürüdü.

Amanın da beyler beyler avdan geldim de yorgunum
Yorgun da değil aman bir güzele de vurgunum.

Şu Dalmanın çeşmeleri de burmalı
Yar üstüne aman yar seveni de vurmali

Amanın da beyler beyler avdan geldim de yorgunum
Yorgun da değil aman bir güzele de vurgunum.

Şu Dalmaya aman vara gele de yolettim
El kızını aman ben kendime mal ettim.

Amanın da beyler beyler ben dünyama da doymadım.
Doydumsa da aman yar sefası da sürmedim.

YÖRÜK ALİ

Şu Dalmadan geçtin mi
Soğukta sular içtin mi
Efelerin içinden
Yörük de Ali'yi seçtin mi

Hey gidinin efesi,
Efesi, efelerin efesi

Cepkeninin kolları
Parıldıyor pulları
Yörük Ali geliyor
Açıl Aydın yolları

Aydın'ın dağı dumanlı
Dumanlı bak kaçıyor Yunanlı

Şu dalmanın çeşmesi
Ne hoş oluyor içmesi
Yörük Ali'yi sorarsan
Efelerin seçmesi

Hey gidinin efesi,
Efesi, efelerin efesi

Aydın da dağlarını oyduklar
İçine de mavzer koydular
Yörük de Ali'nin adını
Hazreti Ali koydular

Hey gidinin efesi,
Efesi, efelerin efesi

SİYAH MAKARADA İPLİĞİM

Siyah makarada ipliğim
Kara gözlü kecliğim
Hangi yoldan geleceksen
O yolunu bekleyim

Hadi güzelim şama doğru şama doğru,
O yar açmış kollarını bana doğru

Ovanın darısını
Sel aldı yarısını
Eskere giden oğlan
Boşasın karısını

Hadi güzelim hoplada gel yanıma
Beşibirlik takayım gerdanına

Ovada artık m'olur
Arıkta balık m'olur
Ben yarımı kaybettim
Arasam ayıp m'olur

Hadi güzelim şama doğru şama doğru,
O yar açmış kollarını bana doğru

Ovalarda yaş balme
Gittiğin yerden geç gelme
Geç gelirsen boş gelme
Şeker lokumsuz gelme

Hadi güzelim hoplada gel yanıma
Beşibirlik takayım gerdanına

CAFER EFE

Germenciyle Balakçı'nın arası
Yaktı beni dom dom kurşun yarası
Aman doktor yok mu bunun çaresi

Gitti Cafer, gitti elden ne çare
Kader kısmet böyleymiş ne çare

Mezarımı derin kazın dar olsun
Etrafında lale sümbül bol olsun
Ben ölürsem kardeşlerim sağ olsun

Gitti Cafer, gitti elden ne çare
Kader kısmet böyleymiş ne çare

ARABAM DÖRT TEKER

Arabamda dört teker
Yaylalardan ot çeker
Şu Aydın'ın efesi
Oynar, oynar diz çöker

Yan Ayşem yan

Arabadan atladım
Şalvarımı topladım
Efem gelecek diye
Ben o gece yatmadım

Yan Ayşem yan

FATMAM

Kuyubaşında bakır
Fatmanın gözleri çakır
Fatmam hasta diyorlar
Oynuyor şakır şakır

Aman da Fatmam, canım gülüm Fatmam
Ben ırakıya su katmam
Sen katarsan ben içmem
Ben Fatmamdan vazgeçmem

NAZİLLİ TÜRKÜLERİNDEN

Siyah üzüm salkımda
Yeşil yaprak altında
Haydi güzelim

Nazillinin aman yolları düz gider
Annesine darılmış bir de kız gider
Kız gel gitme alayım ben seni
Hem güzelsin, hem şirinsin, hem dilbersin

O yarin sözleri
Şu kalbimin altında
Haydi Yarım

Nazillinin aman kuyuları derindir
İçilmiyor aman suları serindir
Anne ben bir kız buldum ne de güzeldir
Saçları sarı gözleri de mavidir.

BOZDOĞAN'DAN BİR TÜRKÜ

KOÇARLI'DAN BİR TÜRKÜ VE OYUN HAVASI

PAZARDAN ALDIM HALI

Pazardan aldım halı
Sevdiğim hurma dalı
Gören maşallah desin
Kimin var böyle yarı

Amanın da dumanın ben neler oldum
İçmeden sarhoş oldum

Ekin ekim yollara
Biçtirmedim ellere
Ben bir gizli yar sevdim
Bildirmedim ellere

Amanın da dumanın ben neler oldum
İçmeden sarhoş oldum

AYDIN'DA NİNNİLER

- 1 -

Boyderenin kuyuları
Çayır çimen kuyuları
Emir başlı dayıları
Uyu yavrum uyu ninni

Gül dalını yatak ettim
Sallanırken sabah ettim
Bülbüllere haber ettim
Ninni benim yavrum ninni

- 2 -

Kürklerim kabası hani
Bu çocuğun babası hani
Ninni dedim uyutamadım
Safalarla büyütemedim
Ninni gülüm ninni
Hu hu dervişler
Hak yoluna girmişler
Yedi kurban kesmişler
Arkası var mı demişler
Hu hu hu hu

b – Aydın Çevresinden Maniler

Minarede ezan var	Dolapta sabun m'olur
Gülbahçede gezen var	Sevdaya sabır m'olur
Şu Aydın'ın içinde	Sevda çeken kızların
Gün görmedik güzel var	Tövbesi kabul m'olur

Su akar kamış gibi
Duralmış gümüş gibi
Ben yarımı severim
Turfanda yemiş gibi

Çift sürdüm evleyilen
Başı beyaz telliylen
Sen terle ben sileyim
Binbeşyüz çevreyilen

Elmas yüzük parmakta
Çifte benler yanakta
Benim bir sevdiğim var
Şu karşıkı konakta
Karanfilin filizi
Kimbilir kalbimizi
İncecik rüzgar esti
Ayırdı ikimizi

Şu dağın ardı musluk
Yarimden gelir ıslık
Benim yarı sorarsan
Kavrulmuş taze fıstık
Dam ardına kül attım
Döndüm ardıma baktım
Merak etme sevdiğim
Bu hafta mektup attım

Asmanın direkleri
Uzundur herekleri
Altın bilezik ister
O yarin bilekleri

Tabak içinde lüle
Bayıldım güle güle
İşittim yar evlenmiş
Geçinsin güle güle

Bir taş attım zeytine
Zeytinin irisine
Ben kendimi sakladım
Yiğidin iyisine

Siyah çorap giysene
Bizim eve gelsene
Ben seni seviyorum
Gözlerimden bilsene

Zeytin yaprağın dökmez
Muhabbet candan gitmez
Bu gözler seni gördü
Başkasına kar etmez

Patlıcanın moruna
Yandım marul donuna
Yemin ettim vallahi
Keseceğim yoluna

Tane tane üzüksün
Yarım iki gözümsün
Unuttuğumu sanma
Sabah akşam sözümsün

Bahçelerde bibersin
Bilirim ki dilbersin
Sana gönül veremem
Yabancısin gidersin

Kuyuya bakır saldı
Gözleri çakır sandım
Çakırım şöyle dursun
Kara gözlüme yandım

Kiraz yedim tabaktan
Su içtim bakır taştan
Bu gün ne hayırlıymış
Yarı gördüm uzaktan

Portakal dilim dilim
Darılmış benim gülüm
Ben gülüme ne dedim

Bahçelerde patlıcan
Ben askere yazılcan
Askerden döndüğümde

Kurusun ağzım dilim

Uzun saçlı kız alcam

Elma attım karşıya

Masa üstünde bıçak

Yuvarlandı karşıya

O bıçak kırılacak

Bıyıklı'nın kızları

Bıyıklı'dan kız alan

Birer tabak turşuya

Cennete yazılacak

Arabası tekliyor

Tefe vur sesi çıksın

Yokuşları çekmiyor

Başından fesi çıksın

Bıyıklı'nın kızları

Bıyıklı'dan kız alma

Oğlanları bekliyor

Aklın başından çıksın

Karanfilim üç budak

Karanfilin moruna

Yarı öptüm şappadak

Ölüyorum uğruna

Bir daha öpem derken

Teyze oğluna söyle

Annesi geldi dıppıdak

Doğru gitsin yoluna

Karanfilim tomurcak

Tarla tezek değil mi

Tomurcağı kim yolcak

Bağrım ezik değil mi

Ben askere gidince

Yarimi eller almış

Benim yarım kim olcak

Bana yazık değil mi

Köprü altında arpa

Su gelir çarpa çarpa

Küçücükten yar sevdim

Annemden korka korka

c – Aydın Çevresinden Tekerlemeler

- 1 -

Gağı var gagıcık var

Gağıdan gağıya fark var

Gağı olur barnak gibi

Gağı olur dırnak gibi

Germenciğin gagısınan

Ortakların gagısının arasında

Orta barnak kadar fark var

- 3 -

Bin bin binbaşı

Binbaşının atları

Kiş kiş kişniyor

Arpa saman istiyor

Kilimcide çok

Kilimci kilim dokur

İçinde bülbül okur

Ah o bülbül benim olsa

Biri ağa biri paşa

Al dudaklı mor dudaklı

- 2 -

Oğlum Amat

Armudun dalında heybe var

Akşam yedim salata

Kız senin baban kerata

Heybenin gözünde torba var
Torbanın içinde çıkın var
Çıkının içinde tarhana çorbası var
Alıp gelive de yiyelim

İKİ ÖYKÜ

ÇİNE (MARSYAS) ÇAYI'NIN ÖYKÜSÜ

Aydın'dan Muğla'ya giderken, Çine ile Yatağan arasında Gökbel denilen yerde Çine Çayı (Antik Çağ'daki adıyla Marsyas Çayı) akar. Kayalık ve vahşi görünümlü bir doğa içinde şırıldayan bu su, adını Satyr (hiciv-söyleyen) Marsyas'tan almıştır. Marsyas, bazı kaynaklarda iki borulu kavalın bulucusu olarak gösterilir; aslında bu kavalın bulucusu olan tanrıça Athena bir gün kavalı çalarken bir dere kenarından geçiyormuş, sudaki görüntüsüne bakınca kavalı üflemek için şişirdiği yanaklarıyla çok çirkin bir görünümde olduğunu farketmiş ve kavalı hemen kaldırıp atmış, bir daha da eline almamış. İşte bu atılan kavalı Marsyas bulmuş ve çalmaya koyulmuş, o kadar kıvrak ve güzel çalıyormuş ki, dünyada bu sazdan daha iyi ses veren bir alet bulunmadığını ve kendisinin en iyi sazcu olduğunu söylemek cüretini göstermiş. Buna çok kızan tanrı Apollon kendi çaldığı Lyra ile yarışmayı önermiş. Bu müzik yarışmasını kim kazanırsa ötekine istediği cezayı verecekmış. Yarışma önceleri başabaş gitmiş, Marsyas gerçekten de kavalı çok iyi çalıyor, adeta konuşturuyormuş. Bunu gören Apollon Lyra'sını ters tutarak başlamış. Marsyas'tan da aynı şeyi yapmasını, kavalını tersine üflemesini istemiş. Apollon Lyra'yı tersten çalarak aynı sesleri çıkarttığı halde, Marsyas kavalıyla bunu becerememiş ve yarışmayı böylece kaybetmiş. Tanrı Apollon ceza olarak Marsyas'ı bir ağaca bağlatarak canlı canlı derisini yüzdürmüştü, ama Apollon bu yaptığına pişman olmuş ve Marsyas'ı bir ırmak haline getirmiş. İşte Marsyas veya Çine Çayı böyle meydana gelmiş. Bu öyküyü betimleyen "ağaca bağlı Marsyas" heykellerinin en güzellerinden biri İstanbul Arkeoloji Müzesinde'dir. Marsyas efsanesi ile ilgili olarak ünlü Frig Kralı Midas'ın da adı geçer. Apollon ile Marsyas'ın yarışmasına tanık ve hakem olan Midas, Marsyas'ın çaldığı oynak havaları daha çok beğenmiş ve bunu Apollon'a söylemiş. Tanrı, Apollon'da onun kulaklarını, müzikten anlamıyor diye eşek kulağı şekline sokmuş. İşte Midas'ın kulakları, Marsyas öyküsünün bir parçasıdır.

(Yurt Ansiklopedisi)

KARGI VAR, KARGICIK VAR (GAAGI VAA, GAAGICIK VAA)

İncirliova'lı Halil Çavuş kargı alacaktı. En güzel kargılar da Gireniz Köyünde Mestan Efe'de vardı. Mestan Efe'de Mestan Efeydi hani. Maşallah, çenesi bir açıldıymıydı, itfaiye bile onu susturamazdı. Ama ne yapsındı Halil Çavuş...İşitmişti bir kez kargıların en güzellerinin Mestan Efe'de olduğunu...

Bindi eşeğine, vardı gitti Gireniz Köyüne. Sordu soruşturdu, Mestan Efe'yi Dutlu kahvesinde buldu.

- Efe, dedi,selamünaleyküm...
- Aleykümselam, dedi efe.
- Bize biraz gaagi lazım da...
- Veriveren bizim oğlan...

Beraberce kargıların bulunduğu dama gittiler. Ne hal ise Mestan Efe'nin ağzını bıçak açmıyordu. Halil Çavuş:

– Hayrola Efe. Bi sıkıntın mı vaa? Diye sordu.

– Yoo. Dedi Mestan Efe.

– Dama vardılar. Kargıları ayırdılar. Ardından pazarlık başladı. Halil Çavuş:

– Sööle bakalım, bağı kaç?

– Bi mecit (Yirmi kuruş)

– Çok dedin efe...

– İşte o zaman açıldı çenesi Mestan Efe'nin...

– Eee gaçcim, dedi efe, gaagi va, gaagıcık va, gaagıdan gaagiya faak va. Gaagi va beli bükülüü, gaagi va meetek gibi, gaagi va direk gibi. Elbeeli gaagısı va, Hıdıbeeli gaagısı va... Gaagi va sarı saman, gaagi va dersin el aman, gaagi va sopa olmaz, gaagi va tapa olmaz... Gaagi va bayrak gibi, gaagi va baamak gibi... Gaagi va yüklensen topu deviri, gaagıcık va yel üfürünce eğrili... Gaagi vaa üç adam daşı, gaagıcık va sinek gonunca belini gaşı, Gaagi va kız güzeli, gaagıcık vaa süs güzeli... Gaagi va denizden balina çekee, gaagıcık va insan elinden ne çekee. Gaagi va asmaya dal oluu, gaagıcık va deliksiz gaval oluu. Gaagi va kütük oluu, gaagıcık va düdük oluu.

– Aman, dedi Halil Çavuş...

– Gaagi va pek yaman, gaagıcık va dersin aman aman... Gaagi va yap Şümendife yolu, gaagıcık va içi hava dolu. Gaagi va bamak gibi, gaagi va yumruk gibi.

Mestan Efe devam edecekti ki, Halil Çavuş parayı verdiğiyle hemen kaçıp gitmesi bir oldu oradan... Mestan Efe hala ardından bağıırıyordu:

– Gaagi va, gaagıcık va, gaagıdan gaagiya faak va. Gaagi va bilek gibi gaagıcık va mertek gibi....

(Muzaffer İZGÜ)

3 – YÖRESEL TÖRELER

a - Nişan

Aydın'da kızlar 15 – 16 yaşına basınca, erkekler askerlik çağına yaklaşınca nişanlanma (yavuklu) devresi başlar. Kız beğenme işi, ana, hala, teyze ve diğer akraba kadınlara düşer. İstenecek kız kararlaştırılınca ana, yenge ve diğer kadınlar gidip kızı görürler. Kız giyinir, kuşanır, görücülerin elini öper, kahvelerini verir. Daha sonra kız istemeye gidilir. Kız istemeye gelenlere bazı köylerde “Kayalıkçı”, “bazı köylerde ise “Dünürcü” denir. Kız istemeye genellikle erkekler gider. Hoş – beşten sonra “Allahın emri, Peygamberin kavli ile kızıınız Ayşe'yi, oğlumuz Mehmet'e istemeye geldik, ne diyorsunuz” denir. Kız tarafı “ Bir düşünelim, danışalım” deyip sözü ikinci görüşmeye bırakırsa da ilk istemede kızın verilip verilmeyeceği belli olur. Kız verilmeyecekse oğlan evine bir daha gelmesinler diye haber göndererek işi kestirip atanlar da olur.

Kız evine ikinci gidişte söz kesilir. Kız evinden bir söz mendili istenir. Kız tarafı söz kesiminde neler istendiğini belirtir. Genellikle akraba sayısına göre ayakkabı istenir. 10 – 20 ya da 30 çift olur. Birkaç beşbirlik, birkaç üçyüzlük altını, bilezik ve küpe istenir. Kızın nişan yüzüğü düz halka olmaz; üstünde küçük bir tura altın bulunur. Genellikle ev istenir. Evsiz

oğlana kız verilmez. Söz mendili alınıp kız evinden ayrılırken, kız istemeye gelenlere de birer mendil verilir.

Söz kesiminden kısa bir zaman sonra oğlanevi de kıza durumuna göre bir elbiselik, örtü, terlik, kolonya ve ağız tatlılığı olarak helva ya da lokum alıp gönderir. Buna küçük nişan denir.

Küçük nişanlardan bir süre sonra büyük nişan verilir. Büyük nişanda, söz kesiminde istenen altınlar, bilezikler, ayakkabılar, lokumlar ve kızın yakın akrabalarına, anaya, kardeşlere elbise, gömlek, çorap, mendil gibi hediyeler kız evine götürülür. Kız evi de oğlana gömlek, çamaşır, çorap, işli mendil (çevre), anaya, babaya ve diğer eviçi akrabalara hediyelerle birlikte baklava, etli pilav gönderir. Oğlan evinden gelen ayakkabıları ve lokumları kız evi, düğünde büyük hediye getirecek akrabalara ve yakın dostlara dağıtır.

b – Düğün

Oğlan evi, kız evinden düğün izni ister. Kızın nüfus cüzdanını alıp nikah işlemine başlar. Düğün genellikle dört gün sürer. 1.gün bayrak dikme, 2. gün kına, 3. gün gelini alma, 4. gün duvak günüdür. Düğün pazartesi günü başlarsa (ön düğün), cuma günü başlarsa (ters düğün) denir. Bayrak dikimi günü akşam üzeri oğlan evine davul, zurna gelir, silah atılarak bayrak dikilir. Köylüler toplanır, içki içilir, oyun oynanır. – Genellikle; Harmandalı, Aydın Zeybeği, Kerimoğlu, İki Parmak, Ortaklar Zeybeği, Tavas Zeybeği, Sabah Namazı, Kocaarap, Çine ve Muğla Zeybekleri oynanır. – Aynı gün kız evine de “çengiler” gelir. Köy kızları ve kadınları toplanıp oynarlar. Kadınlar “Siyah Makarada İpliğim”, “İnce de Memed Aman”, “Sepetçioğlu”, “Güdüşlünün Çeşmesi”, “Pembe grebimin oyası”, “Uzun Kavak”, “Ördek suya dal da gel”, “Dol Karabakır”, vb. oyun havalarını oynarlar.

İkinci gün, oğlan evi çalgılarıyla birlikte kız evine kına yakmaya giderler. Erkekler bahçede ya da meydan yerine kurulan masalarda oturur, içki içer, oyun oynarlar. Kadınlar; içeride, ya da kapalı avlularda kıza kına yakarlar, takı takarlar, çengilerin çaldığı oyun havalarını oynarlar.

Üçüncü gün, gelin alma günüdür. Gelin alıcılar gitmeden eşya getiriciler deve, traktör römorku ya da kamyonla gidip kızın eşyalarını oğlan evine getirip yerleştirirler. Daha sonra gelin alayı önde bayrak ve çalgılarla kız evine yollanır. Gelin dağ köylerinde ata veya jeepe, ova köylerinde taksiye bindirilir. Düğün alayı genellikle yaya yürür. Oğlan evinin önüne gelince gelin attan ya da taşıttan inmeden cebinden çıkardığı para, şeker, buğday ya da pirinç karışımını serpererek gelini attan ya da taşıttan indirir. Gelin odasına girince damat gelinin duvağını açar ve arkadaşlarıyla birlikte evden ayrılır. Gerdek hazırlıkları yapılır. Yatsı namazı kılındıktan sonra damat, arkadaşları ve yakınları tarafından evin önüne getirilir, imam nikahı kıyılır, dualar okunur, sırtı yumruklanarak gerdeğe sokulur.

Dördüncü gün, duvak günüdür. Kız evinin kadınları, çengileriyle birlikte oğlan evine gelirler. Yemek yenir, gelin duvağıyla çıkar, gelenlerin elini öper, çalınır, oynanır. Böylece düğün bitmiş olur.

c – Hıdırellez

6 Mayıs günü Hıdırellez'dir. Bir gün önceden genç kızlar, gelinler toplanır. Her biri belli bir düğme ya da işaretli küçük eşyayı çömleğe koyar. Çömleği gül ağacının dibine

gömerler. Hıdırellez günü erkenden kalkıp bahçelerini ve evlerinin önünü temizlerler. Bir suyun ya da pınarın başına gidip dilek dilerler. Evi olmayanlar su başına küçük bir ev yapıp ev isterler. Eski hasır yakılarak üstünden atlanır. Bundan sonra akşamdan hazırlanan çömleğin başına gelinir. Çöçmlek çıkarılır ve içerisinden çekilen işaretli bir eşya için yazılı ya da sözlü mani okunur. Eşya sahibine verilir. Bu sonuna dek sürdürülür, oyunlar oynanır ve eğlenilir.

d – Gencer

Aydın'ın ilçe ve bucaklarında dini bayramların ikinci gününe "Gencer" denir. Gencer günü daha çok çarşıya çıkmayan genç kızların ve kadınların ilçe ya da bucak merkezlerine gelip gezmesi, alışveriş etmesi için düzenlenmiş bir gündür. Aynı zamanda çarşıya pazara çıkmayan genç kızların kendini göstermesi, tanınması için düzenlenmiş gibidir. Çarşıya gelen gençler alışveriş eder, şeker, macun, halva gibi şeyler alır, salıncak ve dolaplara binerler. Karlı şerbetler, limonatalar içerler ve köylerine dönerler.

4 – GIYSİLER

a – Efe Giysisi : "Efeler Diyarı" olarak anılan Aydın'da efelerin giysileri de özelliklerine yaraşır şekildedir. Sanki doğanın renkleri tek tek efenin giysisindedir. Çiçekler doğadan koparılıp kefyesine takılmış gibidir. Mor veya mavi çuhadan, 2 metre genişlikte olan dizlik tam kasığa uçkurla bağlanır. Bunun üzerine yiğitliğin desteği olan fişekliğini üç sıra halinde göğüs altına dek sarar. Bu onun giysilerinden en önemlisidir. Türk kadınının ince ellerinden sanat özelliğini bulan cepkeni, dizliğı ile bugün aramızda yoksa da kültürün ve tarihin ölmez bir gücü durumunda hala yaşamaktadır. Kasıkla göğüs arasına, fişekliğin arasına çoğu kez şal kuşak bağlanır. Üzerine etekliğı dizliğı giren, kısa kollu beyaz ten gömleği, gömleğin üzerine de mavi – beyaz veya kırmızı – beyaz çizgili ipek dokuma bir zıbın giyerlerdi. Zıbın üstüne çapraz düğmeli, kolsuz, dizliğin renginde çuhadan bir camadan, camadanın üstüne kolları kopçalı, gerektiğinde iliklenip kol olabilen, adına "cepken" denen bir camadan daha giyerlerdi.

b – Yerli Halkın Giyi ni Ői :

ba – Kadınlar : Kahverengi – beyaz kareli “Üstlük” denilen örtü, içinde “çek i” denilen boncuk işlemeli tül bent, siyah beli büzgölü etek ve bluz yerine giyilen “İçlik” denen giysiler göze çarpar. Ayrıca etek yerine giyilen kentin köylerinde “Marul Şalvar” denilen, paçaları bol büzgölü iş giysileri vardır.

bb – Erkekler : Erkeklerin köylük yerlerindeki giysilerden kasket, kilot pantolon “Mintan” denilen yakasız gömlek özellik taşı r.

5 - AYDIN’DA YETİ ŐEN ÜNLÜ Kİ ŐİLER

Abdullah Bin YUSUF : Nazilli’nin Kestel Köyü’nde doğmuştur. Medrese öğreniminden sonra filoloji çalışmış, bir süre kadılık yapmıştır. Arapça ve Farsça gramerlerine dair incelemelerde bulunarak 30.000 sözcüklük bir yapıt oluşturmıştır. 1628’de ölmüştür.

Abdullah PAŞA : Aydın'ın Köprülü Mahallesi'ndendir. 1719 yılında kaymakamlık yapmış, 1725 yılında vezir olmuş, iki yıl sonra III. Sultan Ahmet'in kızı ile evlenip Padişah'a damat olmuştur. Şam'da ve Halep'te valilik yapmış, 1734 yılında ölmüştür.

Adnan MENDERES : 1899 yılında Aydın Çakırbeyli köyünde doğmuştur. Tanınmış bir ailedendir. Babası İbrahim Ethem Bey, annesi Tevfika Hanım'dır. İlköğrenimini Aydın'da yaptıktan sonra, İzmir Amerikan Kolejini ve Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir.

Aydın'ın işgalinde iki arkadaşıyla "Ayyıldız Çetesi"ni kurup, direnişe katıldı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kendisine İstiklâl Madalyası verildi. 1929'da Berin Hanım'la evlendi. Yüksel, Mutlu ve Aydın isimli üç oğlu oldu.

Fatih Okyar'ın kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda siyasi yaşamına başlayan Adnan Menderes, Aydın İl Başkanı seçildi. Partinin kapanmasından sonra C.H.P.'ye girdi. Önce İl Başkanı, sonra Aydın Milletvekili oldu (1931 – 1945). Celâl Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü ile birlikte 1945'de "Dörtlü Takrir"i imzaladı. Kısa bir süre sonra bu arkadaşlarıyla 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurdu. Aynı yıl Kütahya'dan Milletvekili seçildi. 14 Mayıs 1950'de partisi seçimleri kazanınca Başbakan oldu. Bu görevde aralıksız 10 yıl kaldı. 27 Mayıs 1960'da Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasıyla, Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı'nca yargılanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Karar 17 Eylül 1961'de İmralı'da infaz edildi. Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yaşamında çok önemli atılımlar yapan ve hizmetler veren büyük devlet adamı Adnan Menderes'in itibarı iade edildikten sonra, İmralı'daki cenazesi 1990 yılında devlet töreni ile İstanbul Topkapı'daki "Anıt Mezar"a nakledildi.

Ahmet Emin ARKAYIN : 1878 yılında Aydın'da doğmuştur. Rüştüye mezunudur. Kenzül İrfan "Yedi Eylül" İlkokulu Başöğretmenliği yapmıştır. Yunan işgaline karşı idari görevlerde bulunarak olağanüstü çabalar göstermiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, İlköğretim Müfettişi olarak görev almış ve 9 Temmuz 1924'de Aydın Belediye Başkanlığı'na getirilmiştir.

Şehir planının uygulanmasında, tamamen yıkılmış şehrin onarımında büyük emeği geçmiştir. 1930 yılında başkanlıktan ayrılarak, 1946 yılına dek İl Daimi Encümen Üyeliğinde bulunmuştur. 1946 yılında Aydın'dan Milletvekili seçilmiş, 2 Ocak 1948 yılında ölmüştür.

Ahmet Vefik VASSAF : 1893 yılında Söke'de doğmuştur. 1917 yılında doktor olmuş, profesörlüğü zamanında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Enstitüsü Müdürlüğü yapmıştır. Tıbbı özgü 40'ı aşkın yapıtı vardır.

Ali Rıza GÖNÜL : 1945 yılında Kuyucak'ta doğmuş, Aydın Lisesi'nden sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Serbest avukatlık yapmış, daha sonra Aydın Milletvekili olarak Parlemantoya girmiş, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yapmıştır. Halen Aydın Milletvekilidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Ali UZUNIRMAK : 1958 Atça doğumludur. Liseyi bitirdikten sonra çiftçilik yapmış, iş hayatına atılmıştır. 21. Dönem Milliyetçi Hareket Partisi Aydın Milletvekili olarak Parlemantoya girmiştir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Aşık ÖMERİ : 1796'da Çine'de doğmuştur. Asıl adı Âdil'dir. Şiirlerinde daha çok halk tarzını kullanmıştır. "Gerçekler Şairi" olarak ünlenmiş, 1884 yılında ölmüştür.

Atif Mehmet BEY : Kuyucak'ta doğmuştur. "Kuyucaklızadeler" ailesindendir. Bilgin ve şair olarak tanınır. Mekke Payesi ve İstanbul Kadılığı yapmıştır. Yapıtları arasında "Arazi Kanun Şehri" adında değerli bir eseri vardır. 1864 – 1910 yılları arasında yaşamıştır.

Ali Ulvi ALACAKAPTAN : 1889 yılı Midilli doğumlu olup, Yunan işgali sırasında Savcı olarak Nazilli'ye yerleşen, sonraları Adliye teşkilatından ayrılarak avukatlık yapan, uzun yıllar Türk Ocağı ve Halkevleri Başkanlığı'nda bulunan Ali Ulvi Bey, Nazilli'de ortaokul ve lisenin bulunmadığı o devirde Halkevi Kuruluşu yardımıyla pek çok ülke çocuğunu yüksek öğrenime kavuşturmuştur. Profesör Uğur Alacakaptan'ın babası olan Avukat Ali Ulvi Bey, 1960 yılında İstanbul'da ölmüştür.

Bedrettin DALAN : 1941'de doğdu. Orta ve liseyi Aydın Lisesi'nde bitirdi. İ.T.Ü.'den Elektrik Mühendisi olarak mezun oldu. 1984 yılında İstanbul Belediye Başkanı seçildi. Daha sonra İstanbul Parlementeri olarak T.B.M.M.'ne girdi. Halen İSTEK Vakfı ve Yeditepe Üniversitesi Mtevelli Heyeti Başkanlığı, İkitelli Kooperatifler Birliği Genel Başkanlığı görevlerini yürütmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Beyhan ERDOĞAN : 1941 yılında Aydın Çeştepe Köyünde doğdu. Aydın Lisesi orta ve lise bölümlerini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ile Sosyoloji Bölümlerine devam etti. 1968 Olayları sırasında fakülteyi terk ederek bir süre ilkokul öğretmenliği yaptı. Fakülteyi bitirdikten sonra sırasıyla Söke Lisesi'nde Edebiyat Öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı, Koçarlı Lisesi'nde Edebiyat Öğretmenliği, Aydın Cumhuriyet Lisesi'nin kuruluşunda Müdür Vekili, Baş Müdür Yardımcılığı ve Müdürlük görevlerinde bulundu. Nazilli Eğitim Enstitüsü'nün kuruluşunda Başyardımcı olarak görev aldı. Aydın Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı'nda bulundu. Kendi isteği ile istifa ederek, Edebiyat Öğretmenliğine devam etti. 8 yıldır Aydın Lisesi Müdürlüğüne devam etmektedir. Lise yıllarında başladığı şiir yazma ve şiir okuma sevgisi neticesinde yazdığı şiirleri yerel gazetelerde ve okul gazetelerinde yayınlanan Erdoğan, evli ve üç çocuk babasıdır.

Bozdoğanlı FEHMİ : 1837'de Bozdoğan'da dünyaya gelmiştir. Bilgin ve şair olarak tanınır ise de daha ziyade "Halk Şairi" olarak ün yapmıştır. 1921 yılında ölmüştür.

Çaka BEY : Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya gelen akıncı beylerindendir. Bir ara esir düştüğü Bizanslılar'ın elinden kaçarak İzmir'e gelmiş, bağımsız bir bey olarak kenti ele geçirmiştir. Kırk parçalık donanma hazırlayarak 1089 yılında ilk Türk filosu ile denize açılmış, Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos Adalarını almıştır. 1095 yılında ölmüştür.

Celalettin COŞKUN : 1916 yılında Nazilli'de doğmuştur. Kaymakamlık ve Valilik yapmıştır. Cumhuriyet Senatosu Üyeliği'ne seçilmiş, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda bulunmuştur. 1976 yılında ölmüştür.

Cemil KARABABA : 1934 yılında doğdu. İlkokulu İncirlioğlu'da okudu. Çırak Okulu'nda öğretmen yardımcılığı, Hava Kuvvetlerinde, Bayındırlık Bakanlığı'nda teknik ressamlık yaptı. 1961 yılında serbest hayata atıldı. Büyük ebatta portre çalışmalarına başladı. Cumhurbaşkanlığı tarafından yurt dışına "Sanat Elçisi" olarak gönderildi. Ülkemizde ve dünyada ilk defa dev boyutta tek parça portre yapan kişidir. Pek çok Devlet Başkanlarının, özellikle Atatürk'ün posterleri ile ünlüdür.

Cengiz ALTINKAYA : 1949 yılında Aydın'da doğmuştur. İnşaat Yüksek Mühendisi olmuş, 1984 yılında Yenipazar Belediye Başkanı seçilmiştir. 1987 yılında parlamentoya girmiş, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yapmıştır. Halen Aydın Milletvekilidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Demirci Mehmet EFE : 1885 yılında Nazilli'nin Pirlibey Köyü'nde doğmuştur. İşgal sırasında silahını yurt hizmetinde kullanmıştır. Aydın – Umurlu arasında Yunanlılarla olan çarpışmadan sonra Aydın Cephesi Kuvay-i Milliye Kumandanı olmuştur. Sonradan Konya, Bolu, Düzce, Balıkesir isyanlarının bastırılmasında önemli görevler yapmıştır. Demirci Mehmet Efe; Milis Albay rütbesiyle onurlandırılmıştır. 1959 yılında Nazilli'de ölmüştür.

Ertuğrul KUMCUOĞLU : 1938 yılında Sultanhisar'da doğmuş, Aydın Lisesi'nden mezun olduktan sonra, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiştir. Maliye müfettişi olarak işe başlamış, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğünden sonra Maliye Bakanlığı Müsteşarı olmuştur. Cumhuriyet tarihinde en uzun süre (7 Yıl) müsteşar olan Kumcuoğlu; 1987 yılında Kıbrıs – Lefkoşe Büyük Elçiliğine atanmıştır. Halen Aydın Milletvekilidir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Fuat Şahin ERLAÇIN : 1889 yılında Aydın'da doğmuştur. Babası Çine'nin Kahraman köyünden Şükrü Efendi'dir. İstanbul Halkalı Ziraat Okulu'nu bitirmiştir. Reddi İlhak Cemiyetinde ve Kurtuluş Savaşında önemli bir rol oynamıştır. Aydın Belediye Başkanlığı sırasında şehir planının yapılması ve uygulanması için olumlu çaba harcamış ve Aydın'da (Serbest Fırka)'yı kurmuştur. Sonraları Milletvekili olan Erlačın 1940 yılında

“Halkın Dili” adlı bir gazete çıkarmıştır. “Aytepe Yapı Kooperatifi” ile “Aydın Çiftçiler Derneği” kuruluşlarında öncülük etmiştir. Bilgin ve seçkin evlatlar yetiştiren Erlaçın, 1963 yılında Aydın’da ölmüştür.

Prof. Dr. Fikret GEZGİN : 1951 yılında Aydın’da doğdu. Zafer İlkokulu’nu, İzmir Alsancak Ortaokulu’nu ve Aydın Lisesi’ni bitirdi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden lisans, aynı üniversitenin Yüksek Lisans Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Doktora derecesi aldı. 1985 yılında bir davet üzerine Viyana İktisat Üniversitesi’ne giderek Prof. Dr. Stefan Titscher’in yanında üç yıl boyunca misafir öğretim üyesi olarak çalıştı, araştırmalar yaptı. 1988’de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yönetim ve Çalışma Sosyoloji Ana Bilim dalına Yardımcı Doçent olarak atandı. Ekim 1989’da aynı yerde Doçent, Aralık 1995’te Profesör oldu. 1996 – 1997 yılında bir süre Dumlupınar Üniversitesi Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı yaptı. Halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde görevli olan Gezgin, bir çocuk babası olup, Almanca bilmektedir. Çeşitli bilimsel yazıları, makaleleri ve kitapları vardır.

Hacı Süleyman EFENDİ : 1855 yılında Nazilli’de dünyaya gelmiştir. Dönemin geleneklerine uyularak daha küçükken Kur’an ezberletilmiş, 9 yaşındayken hafız yapılmıştır. İlköğrenimini Nazilli’de, orta öğrenimini Aydın’da yaptıktan sonra İstanbul Nuru Osmaniye Medresesi’nde 1880 yılında “Kadılık Payesiyle İcaze” almıştır. 1882 yılında evlenmiş ve bu evlilikten 6 çocuğu dünyaya gelmiştir. Arapça, Farsça, Rumca ve Fransızca biliyordu. Meşrutiyetin ilanından sonra Aydın’dan Milletvekili seçilmiş ve Osmanlı Meclis-i Mebusasına girmiştir.

İskolastik eğitimden geçmiş bir din adamı olmasına rağmen insanı şaşırtan ve çarpan bir çıkışla medreseyi değil, okulu savunmaktadır. Kadınların eğitiminden yanadır. Sosyal yapımıza gerçekçi bir teşhis koymakta, “Köylü efendimiz” demektedir. Daha önemlisi altı asırlık Osmanlı Tarihinde ilk kez cami yerine okul yaptırmanın daha hayırlı olacağından bahsetmektedir.

Türkiye’nin batılılaşma ile kurtulacağına inanan bu aydın din adamı, Osmanlı Meclisine verdiği önerelerde :

- 1- Giyim kuşamın bir düzene sokulması
- 2- Tekkelerin kapatılması
- 3- Vergilerde maarif hissesinin mahallinde bırakılması,
- 4- Hilafet ve saltanatta veraset değil, seçim usulünün kabulünü istemiştir.

Birçok kimsenin aklından bile geçirmekten ürktüğü bu düşünceler, Meclis’te oy birliği ile red edilmiştir. Sonraları istifa ederek Meclis’ten ayrılmış ve hiçbir partiye girmemiştir. Milli Mücadele’de, Demirci Mehmet Efe’ye “Yurdun bu zor günlerinde silahını yurttasına ve dindaşına değil, düşmanına çevir, in dağdan, bir cephe kur ve kumandanlığını da üzerine al” demiş ve oğlunu da rehine olarak çete reisine teslim etmiştir.

Bölgesini temsil etmek üzere Sivas Kongresi’ne katılmış, yapılan seçimlerde İzmir Milletvekili olarak Birinci Büyük Millet Meclisi’ne seçilmiştir.

Hacı Süleyman Efendi Büyük Kurtarıcı’ya büyük bir hayranlık ve sevgi ile bağlıydı. Çünkü Mustafa Kemal onun düşündüğü ve tasarladığı laik düzeni gerçekleştirecek çapta bir devlet adamıdır. Mustafa Kemal Paşa, Hacı Süleyman Efendi’nin İzmir’den çektiği telgrafa

karşılık “Siz bizim her zaman ve her vaziyette mefkure arkadaşımızsınız” diye cevap vermiştir.

Yurdun ender yetiştirdiği din adamlarından biri olan Hacı Süleyman Efendi, Cumhuriyetin ilanı sevincini bile tadamadan geçirdiği bir kaza sonucu 5 Ekim 1923’de hayata gözlerini kapamıştır.

Gani DİKMEN : 1906 yılında Gusina’da doğan 1931 yılında liseden mezun olan daha sonra Hukuk Fakültesine devam eden Gani Dikmen, 1946 yılında Nazilli’ye yerleşti. Nazilli’de “Madran”, “Menderes” ve “Nazilli” gazetelerini çıkaran daha sonra İzmir’de “Ege Ekspres” gazetesine giren ve 1971 yılında 42 yıllık basın yaşamının sonucu olarak “Basın Şeref Kartı” ile taltif edilen Gani Dikmen’in gazetelerde yayınlanan binlerce makalesinde özge “Nazilli Tarihi ve Coğrafyası”, “Tarihi Yaratan Kahramanlar” ve “Devrim Gençliğine Haykırıyorum” adlı yapıtları vardır.

Hidayet SAYIN : 1929 yılında Karahayit Köyü’nde doğmuştur. Tıp Fakültesi’ni bitirmiş ve çocuk hastalıkları uzmanı olmuştur. Daha ziyade köy sorunları ile ilgili oyunlarıyla tanınmış, yazdığı eserler tiyatro sahnelerinde ve radyoda defalarca oynanmıştır.

İskender Cenap EGE : 1918 yılında doğmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsü’nü bitirmiştir. Bir süre Ankara Radyo Evi Müdürlüğü yapmıştır. 1961 yılında Aydın Senatörü olarak meclise girmiş, Turizm Bakanlığı ve T.B.M.M. Başkanvekilliği’nde bulunmuştur.

İsmet SEZGİN : 1928 yılında Aydın’da doğmuştur. İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi’ni bitirmiş, bir süre bankacılık yapmış, 1955 yılında Aydın Belediye Başkanı seçilmiştir. 1961 yılında Aydın Milletvekili olarak meclise girmiş, Gençlik ve Spor, Maliye, İçişleri, Milli Savunma, Devlet Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve T.B.M.M. Başkanlığı yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Mahmut Esat BOZKURT : 1892’de Kuşadası’nda doğdu. İlköğrenimini Kuşadası’nda, İdadiyi ise İzmir’de yaptıktan sonra, İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirmiş, İsviçre’de Friburg Üniversitesi’nde doktorasını yaptı. Kurtuluş Savaşı esnasında İsviçre’den yurda dönerek efelerle birlikte savaşa katıldı. Savaştan sonra milletvekili seçildi ve 27 yaşında Bakan oldu. Bozkurt Vapurumuzun Fransız Lotüs Vapuru tarafından batırılması üzerine “Lahey” Yüksek Adalet Divanında açılan davada Türkiye’yi temsil etti ve davayı kazandı. 1930 yılında vekillikten ayrılmış, uzun yıllar Milletvekilliği ile birlikte Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde Profesörlük yapmıştır. Yazarlık yönü kuvvetli olan Mahmut Esat Bozkurt’un “Devlet Arası Hak” ve “Atatürk İhtilâli” adlı kitapları vardır. Ayrıca Karl Strupp’ın “Avrupa ve Amerika Umumi Hukuku Düvel Mebdeleri” adlı kitabını tercüme etmiştir. 21 Aralık 1943’te ölmüştür.

Mehmet Emin EFENDİ (ERKUT) : 1873 yılında Bozdoğan’da doğdu. İlköğrenimini memleketinde, yüksek öğrenimini İstanbul Fatih Medresesi’nde tamamladı. Bozdoğan’a dönerek burada müderrislik yaptı. İkinci Meşrutiyet ilan edildiği zaman Bozdoğan Müftüsüydü. Kurtuluş Savaşı sırasında Mehmet Emin Efendi, dağlarda eşkiyalık yapan Demirci Mehmet Efe ile görüşür ve ona inanan zeybekler dağdan inip Kurtuluş mücadelesine katılmışlardır. 1920 yılında, son Osmanlı Mebusan Meclisi açıldığı zaman Aydın’dan milletin oylarıyla mebus seçilir ve İstanbul’a gider. Ve burada rahatsızlanarak meclise gidemez. O tarihlerde İngilizler meclisi basıp milletvekillerini tutuklayıp Malta’da sürgüne göndermeye hazırlanmaktadır. İyileşip meclise gideceği gün dostları durumu ona anlatır ve yanına yine

Aydın mebusu iki arkadaşı Cami Bey ve İlhami Bey'i de alarak Bozdoğan'a gelirler ve Demirci Mehmet Efe müfrezesine katılırlar. Heyet-i Temsiliye'nin çağrısı üzerine Ankara'ya gider. Birinci T.B.M.M.'ne Aydın Milletvekili olarak katılır. Milletvekilliği esnasında dul kadınları, yetim ve öksüz çocukları korumuş, onlara yardımda bulunmuştur. 1922 yılında 56 yaşında zatürreden ölmüştür.

Kara Hafız Mehmet Emin EFENDİ : Koçarlı'nın Evsekler köyünde 1877 yılında doğdu. Kara Hafız Efendi 6 yaşında hıfzını tamamlamış, ilk, orta ve liseyi, Muadil Tahsilini, dini bilgilerini Aydın'da tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Darrülfünun'un "Ulum-i diniyye" bölümüne kaydoldu. 1914 yılında askere alınarak Filistin Cephesine sevk edildi. Burada İngilizlere esir düşerek Mısır'a gönderildi. Esaretten kurtulduktan sonra köyüne döndü. Öğretmenliğe başladı. Çevresinde Karamuallim olarak tanınırdı. 1929 yılında babasının vefatı üzerine öğretmenliği bırakarak köyünde babasının yerine İmam Hatiplik görevine başladı. 1964 yılında vefat etti.

Mehmet Bin YAHŞİ : Nazilli'nin Kestel Köyü'ndendir. Arapça grameri hakkında geniş bir bilgi sahibi olduğu söylenir. 30.000 kelimelik Türkçe bir sözlüğü vardır. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir.

Mehmet PAŞA : Üveyis Paşa'nın oğludur. Kul Mehmet adı ile şiirler yazmış, besteler yapmıştır. Hüseyinî makamında besteleri ünlüdür. Bir ara Şam Valiliği'nde bulunduğu söylenir. Mal varlığını vakıflara bağışlamış, 1607 yılında ölmüştür.

Mevlâna Muslihiddin Mustafa EFENDİ : Nazilli'nin Kestel Köyü'nde doğmuştur. Müderrislik yapmış, kendisine Kazaskerlik verilmiştir. Fatih Devri'nin sayılı bilginlerinden olup, bir çok eserler yazmıştır. 1495 yılında ölmüştür.

Mustafa Fehmi KUBİLAY : 1906 yılında doğmuştur. 1926'da İlk Öğretmen Okulu'nu bitirmiştir. Yedek-subaylığını yaparken Menemen'de Derviş Mehmet adlı gerici bir kişinin önderliğindeki ayaklanmaya karşı koymuş, 23 Aralık 1930'da başı kesilerek şehit edilmiştir. O tarihten bu yana Türk Devriminin simgesi olmuştur.

M. Kemal YILMAZ : 1921 yılında Aydın'da doğdu. Üç yıl İlkokul Öğretmenliği ve askerlik görevinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümünden mezun oldu. Nazilli Ortaokulu Öğretmeni iken Fransa'ya gönderildi. Yüksek öğrenimini Paris Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde çalışırken 1965 yılında Aydın Milletvekili seçildi ve iki dönem vekillik yaptı. Daha sonra öğretmenlik ve İngiltere Kültür Ataşeliği görevlerinde bulundu. Bakanlık Müfettişi iken emekli oldu. Varlık, Şadırvan, Türk Dili, Kemalist Ülkü, Çağrı, Yeni Defne, Ilgaz şiirleri pek çok dergide yayınlanmış "Denizin Getirdiği Ölü Asker" adlı kitapta toplanmıştır. Toprak Suyu isminde bir şiir kitabı yayınlanmıştır.

Nahit MENTEŞE : 1932 yılında doğmuştur. Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 1965 yılında milletvekili seçilmiş, Gümrük ve Tekel, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Ulaştırma, Milli Eğitim, İçişleri, Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Namık GEDİK : 1911 yılında doğmuştur. Tıp Fakültesini bitirmiş ve dahiliye uzmanı olmuştur. 1950 yılında Çine'de görevliyken milletvekili seçilmiş, İçişleri Bakanlığı yapmıştır. 1960 ihtilâlinde tutuklu bulunduğu sırada ölmüştür.

Samim KOCAGÖZ : 1916'da Söke'de doğmuştur. Öykü ve Roman yazarıdır. Güçlü gözlemlerine dayanarak, köy ve kasaba insanların sorunlarını gerçekçi bir tutumla yansıtmıştır. 1942'de İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. 1942 – 1945 yılları arasında Lozan Üniversitesi'nde Sanat Tarihi okudu. Öğretmenlik yaptı. Söke'de çiftçilikle uğraştı. 1950'den sonra İzmir'e yerleşti.

İlk romanı Kocagöz'ü 1938'de yayınladı. Servet-i Fünun, Uyanış, Ses, Vatan, Yeditepe gibi dergilerde yazdı. Demokrat İzmir gazetesindeki öyküleriyle ünlendi. Herald Tribune ve Sabah Gazetesi'nin ortaklaşa düzenledikleri Dünya Hikaye Yarışması'nda "SAM AMCA" öyküsüyle Türkiye birinciliğini, 1968'de "Yağmurdaki Kız" Türk Dil Kurumu öykü ödülünü, 1979'da "Alandaki Delikanlı" öyküsüyle Lions Hikaye ödülünü aldı. Yılan Hikayesi, Kalpaklar, Doludizgin, Onbinlerin Dönüşü, Tartışma, Eski Toprak gibi eserleri vardır.

Süleyman RÜŞDİ : 1762 yılında Karacasu'da doğmuştur. Arapça ve Acemce dillerini öğrenmiştir. Şeyh olmuştur. "Rüşdi" takma adı ile şiirler yazmış, bütün servetini halkı aydınlatmaya harcayarak değerli öğrenciler yetiştirmiştir. 1841 yılında Karacasu'da ölmüştür.

Şükran GÜNGÖR : 1926 yılında Çine'de doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden ayrılıp, sanat hayatına atılmıştır. Çeşitli tiyatrolarda çalıştıktan sonra, eşi Yıldız Kenter'le birlikte "Kenterler Topluluğu"nu kurmuştur. Halen bu toplulukta çalışmaktadır.

Talat AYDIN : 1932 yılında Aydın'ın Armutlu köyünde doğdu. İlkokulu Karahayıt köyünde bitirdi. 1949 yılında Ortaklar Köy Enstitüsü'nden mezun oldu. İncirliova, Armutlu, Kozalaklı İlkokullarında öğretmenlik yaptı. Mesleğinin diğer dönemlerini bir çok okulda idareci olarak tamamladı. 1982 yılında emekli oldu. 1983 – 1988 yılları arasında politikaya atıldı ve bir dönem İl Genel Meclis Üyeliği yaptı. Şiirle ilgisi 1950'li yıllara dayanır. Yazdığı şiirler birçok yerel dergi ve gazetelerde yayınlandı. Mesleki ve edebi konularda yayına hazır eserleri vardır. Evli ve 6 çocuk babası olan Aydın aramızdan ayrılmıştır. Eserleri arasında; Manzumla Türk Tarihi, Arayan Mutluluk (Çocuk Masalı), Okullarda Ziya Gökalp Haftası bulunur.

Türker SANAL : 1946 yılında Aydın'da doğdu. Lise'ye Aydın Lisesi'nde başladı. AFS öğrenci değişim bursu ile gittiği Amerika'da bitirdi. D.T.C.F. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Gazetecilik (Sürekli Basın Kartı Sahibidir) ve köşe yazarlığı yapmış, bir çok kitabı yayınlamıştır. Çeşitli gazete ve televizyonlarda temsilcilik yaptı. Kızılay Genel Merkez Yönetim Kurulu üyesidir. İslam Konferansı Örgütü, Uluslararası İslam Hilal Komitesi'nin başkan vekilidir. Halen özel bir televizyonun Genel Yayın Yönetmenidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Umur BEY : 1308'de doğmuştur. Aydın Hünkârı Mehmet Bey'in beşinci oğludur. 19 yaşındayken Bizans ve Ceneviz kuvvetlerine saldıran orduların başında Kadife Kalesini, sonra da İzmir Liman Kalesini zaptetmiştir. Bundan sonra Umur Bey, Aydın denizciliğini, gözleri kamaştıracak bir kudret ve ihtişama yükseltmiş, çok iyi yetiştirilmiş elemanlardan kurulu 400 parçalık donanmasıyla büyük zaferler kazanmıştır. Zamanında ve ölümünden bir çok yıllar sonra Umur Bey, Avrupalıların uykularını kaçıran bir kabus olmaya devam etmiştir.

Umur Bey, Anadolu Türk Birliğinin kurulmasına bir başlangıç olarak kıyılardaki küçük Türk Beyliklerini bir bayrak altında toplamak, Ege ve Doğu Akdeniz'de mutlak bir egemenlik kurmak, bu bölgedeki yabancı kolonileri nüfuzu altına almak, vergiye (haraca) bağlamak,

bölgedeki yabancı bayraklı gemileri vurarak ticaret harbini sürdürmek gibi bir deniz politikası gütmüştür.

Bu amaçlarla başlattığı mücadele sonucu, bütün isteklerini gerçekleştirmiş bir çok prenslikleri vergiye bağlamış, Ege'de Türk gücünü kanıtlamış, Akdeniz'in tek egemeni olmuş, muhtelif zamanlarda kendisiyle mücadele için gelen Haçlı Kuvvetlerini başarı ile bozguna uğratıp, geri püskürtmüştür.

10 Ocak 1334 yılında Umur Bey, henüz 36 yaşında iken Aydın Beylerbeyi olmuştur. Umur Bey'in yaptığı en önemli işlerden biri, 1338'de Epir Seferi sırasında, Mora Yarımadasını dolaşacak yerde, filosu ile Atina Körfezine girmiş ve Korent Kanalından gemilerini kazıklar üzerinden karadan geçirerek Lepanto üzerinden Epir kıyılarına varmasıdır. Bu savaş sırasında kışı Korent Körfezi'nde "Umur Yeri" adı verilen limanda geçirdi. 1339 yılı başlarında, donanmasını yine aynı yollardan geçirerek Atina Körfezi'ne aktardı ve İzmir'e döndü. Bu hareket şekli, 115 yıl sonra İstanbul'un alınışında Fatih Sultan Mehmed'e örnek olmuştur.

Umur Bey, 1348 yılı Mart ayında, Haçlılarla İzmir Liman Kalesi için mücadele ettiği bir sırada, alnından aldığı bir ok yarası ile genç bir yiğit, bir alp kişi olarak 40 yaşında şehit oldu.

Umur Bey'in ölümü ile Akdeniz'deki Türk deniz egemenliği yeniden sona ermiş oluyordu. Çünkü o sırada Anadolu kıyılarında bulunan beyliklerden hiç birinin donanması, Umur Paşa'nın yardımına koşacak güce sahip değildi.

Üveys PAŞA : Aydın'ın köklü bir ailesindendir. Medrese öğrenimini Aydın'da yapmıştır. Defterdarlık ve Halep Beyliği'nde bulunmuştur. Aydın'da adı ile anılan mahalle ve camii vardır. 1591 yılında ölmüştür.

Yörük Ali EFE : 1896 yılında Sultanhisar'ın Kavaklı Köyü'nde doğmuştur. 1919'da çete örgütü kurarak dağa çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı başlayınca "Milli Aydın Alayı" adını alan milis kuvvetleriyle çok büyük yararlılıklar göstererek Aydın ve çevresinin Yunanlılar'dan kurtarılmasında çok önemli rol oynamış, savaştan sonra beraberindeki kuvvetleri dağıtarak köyüne çekilmiştir. Simge haline gelen bir efe olmuş, "Efelerin Efesi" ünvanını almış, adına türküler yakılmıştır. 1951 yılında ölmüştür. Mezarı Yenipazar'dadır.

Yüksel YALOVA : 1955 yılında Karpuzlu'da doğmuştur. Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, Doktorasını Siyaset ve Sosyal Bilimler üzerine yapmıştır. 1995 yılında Aydın Milletvekili seçilerek meclise girmiştir. Devlet Bakanlığı'da yapmış olan Yalova, evli ve bir çocuk babasıdır.

SPORCULAR :

Fettah GÜNEY	: Atıcı
Osman JİRA	: Sket
Erdem KONŞIN	: Jimnastik
Hasan YETİŞ	: Atlet
Macit SARIDANA	: Atlet
Fikret CAMBAZOĞLU	: Atlet
Ünal UYGUÇ	: Atlet

Adnan SÜVARİ : Futbol
Kemal ÜNLÜ : Futbol
Coşkun TAŞ : Futbol
Kaya KÖSTEPEN : Futbol
Doğan AKI : Futbol
Güven ÖNÜT : Futbol
Rıdvan DİLMEN : Futbol
Sedat KARAÇOĞLU : Futbol
Osman ÖZKÖYLÜ : Futbol

SES SANATÇILARI :

Ayla DİKMEN
Hülya SÜER
Gökhan KIRDAR

XII – İLÇELER

BOZDOĞAN İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Bozdoğan'ın bilinen ve yazılı tarihi 13. Yüzyılda başlar. Tanzimattan sonra yapılan idari düzenleme ile de 1879 yılında ilçe olmuştur. Bozdoğan isminin söylentilere göre yöreye yerleşen Akıncı Oğuz Boyu'nun o dönemin önemli silahlarından olan "Bozdoğanlar"ı kullanmalarından kaynaklanmış olabileceğidir.

Bozdoğan Ege Bölgesinin kıyı Ege kısmında Aydın İli'nin güney-doğusunda, Büyük Menderes Nehrinin güneyinde yer alır. Doğusunda Karacasu ve Kale, batısında Çine, Yenipazar, güneyinde Yatağan ve Kavaklıdere, Kuzeyinde Nazilli ilçeleri ile çevrilidir. Yüzölçümü 849 km² , rakımı 200' dür.

İlçede Akdeniz iklimi hakim olup, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bozdoğan'ı çevreleyen önemli iki dağdan Madran Dağı 1792, Karıncalı Dağı 1699 metre yüksekliğindedir.

İlçenin önemli ve tek akarsuyu Akçay ya da Bozdoğan Çayı, Denizli ve Muğla yörelerinden doğarak Kemer Baraj gölünü doldurduktan sonra Aydın – Nazilli – Söke sulamalarının kaynağını oluşturur. Ülkemizin ilk barajlarından Kemer Barajı 1958 yılında üretime başlayarak enerji ihtiyacımızın bir bölümünü karşılamaktadır. 1997 Yılı nüfus sayımına göre Bozdoğan'ın nüfusu 37643' dür.

b – Ekonomik Durum

İlçenin ekonomisi tarıma dayalıdır. Sanayi yok denecek kadar azdır. İlçede istihdam olanağı sağlayan tek kuruluş Belediyeye ait Madran Memba Suyu İşletmesi, özel sektöre ait içme suyu tesisi ile İl Özel İdaresi' ninde ortak olduğu biber fabrikasıdır.

Tarımsal alanda üretilen pamuk, incir, üzüm gibi endüstriyel ürünler ilçe dışına da pazarlanmakta, diğer tahıl ürünleri, sebze, meyve ve hayvansal ürünler genelde küçük pazara yöneliktir. Ayrıca iğne ve tığ oyacılığı, ağaç ve taş işletmeciliği de görülmektedir.

Tarım arazilerinde ekilen, yetiştirilen veya üretilen ürün çeşitleri arpa, buğday, mısır, pamuk, tütün, susam, yer fıstığı ve patates' tir.

Son dönemlerde ileri teknoloji ile yetiştirilen kardinal çeşidi üzüm yurt dışına ihraç edilmektedir. Bölgede yaklaşık 1200000 adet zeytin ağacı, 800000 adet incir ağacı bulunduğu tahmin edilmektedir.

Aile ekonomisine ve küçük pazara yönelik yerli sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriliciliği görülmektedir.

BUHARKENT İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlçenin kuruluşu 1902 yılına rastlar. Önceleri BURHANIYE adını alan ilçe bu adı rivayetlere göre Padişah 2. Abdülhamit'in oğlu Burhanettin'den aldığı sanılmaktadır. Burhaniye'de 2. Meşrutiyetin ilanına müteakip 1908 yılında belediye statüsüne kavuşmuştur. Ancak 1. Cihan Savaşı ve Kurtuluş Savaşları sonucunda bütün vatanımızda görülen nüfus azalması Burhaniye'de de görülmüş ve 1924 yılında Belediye teşkilatı kaldırılarak 1 Mart 1954 yılına kadar köy statüsüne göre idare edilmiştir. 1952 yılında muhtar olan Mehmet Aksay'ın başvurusu üzerine, 1 Mart 1954 yılında tekrar Belediye statüsüne kavuşmuştur. Burhaniye kasabası 18 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren 3392 sayılı Kanunla ilçe teşkilatı statüsüne kavuşarak 3 Eylül 1988 tarihinde fiilen teşkilatlanarak Buharkent ilçesi olmuştur.

İlçe E-87 Devlet Karayolu üzerinde olup, doğusu ve güneyi Sarayköy, kuzeyi Buldan, batısı Kuyucak ilçeleri ile çevrilidir. Toplam yüzölçümü 121 km², nüfusu 13643, rakımı ise 160 metredir. İlçe kuzeyinde Aydın Dağları uzantısı olan Muratdağı, güneyinde Çubukdağ ile çevrilidir.

Akdeniz iklimi etkisindeki Buharkent'in güneyinde akan Büyük Menderes Nehri çevrenin en önemli sulama kaynağı olduğu gibi önemli bir balıkçılık kaynağıdır.

b – Ekonomik Durum

İlçenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. İlçede üretilen ürünler itibariyle dağılımı yüzdelik olarak; % 22.8 İncir, %19.6 Pamuk, % 9.2 Hububat, % 25.3 Sebze, %13.6 Zeytin, %6.6 Bağ, %2.5 Tütün şeklindedir. Toplam tarım arazisi 5440 hektardır. İlçede 1000 metrekaresel kapalı alanda turfanda sebzeçilik yapılmaktadır. İklimin müsaade ettiği her türlü sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. 2000 civarında büyükbaş hayvan, 5000 civarında küçükbaş hayvan bulunmaktadır. 1968 yılında başlayan tavukçuluk faaliyeti ile 80'e yakın tavuk çiftliklerinde çalışanlarla birlikte 400'e yakın aile geçimini sağlamaktadır. Bu çiftliklerde yumurta tavukçuluğunun yanı sıra et tavukçuluğu da gelişmektedir. İklim yönünden elverişli olan diğer bir hayvancılık sektörü arıcılık olup yaklaşık 760 – 800 civarında arı kovanı vardır.

İlçede işletme halinde 250 ton kapasiteli zeytinyağı fabrikası, toplam 50 ton kapasiteli 2 pamuk çırçır fabrikası vardır. Günlük 70 metre kapasiteli bir tekstil dokuma işletmesi ile günlük 60 metre toplam üretim yapan aile üretimi şeklinde faaliyet gösteren dokuma tezgahları mevcuttur.

ÇİNE İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlçe 1877 tarihinde bucak, 1880 tarihinde de ilçe teşkilatına kavuşmuştur. İlçenin 957 km² yüzölçümü olup, 1990 yılı Genel Nüfus Sayımına göre nüfusu 54188'dir. İlçe arazisinin % 30'u ova, % 70'i dağlık ve engebeldir. Genel bitki örtüsü çam ormanı ve zeytinlikler ile tipik Akdeniz bitkileri olan makiliktir. Akdeniz ikliminin hakim olduğu ilçenin 1997 Yılı nüfus sayımına göre Çine'nin nüfusu 55348'dir.

b – Ekonomik Durum

İlçe ekonomisi tarıma dayalı olup halkın % 80'i çiftçidir. Tarım ürünlerinden zeytin, pamuk, tütün, mısır, buğday ve sebze çeşitleri ile hayvancılık başta gelir. İlçede 44590 adet büyükbaş, 25470 adet küçükbaş hayvan mevcut olup, günlük 60 büyükbaş hayvan, 60 küçükbaş hayvan kesimi kapasiteli EGE – ET A.Ş. vardır.

İlçe hudutlarında fazla miktarda feldispat ve kuvars madeni mevcuttur.

DİDİM (YENİHİSAR) İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Durumu

Bu ilçenin ilk yerleşim izleri Neolitik Devre (M.Ö. 8000) uzanır. Didim bir kıyı ilçesi olup, batıda ve güneyde Ege Denizi, doğuda Milas, Bafa Gölü, kuzeyde Serçin, Sarıkemer, Atburgazı ve Büyük Menderes Nehri ile çevrili Kırıkçı Yarımadası üzerinde kurulmuştur. İklimi tipik Akdeniz iklimi olup yüzölçümü 402 km², nüfusu 31690'dır.

b – Ekonomik Durum

İlçe ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarla ürünlerinden buğday, pamuk, yulaf, mısır, yem bitkisi, kavun, karpuz ve narenciye üretilir. Hayvancılık tüketim ihtiyacını karşılayacak kadar olup küçükbaş hayvan önde gelmektedir.

GERMENCİK İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Ege Bölgesinde yer alan Bu ilçe Hititler'den sonra Frigya, Lidya, Pers ve Bizans çağlarını, 1366 – 1919 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalmış, 13 Mayıs 1919 ile 7 Eylül 1922 tarihleri arasında Kurtuluş Savaşına sahne olmuştur. 7 Eylül 1922 yılında "DEĞİRMENCİK" adı altında kurulmuştur. Daha sonra dış kabileler tarafından "GERMENCİK" olarak adlandırılmıştır. Bucak iken 1948 yılında ilçe olmuştur. Doğudan İncirliova, batıdan Söke, Selçuk ve Kuşadası, güneyden Koçarlı (Büyük Menderes Nehri), kuzeyden Tire ile çevrili bulunmakta olup, yüzölçümü 404 Km², rakımı 65 metre, nüfusu 45907'dir. İlçenin dağlık kısmından zaman zaman akan Alangüllü, Neşetiye ve Naipli çayları Büyük Menderes Nehri'nde birleşir. Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü görülmektedir. 1997 Yılı Genel Nüfus sayımına göre Germencik'in nüfusu 43931'dir.

b – Ekonomik Durum

İlçede incir işletmeciliği Türkiye ekonomisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra zeytincilik, pamuk, hububat ve zeytin diğer tarımsal ürünlerdir. Halen Alangüllü ve Gümüşköy'de toplam 100 dekar kapalı sera ve sebzeçilik yapılmaktadır. Süt inekçiliği, besicilik, kültür ırkların ve melezlerin bölgeye girmesi ile gelişme göstermiştir.

İNCİRLİOVA İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İncirlioşa çevresinin 1600’lü yıllardan beri yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1867 yılında bucak olmuş, 1898 yılında Belediye olup o zamanki “Karapınar” olan adı 1934 yılında “İncirlioşa” olarak değışmiştir. 4 Temmuz 1987 tarihinde ilçe olmuştur.

Doğusunda Aydın, batısında Germencik, kuzeyinde Tire, güneyinde Büyük Menderes Nehri ve Koçarlı ilçeleri ile çevrilidir. İlçenin orta kesimini Büyük Menderes Nehri kaplar. Kuzeyinde, doğu ve batı istikametinde uzanan Aydın Cevizli Dağları yer alır. İlçe nüfusu 38372 olup, rakımı 60 m.’dir. İlçede Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü hakimdir.

b – Ekonomik Durum

Tarım ve tarıma dayalı sanayiye dayalı ekonomide incir, buğday, arpa, mısır, pamuk, tütün, susam, zeytin ve sebze yetiştir.

KARACASU İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlçenin bundan 5 – 6 bin yıl öncesine dayanan tarihi vardır. 1864 yılında Nazilli’ye bağı olan Karacasu 1879 yılında Nazilli’den ayrılarak ilçe oldu. İlçe, doğusunda Babadağı ilçesi, batısında Bozdoğan, kuzeyinde Kuyucak, güneyinde Tavas ve Kale ilçeleri ile çevrilidir. İlçenin yüzölçümü 781km², nüfusu 23262 kişi ve rakımı ise 600 m.’dir. Akdeniz iklimi görülen ilçede dolayısıyla Akdeniz bitki örtüsü hakimdir.

b – Ekonomik Durum

Dağlık arazide kurulu olan ilçede tarım ürünlerinden zeytin, incir, elma, şeftali, narenciye, tütün, pamuk yetiştirilmektedir. Ayrıca süt ve besi sığırcılığının yanında yumurta tavukçuluğu üretimi son yıllarda hızla gelişmektedir.

KARPUZLU İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlk adı Demercidere olup 19.06.1971 yılında Belediye Teşkilatı kurulduktan sonra Karpuzlu olarak değıştırılmıştır. 09.05.1990 yılında da ilçe teşkilatı kurulmuştur. M.Ö. 1350 yıllarında inşaa edilen Alinda Antik kenti tarihi kalıntıları mevcuttur. İlçe genelde ova arazisine sahiptir. Yüzölçümü 272 km², nüfusu 113797 olan ilçede Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü görülür.

b – Ekonomik Durum

Tarıma dayalı ilçe ekonomisinde, nüfusun % 95’i çiftçidir. İlçenin ana tarım ürünleri zeytin, pamuk, tütün, mısır, buğday, yer fıstığı, susam ve sebze çeşitleridir.

KOÇARLI İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Koçarlı'nın tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanır. İlçe ilk defa şimdiki Sobuca köyünde Sobuca adı ile kurulmuş, padişah fermanı ile 1715 yılında şimdiki bulunduğu yere iskana mecbur tutulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında bucak olan Koçarlı 1946 yılına kadar köy olarak kalmıştır. 1 Nisan 1946 yılında ilçe olmuş ve belediye teşkilatı kurulmuştur.

Koçarlı ilçesi Aydın ili'nin batısında güney Menderes havzasında yer almaktadır. Doğuda Koçarlı çayı, batıda Söke, güneyde Muğla ve Çine ile kuzeyde İncirliova ilçeleri ile çevrilidir. İlçenin yüzölçümü 471 km², nüfusu 32647 olup, rakımı 60 m.'dir.

b – Ekonomik Durum

Özellikle pamuk ve zeytin olmak üzere hayvancılık, incir, kestane ve sera çiçeği yetiştiriliciği de gelişmiştir. Ayrıca tarım alet ve makinaları, salamurahane, zeytinyağı fabrikaları ile ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Orman köylerindeki halkın geçim kaynağı çam fıstığıdır. Bunun yanında pamuk, buğday, arpa, mısır, sebze, zeytin ve çeşitli meyveler ilçenin ekonomisini oluşturmaktadır.

KÖŞK İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlçe merkezi Aydın – Denizli karayolu üzerinde kurulmuş olup, Köşk adını 1653 yılında meydana gelen deprem nedeniyle almıştır. Halk buna istinaden “Göçük” ismini vermiş daha sonraları bu isme benzerliğinden dolayı “Köşk” adına dönüşmüştür. İlçenin alanı 188 km² olup, nüfusu 25285'dir.

b – Ekonomik Durum

İlçe merkezi ve ova köylerinde narenciye, pamuk, mısır, yüksek köylerde incir, zeytin ve kestane üretilmektedir.

KUYUCAK İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

İlçe Türklerin eline ilk defa 1177 yılında geçmiştir. Kuyucak'ın Anadolu Selçukluları tarafından kurulduğunu söyleyebiliriz. İlçenin adı yeraltı kuyusu çok olduğundan, önceleri “KUYUSUÇOK” diye anılmış, sonra da “KUYUCAK” adını almıştır. Kuyucak ilçesi Denizli ve Manisa illeri ile komşudur. Yüzölçümü 465 km², nüfusu ise 33947 kişidir.

b – Ekonomik Durum

İlçede tarım ve hayvancılık gelişmiş durumdadır. Sanayisi gelişmemiştir. Sulanabilen alanlarda ara ürün olarak pamuk, mısır, hububat, yem bitkileri ve bağ – bahçe tarımı yapılmaktadır.

KUŞADASI İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Şehrin ilk olarak İyonlar tarafından Efes'e bağlı "NEOPOLİS" adıyla şu andaki şehir merkezine çok yakın olan Yılancı Burnu mevkiinde kurulduğu sanılmaktadır. 1413 yılında I. Mehmet Çelebi zamanında Osmanlılar tarafından zapt edilmiş ve içinde pek çok kuş yuvası bulunan Güvercinada'ya izafeten adına Kuşadası denmiştir. 1865 yılında ilçe olan Kuşadası'nın idari yönetimi 1957 yılına kadar İzmir iline bağlı iken, bu tarihte yapılan bir değişiklikle Aydın iline bağlanmıştır.

Aydın ilinin batısında bulunan ilçe, doğusunda Ortaklar bucağı, güneydoğusunda Söke ve kuzeyinde Selçuk ilçeleri ile çevrilmiştir. Deniz seviyesinden yüksekliği 5 metredir. İlçe merkezinin doğusunda Pilav Dağı ile Kalafat Dağı, batısında ise Kilise Dağı bulunmaktadır. İlçenin alanı 264 km² olup, nüfusu 51267'dir.

b – Ekonomik Durum

İlçe, tarım ve turizm gelirlerine sahip ekonomik bakımdan şanslı bir özelliğe sahiptir. Kışın 51267 olan nüfus yazın bir milyona varmaktadır. Ülke döviz gelirlerinin yaklaşık % 10'u ilçede elde edilmektedir. Çiftçilerimizin turizm mevsiminde üretmiş oldukları ürünler kolayca pAzar bulmaktadır. İlçede 6 zeytinyağı fabrikası ve bir adedi modern olmak üzere birkaç tane küçük kapasiteli tabakhane mevcuttur.

NAZİLLİ İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Nazilli ilçesi, Ege Bölgesinin Büyük Menderes ovasının kuzey kenarında, Oyuk Dağlarının güney yamacında düzlük bir alana kurulmuştur.

28 Mayıs 1919'da Nazilli'ye giren düşman 5 Eylül 1922'de kovulmuştur. 1831 yılında ilçe olan Nazilli'nin nüfus, sanayi ve ticaret alanlarında göstermiş olduğu gelişim karşısında Atatürk "Nazilli ileride vilayet olacaktır" demek suretiyle Nazilli'nin o günkü gerçek değerini tayin etmiştir.

Nazilli'nin isminin nereden geldiği konusunda değişik rivayetler vardır:

1. Nazilli, Dereköy yakınlarında Nazlu ismindeki Türk boylarından bir oymak beyi tarafından kurulmuştur. Kurduğu kente kendi adı olan Nazlu'yu vermiş, zamanla Nazlu Naz İli, daha sonra da Nazilli olarak anılmıştır.
2. Hammer ve Evliya Çelebi gibi tarihçiler ise güzel ve nazlı kızları olduğu kadar şehrin güzelliğini, nazlılığını bu kızlara benzeterek Nazilli adının buradan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.
3. Osmanlılar devrinde Aydın Sancak Beylerinin oğullarının zaman zaman Nazilli'nin nazlı kızları için düştükleri ümitsiz aşklar da hikaye edilir.

Nazilli Menderes Nehrinin doğu kısmında Sarayköy – Aydın arasında Oyuk Dağı'nın güney eteklerinde bulunmaktadır. İlçenin doğusunda Kuyucak, güneyinde Bozdoğan, batısında Sultanhisar, kuzeyinde Kiraz, Alaşehir, Ödemiş ilçeleri bulunmaktadır. İlçe alanı 664 km² olup, nüfusu 140498'dir.

b – Ekonomik Durum

Sümerbank Basma Sanayi Fabrikası, Köytaş Tekstil Fabrikası, Selkim Selüloz ve Kimya Sanayi A.Ş., Jantsa Jant Sanayi A.Ş., Uğur Dondurma Makinaları Sanayi A.Ş., gibi büyük kapasiteli sanayi kuruluşlarının yanında çevrenin özellik arzeden zeytin, pamuk gibi tarım ürünlerinin işlenmesine dair değişik kapasitede bir çok sanayi tesisinin mevcut olması ilçeyi bir ticaret merkezi haline getirmektedir.

SÖKE İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

1997 Yılı nüfus sayımına göre toplam nüfusu 125.287 kişi olan, Söke şehri XIII. Asrın sonlarında Türkler tarafından kurulmuştur. Kuruluştaki adı AKÇA şehridir. Sonraki asırlarda adı SÖKE olarak değişmiştir.

Söke'yi Aydınoğlu Mehmet Bey'in komutanlarından Süleymanşah Bey kurmuş ve dedesi Söke Bey'in adını vermiştir. 1424 yılında Söke Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Söke'yi uzun süre İlyaszadeler yönetmiştir. Bu sülaleden gelen İlyasağa, bugünkü Koca Camii olarak bilinen camiyi yaptırmıştır. 1868 yılında ilçe merkezi Aydın Sancağına bağlandı. Aydın, 27 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilince Aydın Sancak Merkezi Söke'ye taşındı ve Söke Sancak Merkezi oldu. 17 Mayıs 1919'da Söke İtalyanlar tarafından işgal edildi. 21 Mayıs 1922'de İtalyanların Söke'yi boşaltması üzerine Söke'nin Yunanlılar tarafından işgal edildiği ve Sancak Merkezinin Çine'ye taşındığını görüyoruz.

Söke, 22 Nisan 1922 tarihinden itibaren dört ay ondört günlük Yunan esaretinde kaldıktan sonra 6 Eylül 1922 günü Yunan işgalinden kurtulmuştur. Yanan ve yıkılan Söke, çalışkan ve zeki insanları sayesinde bereketli ovaların desteği ile kısa zamanda kendine gelerek toparlanmış, bugün yurdumuzun en güzel beldelerinden birisi olmuştur.

Söke, Aydın İli'nin yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi olup, 1346 Km²'lik bir alana sahiptir. İl'in batısında yer alır. Doğusunda Koçarlı, kuzeydoğusunda Germencik, kuzey ve kuzeybatısında Kuşadası, batı ve güneybatısında Ege Denizi, güneyde Didim ilçesi ile sınırlıdır. İlçenin kuzeyini batıdan doğuya doğru Samson Dağları, Gümüş ve Kemer Dağları, güneyini ise Beşparmak Dağları çevrelemektedir. İlçenin ovası geniş olup, ortasından Büyük Menderes Nehri geçmektedir. İlçenin en önemli ovası Söke Ovasıdır.

İlçe merkezi 37° 45' kuzey enlemi ile, 27° 24' doğu boylamı üzerindedir. İlçe merkezinin denizden yüksekliği 38 m.'dir.

Söke'nin en önemli gölleri arasında Bafa Gölü ve Azap Gölü'dür. Bafa Gölü Söke ovasının güney ucunda ilçeye 25 Km. uzaklıktadır. Göl, Büyük Menderes Nehri aracılığı ile Ege Denizine bağlantılıdır.

Büyük Menderes Nehrine Söke sınırları içerisinde katılan akarsular ise şunlardır : Söke Çayı, Kısır Çayı, Sarıçay, Karacahayıt Deresi'dir.

Söke'de tipik Akdeniz iklimi görülür. Yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve yağışlıdır. Myus, Prienne, Azap Gölü, İlyas Ağa Camii, Hacı Ziya Bey Camii, Ramazan Paşa Kemerii ilçenin önemli kültürel varlıklarının başlıcalarıdır.

b – Ekonomik Durum

İlçede pamuk, hububat, mısır ve ayçiçeği ile diğer tarla bitkileri, zeytin, narenciye, incir ve diğer meyveler, sebze ve karpuz üretimi başta gelir.

İlçenin önemli sanayi kuruluşları arasında tekstil alanında faaliyet gösteren Söktaş, Mavi Ege, muhtelif çorap üreten Menderes Tekstil, gömlek üreten Ekenerler; Menderes, Tuntaşlar gibi 16 adet çırçır fabrikası; tarım makineleri sanayinde Altınöz Tarım Makinaları, İlgi Ziraat Makinaları; klinker ve çimento üretiminde Batı Söke Çimento Sanayi; karo ve seramik üretiminde Yüksel Seramik; inşaat sektöründe Karakaşlar Kum Üretim Fabrikası; gıda sektöründe Söke Değirmencilik gibi fabrikalardır.

1996 Yılı yatırım programına alınan Söke Organize Sanayi Bölgesinin kuruluş çalışmaları devam etmektedir.

SULTANHISAR İLÇESİ

a – Tarihi ve Coğrafi Yapısı

1958 yılında ilçe olan Sultanhisar, Aydın – Denizli karayolu üzerinde Aydın İli'ne 30 Km. uzaklıkta tarihi eserler ve tabii güzelliklerin birbirleriyle bütünleştiği şirin bir ilçedir. 3 Km. kuzeyinde NYSSA Antik Kenti bulunmaktadır. Sultanhisar 1270 yılında Selçuklular tarafından kurulmuş ve 1425 yılında Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına girmiştir. Aydın Bey'in kızlarından Nilüfer Sultan'ın hisarıdır. Bu güzel şehir onun eseri olup, kasaba ismini böylece Sultanhisar olarak almıştır.

Yüzölçümü 267 Km², nüfusu 22.636 ve rakımı 84 m.'dir. Doğusunda Nazilli, batısında Köşk, kuzeyinde Beydağı ilçesi, güneyinde Yenipazar ilçeleri ile çevrilidir. İlçenin kuzey kısmı dağlık, güney kesimi ise Büyük Menderes havzasının meydana getirdiği ovalıktır. Bu araziler tarıma elverişli niteliktedir. Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir.

b – Ekonomik Durum

Zeytin, incir, üzüm, narenciye ve pamuk başta olmak üzere Türkiye'de yetişen her türlü ürün yetiştirilmektedir. İlçenin sanayisi tarıma dayanmaktadır. Bunlar zeytinyağı fabrikaları, pamuk çırçır fabrikaları, tarım ürünleri mumlama ve paketleme tesisi ve incir işletmeleridir. Bunlardan başka bir emaye, bir jant ve bir dişli fabrikası mevcuttur.

KAYNAKÇA

1 - AKDOĞAN Hüsnü	Aydın
2 - AKGÜL Hüdaverdi	Aydın Prestij 2000
3 - ATATÜRK Mustafa Kemal	Nutuk
4 - AYDIN Valiliği	Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeşinci Yılında Aydın
5 - AZAZİ Sabahattin	Her Yönü İle Aydın İli 2000
6 - KAHVECİ Mücellâ	Aydın İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri
7 - YAVİ Ersal	Efeler